

magazin istoric

ANUL XVIII Nr. 3 (204) MARTIE 1984

МИРЦЕЛ ВОИЦЫОТ

magazin istoric

Revistă de cultură
istorică

Anul XVIII
Nr. 3 (204)
martie 1984

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIPI
VIRGIL CANDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ȘTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DIMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

SUMAR

ZECE ANI DE LA ÎNVESTIREA SECRETARULUI GENERAL AL
PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN, TOVARĂȘULUI NICOLAE
CEAUȘESCU, ÎN ÎNALTA MAGISTRATURĂ DE PREȘEDINTE
AL REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

● Președintele:
Gheorghe Rădulescu 4

● Proeminentă personalitate a istoriei contemporane:
Ștefan A. Andrei 6

Sanctuarul de la Zargidava: *Vasile Ursachi* ● Chipul
lui Decebal pe monumentul de la Adamclisi...: *Michael*
P. Speidel, Mihai Gramatopol 10

Mircea cel Bătrîn — mare și de sine stăpînitor voievod:
P.P. Panaitescu 16

Însemnări de la sfîrșit de veac:
Gheorghe D. Palade 23

1879. I.L.C. Brătianu incognito în Transilvania (II) 27

Miguel Hidalgo — părinte al Mexicului:
Ovidiu Rozgan 33

1940-1941. Berlinul văzut de la Ambasada Italiei:
Leonardo Simoni 41

Conflict pentru o moștenire:
Șerban Voinea-Semo 46

Overlord — capitolul secret:
Stephen E. Ambrose, Eugen Preda 49

Bucureștii văzuți de Ferdinand Lassalle:
George Potra 55

Versailles — dacă oglinzile ar putea vorbi...:
André Castelot 59

● Cititorii scriu istorie... 38 ● Cărți sosite la redacție... 48
● Cîștigătorii concursului Magazin istoric... 22 ● Poșta Magazin
istoric... 63

COPERTELE NOASTRE

① *PatRIA* — schiță de vitraliu executată pentru 28 martie 1984, de arhitect Ascanio Damian

② Domnitor cu o îndelungată domnie și legendară înțelepciune și vitejie, simbol al afirmării diplomației românești în lumea veacului XIV, Mircea cel Bătrîn a intrat în Panteonul marilor conducători de stat și în galeria eternă a neamului ca un viteaz și iscusit apărător al suveranității și neatrănării Țării Românești, precum și al drepturilor românilor din țara de peste munți — Transilvania. (Mircea cel Bătrîn — mare și de sine stăpînitor voievod, p. 16)

③ Frescă a Cantacuzinilor aflată la cîrșia familiei de la Hurez — una din capodoperele picturale ale veacului XVII. Elena Cantacuzino (prima din stînga) și cinci dintre fiii săi, care s-au aflat într-o aprigă dispută cu Șerban Cantacuzino. În ordine, de la stînga — la dreapta: Drăghici, Constantin-stolnicul, Mihai, Matei și Iordache (Conflict pentru o moștenire, p. 46)

④ Din creațiile multimilenare ale poporului român. De la stînga la dreapta: Gînditorul de la Cernavodă, sculptură neolitică; Pictură pe lemn, sec. XVII; Coiful de aur geto-dac de la Poiana Coțofenești, sec. V î.e.n.; Imaginea a Metroulului bucureștean; Scoarță oltenescă; Rafidăria de petrol de la Brazi; Poartă sculptată din Maramureș; Teatrul Național din Tirgu Mures; Coloana înfinită a lui Constantin Brăncuși — simbol al genului creator românesc („Pentru strălucirea și marea națiunii noastre socialiste, a Republicii Socialiste România!”, p. 2)

**„PENTRU STRĂLUCIREA
ȘI MĂREȚIA NAȚIUNII
NOASTRE SOCIALISTE,
A REPUBLICII SOCIALISTE
ROMÂNIA!”**

• Începînd din anul 1965, președintele Republicii Socialiste România a efectuat 193 vizite în țări situate în Europa, Africa, Asia, America Latină și America de Nord.

• Din 1965, la București au avut loc 122 întîlniri la nivel înalt.

• Cu prilejul vizitelor efectuate de președintele Nicolae Ceaușescu peste hotare sau al vizitelor întreprinse în România de șefi de state și de guverne din alte țări, s-au încheiat și semnat:

21 tratate de prietenie, colaborare și asistență mutuală sau de prietenie și cooperare;

107 declarații solemne și declarații comune;

255 comunicate comune.

• Aproape 140 titluri de volume consacrate vieții și operei președintelui Nicolae Ceaușescu, apărute în 21 limbi, din 35 țări ale lumii, constituie un strălucit omagiu pentru contribuția de însemnătate excepțională adusă de țara noastră, de șeful statului român la făurirea unei lumi a păcii, a dreptății și progresului.

• O expresie a înaltei aprecieri, a stimei și considerației de care se bucură pretutindeni în lume activitatea neobosită a președintelui Republicii Socialiste România sînt și cele peste 100 ordine, medalii, titluri și alte distincții acordate tovarășului Nicolae Ceaușescu de șefi de state și de prestigioase foruri, organisme și organizații internaționale. Lor li se adaugă titlurile științifice acordate de un mare număr de universități și alte instituții de învățămînt superior din diverse țări ale lumii.

JURĂMÎNTUL

**depus de președintele
Republicii Socialiste România,
tovarășul Nicolae Ceaușescu,**

în fața

**Marii Adunări Naționale
și a întregii națiuni române**

„Jur să slujesc cu credință patria, să acționez cu fermitate pentru apărarea independenței, suveranității și integrității țării, pentru bunăstarea și fericirea întregului popor, pentru edificarea socialismului și comunismului în Republica Socialistă România!

Jur să respect și să apăr Constituția și legile țării, să fac totul pentru aplicarea consecventă a principiilor democrației socialiste, pentru afirmarea în viața societății a normelor eticii și echității socialiste!

Jur să promovez neabătut politica externă de prietenie și alianță cu toate țările socialiste, de colaborare cu toate națiunile lumii, fără deosebire de orînduire socială, pe baza deplinei egalități în drepturi, de solidaritate cu forțele revoluționare, progresiste de pretutindeni, de pace și prietenie între popoare!

Jur că îmi voi face întotdeauna datoria cu cinste și devotament pentru strălucirea și măreția națiunii noastre socialiste, a Republicii Socialiste România!”

28 martie 1974

PREȘEDINTELE

GHEORGHE RĂDULESCU

În istoria fiecărei țări sînt zile și momente ce rămîn pentru totdeauna în inimile și conștiințele popoarelor. Pentru poporul nostru, o asemenea zi este 28 martie 1974, cînd organul suprem al puterii de stat — Marea Adunare Națională —, consacînd, prin votul său unanim, voința întregii noastre națiuni, l-a ales pe secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, în cea mai înaltă și de răspundere funcție de stat, aceea de președinte al Republicii Socialiste România.

Votul de acum un deceniu al aleșilor poporului a fost dovada incontestabilă a prețuirii și stimei națiunii noastre socialiste, a întregii țări, față de cel mai iubit fiu al său. A fost, de fapt, expresia cea mai elocventă a acordului unanim al tuturor cetățenilor, fără deosebire de naționalitate, al tuturor conștiințelor naționale ca întîiul președinte al țării noastre să fie militantul care din cea mai fragedă tinerețe s-a contopit cu voința și lupta partidului comunist, revoluționarul neînfîricat care — înfruntînd cu eroism și curaj prigoana, închisorile, lagărele — a participat, alături de alți militanți ai partidului, la cele mai importante evenimente ale istoriei societății românești contemporane, a adus contribuții de mare preț la unirea și mobilizarea clasei muncitoare, a tinerei generații, a tuturor forțelor progresiste ale țării în lupta împotriva claselor exploatare și a exploataării, la marile bătălii împotriva fascismului și războiului hitlerist, la victoria revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, la opera de edificare a noii orînduiri în România; experiența sa revoluționară bogată și strălucitele sale calități de militant și conducător comunist au cunoscut o deplină afirmare după Congresul al IX-lea al partidului, cînd tovarășul Nicolae Ceaușescu a fost ales secretar general al Partidului Comunist Român.

Dar să ne întoarcem la acea dată memorabilă de 28 martie 1974 și să ne amintim de

discursul solemn rostit în acele clipe istorice de tovarășul Nicolae Ceaușescu: „Doresc, de la această înaltă tribună, să vă asigur pe dumneavoastră, să asigur partidul, întregul popor, că, în îndeplinirea înaltelor răspunderi ce mi s-au încredințat, nu voi precupeți nimic pentru unirea eforturilor partidului și poporului în vederea realizării cu succes a Programului partidului, pentru împlinirea năzuințelor poporului nostru de bunăstare și fericire”.

Găsim în aceste cuvinte vibrante și răspunsul cel mai firesc la încrederea acordată de națiune, dar și chează că ceea ce a hotărît partidul se va realiza, spre binele și fericirea poporului, în scopul întăririi independenței și suveranității patriei.

Acum, în martie 1984, putem spune cu îndreptățită mîndrie că acești zece ani, care urmează și continuă, pe o treaptă superioară, deceniul anterior de cînd tovarășul Nicolae Ceaușescu fusese chemat la cîrma Partidului Comunist Român, constituie pentru țara noastră epoca înnoirilor fundamentale, care, prin proporțiile ei, prin ritmurile dinamice și prin îndrăzneala obiectivelor propuse și îndeplinite, nu-și găsește egal în întreaga istorie a României. Congresele al XI-lea și al XII-lea și cele două Conferințe Naționale ale partidului, desfășurate în acești ani, au pus în fața națiunii române obiective pe cît de cutezătoare pe atît de realiste, declanșînd un puternic avînt în dezvoltarea tuturor sectoarelor de activitate.

O dezvoltare și modernizare fără precedent au cunoscut în această perioadă forțele de producție, care au determinat profunde prefaceri revoluționare în structura economico-socială a țării; s-a modernizat agricultura; a crescut impetuos venitul național și — pe această bază — nivelul de trai material și spiritual al întregii națiuni; s-au perfecționat relațiile de producție, afirmîndu-se plenar raporturi noi, de echitate, între toți membrii societății. România se află — cum s-a relevat la Congresul al XII-lea și la Conferința Na-

țională a partidului din 1982 — în stadiul de a intra într-o nouă etapă, superioară, a ascensiunii sale pe treptele progresului și civilizației socialiste, se pregătește să intre în rândul țărilor cu o dezvoltare medie.

Să readucem în memorie *momentul solemn al depunerii jurământului*, când întîiul președinte al țării, tovarășul Nicolae Ceaușescu, rostea cu hotărîrea-i cunoscută: „*Jur să respect și să apăr Constituția și legile țării, să fac tot pentru aplicarea consecventă a principiilor democrației socialiste, pentru afirmarea în viața societății a normelor eticii și echității socialiste!*”

În toți acești ani, partidul, secretarul său general, președintele țării, au acționat pentru a pune în mișcare toate energiile, toate resursele de inițiativă și spirit revoluționar ale poporului. În acești ani a cunoscut o și mai puternică intensificare procesul revoluționar inițiat de cel de-al IX-lea Congres al partidului de perfecționare a democrației socialiste, creîndu-se un sistem original, unic în felul său, de democrație muncitorească, revoluționară, care asigură participarea tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, la elaborarea politicii interne și externe, la conducerea vieții economice și sociale a societății.

Merită, cred, în acest sens să relev concepția nouă, profund științifică a președintelui Nicolae Ceaușescu privind problematica puterii, esența, rolul, locul și funcțiile statului socialist în etapa actuală și în perspectiva făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și a înaintării României spre comunism; raportul dintre stat și societate, dintre partid și stat, dintre stat și democrație. Deosebit de semnificativ este și faptul că președintele țării manifestă o preocupare susținută pentru ca statul, devenit stat al democrației muncitorești, revoluționare, precum și organismele și organele sale — centrale și locale —, să-și îmbunătățească activitatea, să funcționeze organic integrat în viața societății, să asigure conducerea unitară, planificată, a întregii activități economico-sociale, respectarea și aplicarea fermă a legilor, întărirea ordinii și disciplinei, apărarea proprietății socialiste, a independenței patriei. Abordînd pe larg aceste probleme, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta: „*Partidul și revine misiunea de a acționa permanent pentru perfecționarea și creșterea rolului statului, al tuturor organelor democratice în toate sectoarele de activitate*”. Cu același prilej, secretarul general al partidului sublinia rolul comuniștilor din aparatul de stat, care „*au răspunderea în fața partidului și poporului de a face totul ca statul și organismele democratice de conducere a societății să-și îndeplinească la un nivel tot mai înalt rolul ce le revine în toate domeniile de activitate*”. Însăși funcția de șef al statului este concepută de tovarășul Nicolae Ceaușescu într-un fel nou, revoluționar, într-o viziune

dialectică. Conform acestei concepții, exercitarea funcției de președinte al țării noastre implică o înaltă preocupare pentru dezvoltarea democrației socialiste, pentru intensificarea participării maselor la viața social-politică, pentru perfecționarea legislației și întărirea legalității, pentru garantarea respectării drepturilor și libertăților cetățenești.

Întîiul comunist al țării, președintele Republicii, este cel mai viu exemplu și în această direcție. Împreună cu poporul și pentru popor — aceasta este una din liniile forță ale activității multilaterale a tovarășului Nicolae Ceaușescu.

Pe drept cuvînt se spune că masa de lucru a președintelui țării este țara întreagă, iar cabinetul său de lucru este locul unde o țară întreagă își dă înlînire. Aflîndu-se într-un permanent și nemijlocit contact cu poporul, cu oamenii muncii, discutînd cu ei la fața locului, consultîndu-se sistematic cu masele largi populare, președintele Nicolae Ceaușescu a instaurat în țară un climat de puternică emulație, de înaltă răspundere și exigență în înlăptuirea marilor obiective inițiate de partid, în slujirea poporului.

Să ne întorcem iar la *istorica dată de 28 martie 1974*, cînd președintele țării declara: „*Jur să promovez neabătut politica externă de prietenie și alianță cu toate țările socialiste, de colaborare cu toate națiunile lumii, fără deosebire de orînduire socială, pe baza deplinei egalități în drepturi, de solidaritate cu forțele revoluționare, progresiste de pretutindeni, de pace și prietenie între popoare!*”

Avînd un rol determinant în elaborarea politicii externe a statului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu a desăfurat și desăfoară o activitate neobosită pentru înlăptuirea ei, afirmîndu-se ca cel mai autorizat exponent al năzuințelor poporului român de pace, independență și progres. Sub conducerea sa înțeleaptă, România socialistă întreține relații de prietenie, colaborare și solidaritate cu toate țările socialiste, dezvoltă raporturi de strînsă cooperare cu țările în curs de dezvoltare, cu statele nealinate, în spiritul coexistenței pașnice, promovează legături de colaborare cu țările capitaliste dezvoltate, participă activ la diviziunea internațională a muncii, la circuitul mondial de valori materiale și spirituale.

Cu deplină temei se poate spune că, dacă astăzi România înlăptăsează lumii chipul demn al unei țări care se afirmă ferm ca luptătoare neobosită în slujba marelui cauze a păcii și progresului, dacă numele său este astăzi pretutindeni rostit cu respect, aceasta se datorează activității vaste, inepuizabile a tovarășului Nicolae Ceaușescu, a cărui contribuție adusă la soluționarea marilor și complexelor probleme ale lumii contemporane, ale vieții internaționale este unanim recunoscută și prețuită pe plan mondial.

PROEMINENTĂ PERSONALITATE A ISTORIEI CONTEMPORANE

ȘTEFAN A. ANDREI

28 martie 1974, orele 11 și 37 de minute. Marea Adunare Națională, împlinind aspirațiile și voința întregii națiuni, a proclamat, într-o atmosferă de înaltă responsabilitate, de pătrunzătoare mândrie patriotică, alegerea tovarășului Nicolae Ceaușescu ca primul președinte al Republicii Socialiste România.

Acolo, în rotonda forumului suprem, martoră a atîtor evenimente de seamă ale istoriei naționale, erau de față, simbolic, toți cetățenii României, în mintea lor prinzind contururi chipurile înaintașilor care, de-a lungul istoriei, au stat în fruntea marilor bătălii pentru dreptate națională și socială, unirea principatelor și formarea statului național modern, dobîndirea independenței, înfăptuirea statului național unitar și trecerea la edificarea societății socialiste.

Trecuseră nouă ani de cînd marele forum al comuniștilor români, Congresul IX al partidului, într-o impresionantă unanimitate, alesese în suprema funcție de secretar general pe tovarășul Nicolae Ceaușescu. Suflăt din suflatul poporului, comunist de profundă omenie, revoluționar cu o gîndire eliberată de dogme, teoretician de excepție, conducător eminent care a știut să revitalizeze spiritul creator al partidului comunist, unit prin toate fibrele de popor, tovarășul Nicolae Ceaușescu leagă de numele și de opera sa prodigioasă grandioasele transformări din viața țării, îmbogățind prin teze de o înaltă valoare teoretică și practică concepția revoluționară despre lume și viață. Proclamarea sa ca primul președinte al Republicii socialiste consacra, în fapt, înseși cerințele vitale ale societății noastre, necesitățile obiective ale noii sale evoluții pe coordonatele progresului.

Gînditor revoluționar de frunte al epocii noastre, președintele Nicolae Ceaușescu a avut un rol hotărîtor în elaborarea Programului partidului, care fundamentează teoretic căile grandioasei opere — înfăptuirea societății socialiste multilaterale dezvoltate și înaintarea României spre comunism. Se îmbogățește astfel tezaurul teoriei revoluționare mondiale, se dă o orientare precisă activității partidului și poporului prin formularea obiectivului fundamental strategic privind asigurarea dezvoltării multilaterale a societății, înflorirea tuturor laturilor vieții sociale, atît a economiei, cît și a științei și culturii, perfecționarea conducerii, formarea omului nou, promovarea eticii și echității socialiste în deplină concordanță cu etapa istorică actuală.

Prin puternica încărcătură patriotică și inegalabilă profunzime științifică, concepția conducătorului partidului și statului nostru referitoare la gloriosul trecut de luptă al poporului român, la rolul națiunii în lumea contemporană este o autentică lecție de istorie vie, concretă. De fapt, tovarășul Nicolae Ceaușescu ne-a înnobilit însuși sentimentul demnității naționale, a repus trecutul glorios al neamului în drepturile lui firești, cunoașterea istoriei unice și unitare a poporului român devenind astfel factor determinant al educației tuturor fiilor patriei comune, fără nici o deosebire de naționalitate.

A devenit un adevărat crez al întregului popor chemarea vibrantă a președintelui nostru care demonstrează marea sa încredere în capacitatea de creație istorică a maselor făuritoare ale destinului național: „*Muncind cu elan, înlădînd an de an țara, ne îndeplinim o datorie sacră față de înaintași, față de generațiile prezente, cît și față de viitorime*”.

Rolul de personalitate proeminentă a istoriei contemporane al președintelui țării este pus în lumină în chip impresionant prin activitatea desfășurată pe arena internațională. Inspirator și promotor strălucit al politicii externe românești, tovarășul Nicolae Ceaușescu a elaborat concepte și inițiative în vederea soluționării marilor probleme ale lumii contemporane, fundamentate pe concepția sa științifică, realistă și clarvăzătoare de înalt umanism, pe o profundă cunoaștere a fenomenelor și tendințelor vieții internaționale, concepție străbătută de o mare

răspundere față de destinele poporului român, ale cauzei păcii, dezarmării, securității, destinderii și colaborării internaționale. Pentru tot ce a făcut și face spre binele națiunii noastre, în consonanță cu marile idealuri ale întregii omeniri, conducătorul partidului și statului nostru, autentic „Erou al păcii”, se bucură de prețuire, stimă și respect pe toate meridianele lumii. Niciodată până acum România nu a avut atâtea legături internaționale și atâția prieteni pe tot globul pământesc.

În condițiile complexe ale lumii contemporane, când se încearcă acreditarea ideii că națiunea constituie o categorie socială primată, depășită istoricește, tovarășul Nicolae Ceaușescu a formulat concluzii teoretice remarcabile, întemeiate pe o profundă cunoaștere, pe analiza în spiritul materialismului dialectic și istoric a realităților concrete din țara noastră, a situației existente în lumea contemporană, potrivit cărora națiunea va continua să-și exercite rolul său esențial pentru o foarte lungă perioadă istorică. În această lumină capătă o imensă valoare concluzia că procesul de formare a statelor naționale continuă să reprezinte o cerință esențială pentru o importantă parte a lumii, că în împrejurările internaționale de astăzi lupta împotriva dominației străine, pentru realizarea unității naționale este o parte integrantă a luptei generale împotriva imperialismului, a colonialismului și a neocolonialismului.

Valențele științifice ale operei tovarășului Nicolae Ceaușescu dobândesc și atribuțiile politice proprii personalității și rolului său în istoria contemporană, prin formularea conceptului referitor la modul în care tinerele state independente de pe alte continente pot lichida grava moștenire a trecutului. „*Lată de ce putem afirma — sublinia președintele țării, atât pe baza experienței românești cît și a celei mondiale — că singura cale pentru lichidarea subdezvoltării, pentru progresul economic și social, pentru ridicarea fiecărei națiuni la un grad înalt de civilizație este efortul propriu al fiecărui popor. Nici o țară din lume, nici un popor nu s-a dezvoltat așteptînd ajutorul altora, nici o națiune nu se va putea dezvolta așteptînd ca alții să facă eforturi pentru ea.*”

Datorăm președintelui țării afirmarea plenară a umanismului socialist, revoluționar, ca formă istorică superioară a umanismului, înlăturarea arbitrarului din viața publică, instaurarea climatului de dreptate, a celui unic cod al eticii și echității socialiste. Numai un spirit luminat, apărător ferm al relațiilor de tip nou, socialist, între membrii societății, numai un patriot și revoluționar putea ridica umanismul la rang de principiu, de politică de stat. Acest concept este transplantat și pe planul raporturilor internaționale ale României, întemeiate pe sentimente de prietenie, solidaritate, de pace și colaborare; în fapt, nu se poate vorbi de adevărat umanism atunci când nu se recunoaște dreptul fiecărei națiuni, al fiecărui popor de a fi deplin stăpîn pe destinele sale, când este

ignorat dreptul fundamental al popoarelor la pace și dezvoltare. Faptele, viața au validat întru totul concepția tovarășului Nicolae Ceaușescu privind necesitatea respectării neabătute de către toate statele și în orice împrejurări a principiilor noi pe care trebuie să se întemeieze raporturile dintre ele: egalitatea în drepturi, respectul suveranității și independenței naționale, neamestecul în treburile interne, avantajul reciproc, nerecurgerea la forță și la amenințarea cu forță.

Pornind de la aceste principii, România, președintele Ceaușescu aplică la scara tuturor raporturilor cu alte state politica diplomației deschise; politica externă a României nu constituie un subiect confidențial, ci este prezentată public, deschis, poporului român, opiniei publice internaționale.

Sînt revelatorii acțiunile concrete inițiate de tovarășul Nicolae Ceaușescu privind dezarmarea generală și, în primul rînd, dezarmarea nucleară, imperativ de importanță vitală pentru progresul și existența întregii umanități. Șeful statului nostru a făcut în repetate ocazii apel vibrant la necesitatea istorică a politicii rațiunii, a primatului dreptului împotriva forței, arătînd, nu o dată, că trebuie spus deschis popoarelor adevărul că armele și, înainte de toate, armele nucleare, sînt mijloace ale distrugerii și morții, nu instrumente ale păcii și securității.

Eminentul conducător de stat, omul politic atât de receptiv și de sensibil la fenomenele și contradicțiile care au condus la agravarea situației internaționale, președintele țării a desprins concluzia pertinentă că, în prezent, asistăm pe scena mondială la subminarea gravă a însăși politicii de coexistență pașnică și destindere, politică unanim cerută de toate popoarele lumii ca alternativă la perspectiva unei conflagrații. De aici, și teza de o excepțională valoare teoretică și practică pe care a formulat-o magistral în interviul acordat ziarului *The New York Times* din S.U.A. la sfîrșitul anului trecut: „*Considerăm că, în epoca noastră, în condițiile existenței de state cu orînduiri sociale diferite și cu niveluri de dezvoltare diferite, este necesar să se acționeze în spiritul coexistenței pașnice, să se renunțe cu desăvîrșire la politica de forță, de amenințare cu forța și să se respecte neabătut drepturile fiecărui popor de a-și alege orînduirea socială, calea dezvoltării economico-sociale pe care o dorește, fără nici un amestec din afară.*”

Noi considerăm că existența într-o țară sau alta a unei orînduiri sociale care se deosebește de cea a altei țări sau a unui grup de țări nu reprezintă pentru nimeni un pericol. Dimpotrivă, s-ar putea spune că existența diferitelor orînduiri sociale, a diferitelor căi de dezvoltare, reprezintă o necesitate logică a dezvoltării istorico-sociale.”

De o largă audiență și apreciere în viața internațională se bucură concepția șefului statului român privind necesitatea soluționării tuturor problemelor litigioase dintre state numai pe calea tratativelor, cu atât mai mult cu cît anul care a trecut a fost caracterizat prin conflicte internaționale, „rămase în sus-

30 decembrie 1983. Corpul diplomatic acreditat la București prezintă felicitări președintelui României

pensie", „înghețate” sau ignorate, toate însă generatoare de tensiune și neîncredere, apte oricând să declanșeze flacăra unei conflagrații mondiale. Viața, evenimentele au demonstrat că recurgerea la calea militară provoacă mari pierderi umane și materiale țărilor respective și, în același timp, determină o accentuare a încordării și în general o creștere a pericolului de război. Este cunoscută insistența cu care președintele țării afirmă că oricât de îndelungate și de grele ar fi tratativele, ele reprezintă singura alternativă logică ce răspunde intereselor fiecărui popor, ale păcii în general și că nimic nu justifică recurgerea la arme, la calea militară în soluționarea unor probleme!

Vitalitatea creatoare a ideilor și gândirii politice ale șefului statului român și-a găsit expresie și în formularea concluziei fundamentale că realizatorii tuturor bunurilor materiale și spirituale care alcătuiesc patrimoniul civilizației universale sînt masele populare, că popoarele sînt făuritoarele istoriei. Această teză a fost dezvoltată, căpătînd noi valențe și dimensiuni în legătură cu situația gravă care s-a creat în Europa prin amplasarea rachetelor cu rază medie de acțiune. În actualile împrejurări, intensificarea luptei pentru pace a popoarelor, a tuturor forțelor politice, a tuturor categoriilor sociale are o însemnă-

tate deosebită pentru a opri cursul periculos al evenimentelor, pentru reluarea politicii de pace, dezarmare, colaborare și destindere.

Este un adevăr axiomatic că în toate problemele fundamentale ale vieții internaționale președintele României a exprimat judecăți atotcuprinzătoare, a formulat propuneri realiste, ingenioase și productive, a prezentat idei concrete și a luat inițiative originale, fructuoase. Tovarășul Nicolae Ceaușescu a realizat o viziune unitară constituită într-o adevărată doctrină în legătură cu necesitatea imperioasă a instaurării unei noi ordini politice și economice, două laturi inseparabile ale procesului complex de consolidare a independenței politice, prin construcția unei independențe economice și prin democratizarea raporturilor internaționale, prin asigurarea participării efective pe bază de egalitate a tuturor statelor la soluționarea problemelor comune ale omenirii.

Porînd de la experiența proprie a României, țară socialistă și în același timp țară în curs de dezvoltare, președintele Ceaușescu a evidențiat consecințele grave ale adîncirii decalajului și ascuțirii contradicțiilor dintre țările bogate și țările sărace, necesitatea stringentă a eliminării din rădăcini a practicilor vechii politici de inegalitate și asuprire, a chemat la dialog între țările

bogate și țările sărace, la întărirea unității, solidarității și colaborării țărilor în curs de dezvoltare în lupta pentru trecerea la promovarea unor relații noi, bazate pe echitate și egalitate. Președintele României a evidențiat legătura dintre oprirea cursei înarmărilor și trecerea la dezarmare, uriașele sume obținute prin reducerea cheltuielilor militare urmărind să fie orientate spre sprijinirea propășirii economice a tuturor statelor și în primul rând a țărilor în curs de dezvoltare.

Desigur, procesul complex de primenire a situației internaționale, de așezare pe baze noi a raporturilor dintre state, pentru întărirea păcii și securității nu se desfășoară lin, fără rezistențe, cu atât mai mult cu cât pe arena mondială se manifestă încă puternic tendințe de menținere a vechilor stări de lucruri, a politicii anacronice de dominație, exploatare și forță, se ascut contradicțiile între state și grupări de state, se intensifică rivalitățile pentru menținerea sau reimpărțirea zonelor de influență, se recurge la forță și opresiune continuă și se escaladează cursa înarmărilor.

Făcând această radiografie precisă a proceselor și tendințelor din viața internațională, tovarășul Nicolae Ceaușescu jalonează în mod limpede și direcțiile de acțiune, manifestând încredere și optimism în forța și capacitatea de luptă a popoarelor. Tocmai în actualele condiții este necesar — în opinia președintelui

nostru — ca toți oamenii de bună-credință, toate curente, mișcările progresiste și democratice să-și înmulțească și să-și unească eforturile și să acționeze în strinsă unitate pentru soluționarea pe calea politică a problemelor care confruntă omenirea contemporană, în interesul descărcării tensiunii internaționale și îmbunătățirii climatului dintre state, al dezvoltării colaborării între popoare, al politicii de securitate și pace în lume.

Împletit cu larga colaborare cu toate țările socialiste, cu țările în curs de dezvoltare, cu celelalte state ale lumii, în spiritul coexistenței pașnice, acest mesaj umanist a devenit în fapt piatra unghiulară a politicii externe românești, imprimând în inimile și conștiința lumii contemporane personalitatea celui care, prin numele său, definește vremea de azi a istoriei românești: Epoca Ceaușescu.

Primul președinte al României, tovarășul Nicolae Ceaușescu, se înscrie la loc de cinstite printre marii și iluștrii fii ai patriei, care au cinstit prin lupta și întreaga lor viață poporul căruia îi aparțin, care n-au cunoscut odihnă în activitatea plină de pasiune și dăruire pentru înălțarea patriei pe cele mai înalte culmi ale civilizației și progresului, împlinind crezul vizionar al lui Bălcescu: „Vrem să fim o nație, una puternică și liberă prin dreptul și datorita noastră, pentru binele nostru și al celorlalte nații, căci voim fericirea noastră și avem o misiune a împlini în omenire“.

CIVILIZAȚIE ROMÂNEASCĂ MULTIMILENARĂ

Socotită încă din antichitate una din așezările importante ale Daciei, figurînd, alături de Piroboridava și Tamasidava, între cele trei dave menționate pe Siret¹ în Îndreptarul geografic al lui Ptolemeu, Zargidava a fost identificată ipotetic cu cetatea de la Brad (jud. Bacău)². Cercetările arheologice efectuate ani de-a rîndul în această așezare, ale cărei origini încep în neolitic — locuirea continuînd neîntrerupt pînă în epoca feudală — au dus la descoperirea unui bogat material (ceramică autohtonă și de import, unelte, podoabe ș.a.), ce dovedește importanța economică a acestui centru în cadrul lumii geto-dacice de la răsărit de Carpați. Aceștia li se adaugă recente descoperiri arheologice ce relevă continuitatea și unitatea civilizației multimilenare românești. Consemnîndu-le în articolul ce urmează, răspundem numeroaselor întrebări primite de la cititori, între care un mare număr de studenți și elevi.

SANCTUARUL DE LA ZARGIDAVA — ARGUMENT AL CULTURII GETO-DACICE

VASILE URSACHI,
Muzeul de istorie, Roman

Investigațiile făcute în 1982 aveau să adauge o nouă și deosebit de importantă descoperire: un sanctuar circular, cu stâlpi de lemn, identificat în sectorul de nord-vest al așezării. Straturile de locuire ce s-au succedat după ce sanctuarul a fost mistuit de un incendiu nu au lăsat în picioare nici un element al construcției antice. Dar și din puținele urme rămase putem reconstitui un astfel de edificiu.

^{1,2} Magazin istoric, nr. 2/1970; 1/1981; 2/1977.

Sanctuarul avea formă aproximativ circulară, cu diametrul de 14 m; suprafața sa era deci de peste 150 metri pătrați, ceea ce ne arată o construcție de mari dimensiuni. Platforma sanctuarului propriu-zis — acoperită cu o crustă calcaroasă albicioasă, amestecată cu lut galben și prundiș — era înconjurată de un rînd de stâlpi de lemn dispuși la distanțe relativ egale între ei (0,75-1 m), cu unele excepții. Stâlpii, destul de groși (diametrul 0,25-0,40 m), erau

îngropați în pămînt pînă la 0,65-0,70 m. Grosimea stîlpilor și adîncimea la care erau îngropați ne arată așadar că e vorba de stâlpi de susținere, destul de puternici pentru a sprijini un acoperiș.

Deoarece au fost o serie de discuții dacă sanctuarele geto-dacice ar fi fost acoperite sau nu³, trebuie să precizăm că cel de la Brad-Zargidava a avut, în mod sigur, un acoperiș. O dovedesc nu numai stâlpii de susținere, ci și stratul subțire de culoare albicioasă găsit

pe suprafața platformei, care nu putea să provină decît de la arderea sîndrilei sau a stufului ce acoperea sanctuarul.

Pe platformă au fost identificate numeroase fragmente ceramice, toate de la tipuri de vase aparținînd perioadei „clasice” a culturii dacice (sec. I î.e.n.-sec. I e.n.); desigur, este vorba de vase în care se depuneau ofrande.

Din toate aceste elemente — sumar prezentate aici — rezultă că la Brad avem de-a face cu un edificiu special, deosebit de restul construcțiilor depistate pînă acum în

sanctuar cu stîlpi din calcar a fost identificat¹ tot în zona munților Orăștiei, în cetatea dacică Fețele albe, pe terasa numită a Șesului cu brinză. La acestea se adaugă sanctuarele construite din lemn: cel de la Pecica-Arad (cu un diametru de 6-7 m) și cel identificat la Dolinean (raionul Hotin, regiunea Cernăuți, în U.R.S.S.), foarte asemănător ca dimensiuni (14 m) și tip de construcție (36 stîlpi de lemn) cu sanctuarul de la Brad.

Cum se vede, asemenea construcții au fost proprii civilizației geto-dacice, sanctuarele

se, lemn în regiunile deluroase și de șes. Din acest punct de vedere, numărul de stîlpi (exceptînd sanctuarul mare de la Sarmizegetusa, cu funcționalitate evidentă de calendar²) nu are neapărat o anumită semnificație, ci este determinat de necesitățile de construcție ale clădirii.

Dar identificarea sanctuarului circular de la Brad-Zargidava nu a fost singura surpriză oferită de cercetările arheologice efectuate în 1982. În dorința de a dezlăui cit mai multe din tainele acestor construcții, am înlăturat o porțiune din platformă. Și iată că, sub sanctuarul circular, am descoperit o altă construcție religioasă — de această dată de formă dreptunghiulară! Acest al doilea sanctuar (de fapt, primul în ordine cronologică!) avea o lățime de 8 m și o lungime ce nu a putut fi stabilită cu exactitate, căci edificiul n-a fost dezvelit în întregime. Într-o fază ulterioară lui i s-a adăugat o absidă, pe mijlocul laturii de vest. Asemenea construcții dreptunghiulare cu absidă sînt, de asemenea, caracteristice civilizației geto-dacice. Un sanctuar de acest tip a fost evidențiat prin cercetările arheologice la Popești³, la Cetățeni și în vechea așezare geto-dacică din cuprinsul Bucureștilor, de la Lacul Tei.

Descoperire de excepțional interes științific și istoric, sanctuarele scoase la iveală în stațiunea arheologică de la Brad-Zargidava subliniază unitatea de cultură materială și spirituală a strămoșilor noștri geto-daci, evidențiind înaltul nivel al civilizației făurite de ei începînd cu mai bine de două milenii în urmă, în concordanță cu celelalte mari culturi ale antichității. Totodată, prin informațiile privind structura și succesiunea unor construcții de acest tip, sanctuarul de la Brad contribuie la mai buna cunoaștere și reconstituire a antichității geto-dacice.

Imagine din timpul cercetărilor arheologice. Sînt vizibile conturul sanctuarului circular (gropile stîlpilor de susținere) și al patrulei laturii cu absidă

așezare, edificiu care servea la oficierea diferitelor ritualuri specifice acelei perioade. Sanctuarul circular de la Brad aduce noi și importante clarificări cu privire la unitatea civilizației materiale și spirituale a geto-dacilor. El se adaugă unor mai vechi descoperiri de acest gen: în primul rînd, sanctuarele de piatră de la Grădiștea Muncelului — Sarmizegetusa Regia¹; un alt

circular găsindu-se atît în extremitatea vestică a teritoriului locuit de strămoșii noștri, cît și în cea răsăriteană. Faptul că ele diferă ca suprafață sau ca material de construcție nu are, după părerea mea, o semnificație aparte. Dimensiunile au variat în funcție de locul unde au fost construite și de numărul celor care le-au folosit. Materialul de construcție utilizat a fost cel aflat la îndemîna constructo-rilor: piatră în zonele muntoa-

^{1,3} Magazin istoric, nr. 6, 7/1977; 7/1983; 11/1979.

CHIPUL LUI DECEBAL PE MONUMENTUL DE LA ADAMCLISI...

MICHAEL P. SPEIDEL, S.U.A.

Pasionat cercetător al antichității daco-romane, Michael P. Speidel, de la Universitatea din Honolulu, Hawaii (S.U.A.), are la activ însemnate descoperiri științifice, ce au adus importante precizări în legătură cu istoria strămoșilor noștri. Analizând, de pildă, o inscripție găsită în 1965 într-un sat de lângă antică localitate macedoneană Philippi, a descifrat epitaful aparținând veteranului roman Tiberius Claudius Maximus — cel care în anul 106 e.n. capturase trupul regelui geto-dac Decebal. Pe baza acestui epitaf și a reliefului aflat pe piatra funerară s-au putut stabili cu certitudine împrejurările eroicului sfârșit al lui Decebal¹, confirmându-se unele izvoare literare și artistice antice.

¹ Magazin istoric, nr. 6/1971.

Ulterior, cercetînd metopele de pe monumentul triumfal sau trofeul de la Adamclisi, M.P. Speidel a observat că una dintre acestea redă scena în care Decebal și-a pus capăt vieții pentru a nu cădea viu în mâinile dușmanilor — scenă foarte asemănătoare cu cea înfățișată pe Columna lui Traian. Profesorul american și-a expus concluziile într-un studiu apărut în publicația franceză *Revue Archéologique* (fascicula 1, din 1971) și pe care (cu prescurtarea unor pasaje referitoare la momente binecunoscute cititorului român) îl reproducem în paginile Magazinului istoric. În continuare, Mihai Gramatopol (care ne-a semnalat studiul amintit) subliniază semnificațiile pe care această descoperire le are asupra descifrării programului iconografic al monumentului triumfal, precum și a rostului construirii lui.

Enigmaticului monument triumfal, al lui Traian, ridicat la Adamclisi, i s-a acordat o deosebită atenție în ultimele decenii. Au fost descoperite o serie de noi fragmente din metopele care-l împodobeau, munca de cercetare, în special a arheologilor și istoricilor români, sporind considerabil cunoștințele noastre legate de acest monument, cel mai mare ce a fost construit vreodată de romani.

Cu toate acestea, cea mai intrigantă problemă pe care o pune trofeul este încă departe de a fi rezolvată: ce reprezintă ciudatele metope sculptate? S-au păstrat pînă în zilele noastre 48 din cele 54 reliefuri originale, dar interpretarea multor detalii, precum și a înșiruirii secvențelor în întreg pre-

și o lance în mîna dreaptă, care este ridicată. Călărețul galopează către un inamic bărbos, aflat în partea sa dreaptă, și care, aparent, și-a pus scutul jos, pe pămînt, continuînd însă să-l țină de margine cu mîna stîngă. Savantul austriac Otto Benndorf care, în 1895, a publicat diferite interpretări despre metopele trofeului, aprecia că scena reprezintă un dac bătrîn, un om de rînd — *comatus* —, din a cărui îmbrăcăminte se mai poate distinge numai tivul din jurul gîtului. Dar o examinare mai atentă ne dezvăluie unele detalii ce necesită o interpretare diferită. Astfel, ceea ce, la prima vedere, pare a fi marginea de sus a scutului trebuie să fie altceva; altminteri scutul ar părea disproporțio-

personajului. Nu este vorba de un om din popor, un „*comatus*“, cu capul descoperit. Personajul poartă o bonetă de formă hemisferică, bine fixată pe cap. Astfel de „căciuli“, cunoscute și din alte reliefuri de pe trofeu, corespund celor purtate de nobilii daci reprezentați pe Columna lui Traian, deși acolo este evidențiat vîrful îndoit în sus, asemenea bonetelor frigiene.

Purtînd pe cap o astfel de bonetă, personajul sculptat nu poate fi decît un conducător dac. Despre cine ar putea fi vorba?

Un conducător dac ce își curmă viața pentru a evita căderea, de viu, în captivitate ne aduce în minte imediat pe Decebal, care, așa cum spune

Scena CXLV de pe Columna traiană...

În p. 12: monumentul triumfal de la Adamclisi (reconstituire contemporană)

...și basorelieful de pe mormîntul lui Tiberius Claudius Maximus — imagini ce reconstituie eroicul sfîrșit al lui Decebal, înfățișat și pe una din metopele de la Adamclisi

zintă încă dificultăți. Observația pe care am făcut-o asupra uneia din aceste metope și pe care am dori să o dezvăluim aici ar putea elucidă într-o oarecare măsură această problemă, deși rămîne în continuare o cale lungă de parcurs pînă la completa înțelegere a tuturor datelor legate de monumentul amintit.

Avînd numărul de inventar 4, metopa la care ne referim reprezintă un călăreț roman îmbrăcat într-o cămașă de zale și purtînd un coif cu apărătoare pentru ceafă; el ține un scut lunguieș în mîna stîngă

nat; or sculptorii metopelor au demonstrat o bună stăpînire a proporțiilor. Apoi presupusul „tiv“ este de fapt mîna dreaptă a bărbatului și, în prelungirea acesteia, se observă un pumnal în formă de seceră, binecunoscuta „sica“ dacică, cu care bărbatul își taie gîtul. Din pricina suferinței cauzate de rană, capul fi este înclinat într-o parte. Concluzia este că metopa reprezintă un bărbat care se sinucide, pentru a nu cădea viu în mîna dușmanului.

Rectificări se impun și în legătură cu starea socială a

istoricul roman de origine greacă Dio Cassius, s-a sinucis cînd era în pericol de a fi prins. Moartea regelui este reprezentată pe scena CXLV de pe Columna lui Traian (cum se știe, scenele sînt numerotate cu cifre romane). Acolo — înfățișat cu bonetă, barbă și purtînd scut — Decebal își taie grumazul cu un pumnal în formă de seceră cu plăsele lungi, în momentul în care este înconjurat de cavaleria romană.

Foarte recent s-a descoperit o nouă reprezentare a acestei scene, de data aceasta pe pia-

tra funerară a lui Tiberius Claudius Maximus din Philippi, în Macedonia, cavalerul care „a capturat” pe Decebal și a adus capul acestuia la împăratul Traian. Și pe acest basorelief, Decebal este înfățișat cu bonetă pe cap, cu barbă, cu scut, cu pumnalul încovoiat, dar prăbușit deja la pământ, în timp ce sica îi cade din mână.

Constatăm, așadar, că imaginea de pe metopă se regăsește, în mare parte, în descrierile făcute de Dio Casius și în cele două scene amintite anterior. Desigur, s-ar putea obiecta că metopa nu reprezintă sinuciderea lui Decebal, ci a unui alt conducător al oștirii dace într-una din lupte

reprezentate pe monument. O astfel de presupunere este însă greu de acceptat. Sinuciderea unui conducător „barbar” oarecare confruntat cu cavaleria romană nu poate constitui o scenă de luptă. Un astfel de tablou sugerează că „barbarul” a fost prins în capcană sau înconjurat, la capătul unei urmăriri îndelungate. Dealtfel, metopele imediat premergătoare și următoare sinuciderii sugerează o vânătoare de oameni. Primele trei reprezintă călăreții ce galopează în mare viteză, următoarele înfățișează inamici fugind sau dându-și sfârșitul, precum și pe unul din învingători purtând trofeul — un cap de om. Evident, nu este

vorba de un atac al cavaleriei, așa cum s-a spus, ci de o vânătoare de oameni — foarte asemănătoare ca structură cu cea înfățișată pe Columna lui Traian (scenele CXLII-CXLVI).

Monumentul de la Adamclisi se dovedește, așadar, o replică — în această parte ce a reprezentat marginea imperiului — a Columnei lui Traian din Roma, ambele înregistrând aceleași evenimente. Dispunem astfel de înregistrarea sculpturală a două din cele mai importante războaie ale Romei imperiale, așa cum au fost descrise de soldații ce au participat la lupte.

În românește de
Ani NICA

Trofeul și Columna — un program iconografic unitar

MIHAI GRAMATOPOL

La peste un secol după primele cercetări arheologice întreprinse, în anul 1882, de Grigore Tocilescu la monumentul triumfal de la Adamclisi, acesta pare să-și dezvăluie adevărata semnificație, grație unei spectaculoase identificări făcută de Michael P. Speidel și care este de natură să atragă importante consecințe privind elucidarea problematicei complexe a acestui grandios monument triumfal al antichității, cel mai mare din cuprinsul Imperiului roman (depășind — e drept doar cu câțiva centimetri — pe cel întrucitva

similar, din localitatea Gaeta-Napoli, ridicat pentru Munatius Plancus, general al lui Augustus. Interesul suscitat de-a lungul anilor de acest monument comemorativ a fost mare, iar încercările de a-i explica semnificația dintre cele mai diverse. Analizând metopele pe care le-au putut descoperi lângă monument (câteva dintre ele fuseseră înstrăinate ori definitiv pierdute), primii cercetători — Grigore Tocilescu, ajutat de profesorul austriac Otto Benndorf — au socotit că este vorba de un monument triumfal înălțat de

împăratul Traian în urma victoriilor obținute în cele două războaie cu dacii (101-102 e.n. și 105-106 e.n.).

Identificarea, în imediata apropiere a trofeului, a altor două construcții, un *Allar funerar* în cinstea ostașilor romani căzuți în război și un *Mausoleu*, adăpostind osemintele unui general al lui Traian (comandantul spatelui, adică al trupelor de intendență), a pus însă sub semnul întrebării această ipoteză. Potrivit părerii emise de istoricul și arheologul Teohari Antonescu, trofeul ar fi fost înălțat pentru

a comemora unele victorii dobindite în primul război daco-roman, anume sîngeroasele bătălii — trei la număr — desfășurate în Moesia, fiind ridicat chiar pe locul celei mai grele dintre aceste lupte. Acestei opinii i s-a raliat și Radu Vulpe¹. Celelalte opinii exprimate în legătură cu acest monument sînt păreri mai mult sau mai puțin derivate din ipotezele menționate mai sus.

Identificînd pe una din metope scena sinuciderii lui Decebal (episod petrecut la capătul celui de-al doilea război daco-roman, în anul 106), descoperirea prof. Speidel dovedește în mod limpede că trofeul a fost înălțat pentru a comemora pe lângă bătălia de la Adamclisi și al doilea război daco-roman. Explicația e logică: dacă metopele ar fi înfățișat doar primul război, nu ar fi avut nici un sens ca una din imagini să zugrăvească episodul petrecut în al doilea război.

Dar, în acest caz, care a fost rațiunea înălțării unui monument în acest loc și nu în inima Munților Orăștiei, acolo unde s-au desfășurat bătăliile hotărîtoare, soldate cu transformarea unei părți a Daciei în provincie romană? O primă explicație o găsim în relația dintre trofeu și celelalte monumente: Altarul și Mausoleul; o a doua, în inscripția — în dublu exemplar — așezată sub trofeul de arme (realizat și el bifacial) și închinată „lui Marte Răzbuindătorul [subl.ns.]”.

Faptul că avem de-a face cu două inscripții și că trofeul de arme este astfel construit înclt să fie privit din două părți ne arată clar că metopele erau împărțite în două hemicleuri distincte. Un hemicleu de metope — orientat spre locul unde se afla Mausoleul — trebuia să comemoreze evenimentele petrecute pe acel loc în timpul primului război daco-roman; al doilea hemicleu de metope, orientat către Altar, avea drept scop relatarea celui de-al doilea război daco-roman, destinat, în mentalitatea vremii, să răzbuine miile de soldați romani căzuți în sîngeroasa luptă desfășurată chiar pe acel loc.

Iată, așadar, că bătălia de la Adamclisi era socotită crucială pentru cucerirea Daciei, monumentul triumfal de la Adamclisi „istorisește” în metopole sale răzbuinarea acelei victorii sîngeroase prin tota înfrîngere a Daciei în al doilea război. Astfel, metopele trofeului de la Adamclisi nu pot fi privite drept o replică a Columnei traiane, înălțată în capitala Imperiului roman, în cîntea victoriilor dobindite de Traian împotriva dacilor. De fapt, Columna (realizată ulterior) reia unele scheme iconografice de pe monumentul de la Adamclisi! Dealtfel, o analiză temeinică a celor două monumente ne arată că ele sînt opera unui și aceluiași artist. Firește, nu ne gîndim la meseria pietrari care au cioplit metopele și, respectiv, scenele ce alcătuiesc Columna, ci la artistul programator care a gîndit reprezentările și succesiunea lor. Acest artist nu poate fi însă — așa cum s-a crezut — Apollodor din Damasc, a cărui profesiune era de arhitect, nu de sculptor.

Dintr-o serie de detalii, între care semnificative mi se par modul în care sînt separate metopele una de alta prin alternanța de pilaștri canelați cu pilaștri cu vrejuri, precum și prezența pe crenguri a unor arbori exotici (specifica florei mediteraneene și microasiatice), socot că acest artist era originar din Asia Mică — poate chiar din Milet. Alternarea celor două tipuri de pilaștri o întîlnim la *Nimfeul* din acest oraș, construit de împăratul Traian în memoria tatălui său, care fusese guvernator al provinciei Asia. Desigur, este vorba de un ansamblu de probleme privind istoria și teoria artei romane a căror discutare am făcut-o recent într-o lucrare de specialitate. Îmbucurător mi se pare însă faptul că noua interpretare iconografică a monumentului de la Adamclisi oferă cheia unei mai judicioase înțelegeri a artei imperiale din epoca lui Traian și, totodată, ilustrează una din cele mai eroice episoade ale antichității românești, de rezistență dîră în fața expansiunii celui mai puternic imperiu al vremii.

CLIO ANUNTA

Expoziție numismatică

Sub egida Muzeului de Istorie a municipiului București, în colaborare cu Muzeul Militar central și Societatea numismatică română, în lunile noiembrie 1983 — ianuarie 1984, în sălile Casei Severoanu din Capitală, a fost organizată expoziția „Lupta pentru unitate și independență națională a poporului român, oglindită în medallii și decorații”, dedicată aniversării a 65 ani de la Marea Unire de la 1 Decembrie 1918. A fost marcat totodată, cu acest prilej, jubileul de 80 ani de la înființarea Societății numismatice române.

Expoziția a reunit piese de mare semnificație: primele medallii și decorații românești instituite de Alexandru Ioan Cuza: „Pro Virtute Militari”, conferită veteranilor luptei din Dealul Spirii de la 13 septembrie 1848, „Virtutea militară”, „Devotament și curaj”, „Ordinul Unirii”, decorații și medallii ce evocă luptele eroice ale românilor din 1877-1878 în Războiul de Independență, „Steaua României”, „Trecerea Dunării”, „Apărătorilor Independenței”, expozate — printre care Ordinul „Mihai Viteazul”, medalia „Virtutea militară”, „Crucea comemorativă 1916-1918” — ce amintesc de epopeea glorioasă a participării poporului român la primul război mondial, de eroismul celor care au conștințat cu sîngele lor nemuritorul mesaj: „Spuneți generațiilor viitoare că am făcut suprema jertfă pentru întregirea neamului”.

În expoziție au fost prezentate, de asemenea, medallii, plachete, insigne etc. din colecțiile unor numismați amatori, grupate tematic: „Conducători de seamă din istoria poporului român” (colecțiile Ion Ene, ing. Vitali Umlauf, Nicolae Curdov, Al. Ievreinov, lt. col. Valeriu Rusu, T. Zărlăoanu, Victor Măzureanu, C. Fedoreanu, E. Teodoreanu, P. Năstase, N. Bădișescu, Veronica Goleșcu, Ion Ștefan, I. Ungureanu), „Fața — necesitate vitală a omenirii” (colecțiile Simona Hulubescu, N. Hulubescu, Corțio Ene, Al. Popescu, A. Grațian, Al. Dan, Patricia Dan) și „Armata în slujba poporului” (colecțiile Aurică Smarandă, col. dr. N. Marcișan, lt. col. I. Mihăileanu, col. r. I. Dogaru, mr. M. Popescu).

Maria COJOCĂRESCU, muzeograf principal, Muzeul de istorie a municipiului București

¹ Magazin istoric, nr. 12/1973, 3/1974.

MIRCEA CEL BĂTRÎN — mare și de sine stăpînitor voievod

P. P. PANAITESCU

La 10 octombrie 1394, la Rovine¹, Mircea cel Bătrîn², domnul Țării Românești, a învins o puternică oaste otomană condusă de sultanul Baiazid I. În războiul de apărare purtat de voievod împotriva expansiunii otomanilor, care își întinseră stăpînirea pînă la țărmurile Dunării, victoria de la Rovine a marcat o pagină de exemplar eroism, probînd hotărîrea românilor de a-și păstra neatîrnarea și suveranitatea țării. Confruntat cu o oștire mult superioară numeric, voievodul român nu a putut însă beneficia de roadele victoriei. În aceste împrejurări, pentru a putea continua lupta — la capătul căreia Mircea cel Bătrîn va constîni prin tratatele (capitulațiile) încheiate cu Poarta statutul de neatîrnare și suveranitate al Țării Românești în raporturile sale cu Imperiul otoman³ —, voievodul român a căutat să-și asigure relații pașnice cu cealaltă putere aflată la granițele sale: Regatul ungar.

La 7 martie 1395, la Brașov, în urma tratatelor purtate cu regele Sigismund al Ungariei, Mircea cel Bătrîn a încheiat cu acesta, în condiții de egalitate, un tratat de alianță care viza, în principal, lupta comună antiotomană. Deplina egalitate între cei doi suverani era subliniată și în clauza prin care se stipula participarea domnului român la luptă numai dacă și suveranul ungar ieșea în fruntea oștirilor sale. În caz că acesta trimitea trupe cu comandanți de rang inferior, „atunci și noi [Mircea cel Bătrîn] să fim ținuți datori, de asemenea, a trimite numai oștirea și pe oamenii noștri... dimpreună cu oștirea domnului rege“.

Conform uzanțelor diplomatice medievale, tratatul încheiat la Brașov constituia un act de vasalitate, prin care o putere (Regatul ungar) lua sub „protecția“ sa un stat suveran (Țara Românească). În fapt, după cum au remarcat istoricii, tratatul făcea dovada abilității diplomatice a domnului român: „în condițiile date, Mircea cel Bătrîn și apropiații săi au acceptat o formă de vasalitate... fără ca ceremonia prestării omagiului vasalic față de suzeran să fi avut loc ca atare“ (cf. N. Constantinescu, *Mircea cel Bătrîn*, București, 1981, p. 111).

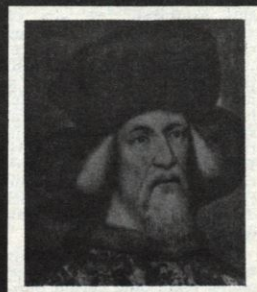
O analiză complexă a raporturilor dintre Țara Românească și Regatul ungar în cadrul acestor relații de suzeranitate a întreprins istoricul P.P. Panaitescu⁴ (1900-1967) în comuni-

¹⁻³ *Magazin istoric*, nr. 5/1970, 1,10/1971, 12/1974, 11/1979, 6/1982; 3/1987, 1/1973; 3/1975.

⁴ Revista noastră a publicat o serie de contribuții datorate lui P.P. Panaitescu; în nr. 3,6/1967, 6/1968, 1/1977.

carea Mircea cel Bătrîn și suzeranitatea ungurească, prezentată în *ședința Secțiunii istorice a Academiei române* la 4 februarie 1938. Istoricul — autor în 1944 al unei remarcabile monografii *Mircea cel Bătrîn* — descifrează în acțiunea politică a voievodului român o coordonată fundamentală — aceea de a menține sub stăpânirea sa ținuturi românești de dincolo de Carpați, pas important pe calea păstrării și consolidării comunității etnice, unul din elementele esențiale în lupta pentru realizarea unității naționale. Cu două secole înainte de Mihai Viteazul, Mircea cel Bătrîn a gândit și acționat — în cadrul realităților vremii sale — pentru neatințarea și unitatea românilor.

Reproducem această comunicare — tipărită în *Memoriile secțiunii istorice, seria III, tom. XX* — într-o formă întrucâtva condensată, date fiind dimensiunile ei. Pentru cursivitatea textului, am renunțat la numeroasele note ale autorului, precum și la unele paragrafe, fără a mai preciza întreruperile. Titlul, subtitlurile, intervențiile în paranteze drepte, sublinierile din pp. 20-21, precum și notele de subsol aparțin revistei noastre.

Mircea cel Bătrîn (în p. 16) și doi dintre contemporanii săi: Balazid I și Sigismund de Luxemburg

Domnia lui Mircea cel Bătrîn (1386-1418), primul mare luptător român împotriva turcilor, ridică încă o serie de probleme. Figura aceasta medievală care trăiește într-o lume deosebită de cea în care se desfășoară istoria românilor de mai târziu, într-o epocă în care împărăția bizantină nu se stinsese încă, în care dăinuiau în Peninsula Balcanică mai multe state libere împărțite sub dinastii feudale, este într-o oarecare măsură enigmatică. Nu vom putea probabil niciodată, din lipsa mărturiilor, să ne apropiem de sufletul său, ascuns sub pompa vechilor titluri și a formalismului hrisoavelor, cum putem face azi de al lui Mihai Viteazul, de pildă.

Putem încerca însă să înțelegem sensul politicii, cadrul de

concepții feudale și bizantine în care se desfășoară domnia lui, interesele și curente de viață economică, ce ne ajută să lămurim temelia pe care stătea viața de stat de atunci. Sintem pentru istoria noastră la începutul unei evoluții a vieții de stat; pentru Peninsula Balcanică însă, pentru răsaritul Europei, la sfârșitul unei evoluții, sfârșitul Bizanțului și al țărilor slave balcanice. Condițiile în care se ridică tinărul stat românesc în mijlocul acestei lumi balcanice care se prăbușește sînt de cel mai mare interes.

Vom desprinde deocamdată din această cercetare un singur aspect, suzeranitatea ungurească asupra Țării Românești, originea și sensul ei.

Privilegiile domnitorilor români

Suzeranitatea ungurească asupra Țării Românești în vremea lui Mircea cel Bătrîn este un fapt care explică în parte orientarea politică a acestei țări. S-a căutat originea ei într-o pretinsă descălecăre a lui Negru Vodă din Ardeal, pomenită de cronicarii tirzii, prelungindu-se vechea supunere și în noua țară, întemeiată dincolo de munți de cei fugari. Această legendă [a originii suzeranității ungare] nu mai are nici un temei serios în ochii istoricilor și trebuie, ca și în Moldova pentru suzeranitatea polonă, să căutăm o altă explicație. Cauzele economice vin și aici, ca și acolo, să lămurască lucrurile; bogatele orașe săsești din Ardeal, în primul rînd Sibiu și Brașovul, erau în fruntea comerțului oriental al Ungariei, al unei părți însemnate a Ungariei, și drumul comercial bătut de negustorii trecea prin Țara Românească. O ramură însemnată a acestui drum se îndrepta spre sud-vest, spre Marea Adriatică, prin Vidin, căci țării bulgari aveau vechi legături cu frumosul emporiu [agenție comercială] de la această mare — Ragusa [Dubrovnik, Iugoslavia] și Ioan Asan II dăduse la 1230 un vestit privilegiu pentru negustorii raguzani ce veneau în Bulgaria, pomenind în primul rînd ca tirg al mărfurilor lor Vidinul, apoi Tîrnovo și Caverna (Carbunșka). Negustorii sași treceau Dunărea spre Vidin pe la vama zisă de la Vadul-Cumanilor, concedată de domni munteni mănăstirii Tismana. Acest nume, Vadul-Cumanilor, care păstrează desigur o amintire istorică, a dispărut în a doua jumătate a veacului XV și a fost înlocuit cu numele Calafat, identitate ce se poate dovedi cu documentele succesive ale Tismanei. Pe lîngă acest drum din Ardeal spre Adriatică depărtată, un al doilea drum comercial mai trecea din Ardeal prin Țara Românească, pe la pasul Bran spre răsărit, la Brăila și Chilia, spre Dunăre și spre Marea Neagră, pentru peștele bălților și măr-

furile ce veneau pe corăbii de pe mare. Țara Românească forma zona de interese comerciale ungurești, precum Moldova ale celor poloneze. Această explicație economică a suzeranității ungurești este cea mai firească și nu o putem înlocui cu motive de ambiții personale sau dinastice sau cu vechi legende perimate.

În ce constă această suzeranitate, care erau drepturile și datoriile reciproce ale suzeranului și ale vasalului? Această întrebare are o deosebită însemnătate pentru lămurirea politicii lui Mircea.

Despre vreun tribut nu se pomeneste în nici un izvor, de asemenea nici de vreun ajutor al ostașilor munteni dat regelor unguri în luptele lor în țări depărtate, cum găsim însă în legăturile dintre Moldova și Polonia (ajutorul dat de Alexandru cel Bun în Prusia împotriva Cavalerilor teutoni)¹.

Avem însă alte semne ale acestei suzeranități regale. Într-un privilegiu din 1358, iunie 28, dat de regele Ludovic cel Mare brașovenilor, le dă voie el, „ca voi cu mărfurile voastre și cu orice lucru să puteți trece liberi între Buzău și Prahova, de la locul unde se varsă Ialomița în Dunăre, până unde se varsă Siretul și nimeni să nu poată să vă împiedice în acest drum al vostru”. E vorba de drumul pe Ialomița până la cele două cetăți dunărene, Cetatea de Floci și Brăila. Nu s-a observat, pe de altă parte, că acest act al lui Ludovic cel Mare pentru brașoveni nu indica împrejurări momentane și trecătoare, căci a fost confirmat *întocmai, în aceiași termeni* de Sigismund, la 1395, martie 7, în vremea lui Mircea cel Bătrîn. În aceeași zi Mircea se afla refugiat la Brașov și încheia vestitul tratat de alianță cu Sigismund împotriva turcilor, deci a avut cunoștință de confirmarea acordată brașovenilor pentru țara lui ce urma să fie liberată de sub turci.

De observat că aceste drepturi ale suzeranului se exercitau tocmai în domeniul comercial, care era, cum am spus, cel mai însemnat motiv al suzeranității însăși. Desigur că existența unor astfel de privile-

gii nu privește situația specială numai a unei părți a teritoriului Țării Românești, ci situația juridică a întregului teritoriu. Pentru negustori ele reprezentau până la anume punct o garanție și dreptul regelui de a da asemenea privilegii era recunoscut teoretic de domnul muntean. Zicem teoretic, căci peste acest drept al suzeranului se suprapunea dreptul mai real al domnului muntean; altfel nu ne-am explica de ce privilegiul regal nu era suficient pentru sași și ei cerură și obținură alături de dînsul și privilegiile domnilor români pentru a veni și a face negoț în țara lor și anume chiar de la Vladislav [Vlaicu Vodă] și Mircea și pentru aceleași drumuri.

Dar și în alt domeniu drepturile feudale ale suzeranului sînt exercitate. Se știe că regele Sigismund a fost un catolic fervent; el a fost cel mai îndrăgostit adversar al husiților eretici din Boemia și unul din inițiatorii conciliului de la Konstanz [Constanța, 1414-1418]². Dar pentru asigurarea liniștii Țării Românești a uitat de datoria de a răspîndi catolicismul cu orice preț și a dat un edict de toleranță a religiei ortodoxe.

De fapt e vorba de mai multe acte, confirmîndu-se unele pe altele, toate date curînd după moartea lui Mircea cel Bătrîn. Primul este dat la Hagenau în Alsacia, la 14 iulie 1418 (două exemplare), al doilea la Oradea Mare, la 28 septembrie 1419, al treilea la Vodița, la 28 octombrie același an, al patrulea la Bratislava, la 28 octombrie 1428, toate în limba slavonă.

Sub formă de privilegiu comercial acordat mănăstirii Tismana pentru călugăriile ce vin cu vite în Ungaria, regele împărat, începînd cu cel de-al doilea act, adaugă un privilegiu general de toleranță a religiei ortodoxe pentru toată Țara Românească. Sensul acestui edict de toleranță se vede și din însemnarea slavonă de pe verso, datorită călugărilor de la Tismana: „Cartea regală pentru credință sași și ție toată Țara Românească credință și legea sa”.

Iar mai tîrziu, s-a însemnat românește în dosul pergamentului: „Hrisov lui Jigmon [Sigismund] craiu pentru legea și credința norodului Țării Românești, dat prin popa Agathon la leat 1420 septembrie 29”. În al treilea privilegiu, în care se adaugă *întărirea tuluior satelor și proprietăților Tismanei în Țara Românească*, pasagiul privitor la toleranța religioasă sună astfel: „Și ei în credință lor să rămîie și să-și păstreze și legea lor în bisericile lor și să nu aibă voie nimeni să-i tulbure sau să-i prigonească pentru legea lor, pentru care le-am dat credința mea și a întregului stat unguresc — și a tuturor celor care cred în sînta coroană și vreau de la mine bine”. Și aci, ca și în domeniul comercial, este o parte de pretenție teoretică a regelui ungur, căruia i se recunoștea de formă drepturile, căci nu ne închipuim pe cucernicii creștini din țară să fi șovăit să-și păstreze credința și fără binecuvîntarea regelui ungur. Dar nu e mai puțin adevărat că ea reprezenta o protecție binevenită.

Adinc în pămîntul Ardealului

Dar mai este un punct însemnat în relațiile de vasalitate ale Țării Românești față de Ungaria, e vorba de cele două feude ardeleni, Făgărașul și Amlașul, pe care le-au stăpînit o sută și mai bine de ani domnii munteni.

În ceea ce privește data obținerii feudelor observăm că, la 1372, Vladislav voievod se intitulează „dux nove plantacionis terre Fugaras”. Este deci vorba de o stăpînire *nouă*, dobîndită de curînd. La 1368 ianuarie 28, cu patru ani înainte, Făgărașul apare pentru întia oară în titlul unui domn muntean, același Vladislav. La 10 octombrie 1366, regele Ludovic cel Mare al Ungariei poruncește să se hotărînicească moșiile lui Ion Tompa, Acilău, și Tilișca, și cele ale lui Ioan fiul lui Petre din Cîsnădia, Săcele și Orlat, „de teritoriul de sub stăpînirea domnului

¹⁻² Magazin istoric, nr. 1/1982; 2/1967.

Ladislau, voievodul nostru Transalpin".

Întinderea acestor feude nu e ușor de stabilit, din lipsa unor documente suficiente. O serie de câteva hrisoave date de domnii români pentru proprietățile din Țara Făgărașului ne îngăduie totuși să cercetăm întinderea pe hartă a acestui feud ardelean. Avem astfel de la Vladislav I două acte, de la Mircea cel Bătrîn patru, de la Vlad Dracul cinci, și de la Basarab cel Bătrîn unul (1467, mai 8, ultimul, păstrat în originalul slavon).

Întinderea Țării Făgărașului, după localitățile indicate în aceste acte, cuprindea în mare parte fostul comitat unguresc cu același nume, dar granițele ducatului nu treceau nicăieri la nord de râul Oltului, care era granița sa. La miazăzi, numeroși munți sînt pomeniți în donațiile domnilor munteni, așa că este sigur că teritoriul ducatului se întindea în această parte pînă la culmile înalte, dincolo de care începea Țara Românească propriu-zisă, cu care era deci o continuitate de teritoriu. Spre apus, satul cel mai depărtat de Făgăraș, pomenit în aceste acte, este Scoreiul, dar e posibil ca și Porumbacul, despre care nu avem știri, să fi intrat în stăpînirea domnului muntean, dacă actuala graniță a județului spre apus corespunde cu cea veche. Aceasta e cu atît mai probabil, cu cît această graniță se află pe linia culmilor celor mai înalte ce înaintează spre Olt, închizînd spre apus așa-zisa Țară a Oltului.

Mai neașteptate sînt constatarea pe care le putem face spre răsărit; urmărind pe hartă întinderea stăpînirii muntene, găsim acolo trei sate pomenite în hrisoavele domnilor de la Argeș, și anume Cuculata, Dopca și Calida Aqua, care corespunde cu actualul sat Fîntîna, între primele două; toate trele lîngă Olt, în județul Tirnava-Mare. Presupunem că și aici granița a urmat de la cotul Oltului, la nord de Dopca, culmea celor mai mari înălțimi care despart Țara Oltului de Țara Birsei (Șinca este și ea între satele pomenite în hrisoavele domnilor munteni), și astfel

se explică stăpînirea acestui ieșind în județul vecin. Cred că am izbutit, așadar, să dovedesc care erau granițele ducatului muntean al Făgărașului, ce se întindea adînc în pămîntul Ardealului.

Rămîne să vedem acum întinderea Amlașului. Pentru aceasta trebuie să pornim de la hotărnicia din 1366.

Documentul arată ca învecinate cu posesia domnului muntean satele Aciliu (Echelle) și Tilișca (Thylichke) ale lui Ioan Tompa și satele Săcel (Feketevyv) și Orlat (Wariafalu) ale lui Ioan fiul lui Petre din Cîsnădia. Erau aceste sate românești în adevăr la nordul ducatului Amlaș? În loc să le socotim pe granița de nord a posesiunii domnului muntean, cred că e mai cu cale să presupunem că acest feud se afla la mijloc între ele, Aciliul și Tilișca rămînînd la apus, Săcelul și Orlatul la răsărit. În adevăr, avem actul de delimitare a acestor două din urmă despre ținutul domnului muntean (1366 noiembrie 24). În acest act, care n-a fost cercetat de aproape de istorici, se vede foarte ușor că granița dintre cele două sate și ducatul muntean nu mergea de la est la vest, ci de la nord la sud. Ea trece de la nord, peste râul Negru (Săcel), apoi spre sud, granița desparte apoi Orlatul de Cacova, aceasta rămînînd deci a domnului muntean, iar de aci "tendit usque Alpes", care încep imediat la sud cu virfuri de peste 1000 metri. Această graniță de la nord la sud nu se explică, decît dacă admitem că posesiunile domnului muntean se aflau între acelea ale lui Ioan Tompa și ale lui Ioan al lui Petre din Cîsnădie. Un alt document, din 1383 aprilie 17, confirmă aceste concluzii. La această dată Amlașul nu era în stăpînirea domnilor munteni și regina Maria, fiica lui Ludovic cel Mare, vorbește de "posesiunea noastră regală numită Amlaș, în țara noastră a Transilvaniei, între scaunele noastre Sibiu și Sebeș" (decîi nu la sud de Sibiu) și specifică lămurit că de această posesiune regală a Amlașului țineau satele românești (villae ollachales): Săliște (Gorozdorf), Galeş (Galusdorf), Vale (Graphendorf), Sibiel (Budinbach) și

Cacova (Kripzbach) și atît. Dacă acest domeniu e identic cu Țara Amlașului, rezultă că stăpînirea domnului muntean cuprindea și Amlașul, care putea foarte bine intra în granițele feudului muntean, așa cum le-am stabilit, precum și cele cinci sate pomenite, între care și frumosul sat românesc Săliște.

Unificarea cu țara

de peste munți

Toți istoricii care s-au ocupat cu stăpînirea feudelor ardelene, Amlașul și Făgărașul, au admis că ele au fost pierdute definitiv de domnii Țării Românești în vremea lui Vlad Tepeș, și anume la 1460. Este adevărat că la această dată feudele au fost reuate de rege și mai tîrziu au fost date Universității săsești¹. Dar la 1476 mai 8, Basarab cel Bătrîn, "herțeg al Amlașului și Făgărașului", era din nou în posesiunea feudelor de peste munți. El dă în aceeași zi, din București, un hrisov slavon, care se păstrează în original la Academia română, pînă azi inedit, întărind "boierului domniei mele din Țara Făgărașului, jupînului Șerban și fratele său Aldea și cu fiii lor" satele anume: "jumătate din Șinca cu muntele său, anume Nemaia și alt munte, de asemenea Nemaia, pe care l-a cumpărat de la Budea și jumătate din Ohaba, cu muntele... (rupt) din Ludușor și cu muntele ce se numește Ludușor și Tiganii anume...". Scutindu-i de toate dădăile și prestațiile.

Așadar, Basarab cel Bătrîn, fiul lui Dan, pus în domnie cu ajutorul lui Ștefan cel Mare, aliat al creștinilor, cel puțin la începutul stăpînirii sale, a căpătat ca răsplată a creștinilor sale față de creștinii ducatele Amlașului și Făgărașului. Acest domn, ocrotitul marului său vecin din Moldova, și nu Vlad Tepeș, a fost ultimul dintre domnii Țării Românești, care a stăpînit cele două ducate de peste munți.

După căderea lui Basarab cel Bătrîn, cunoaștem destul

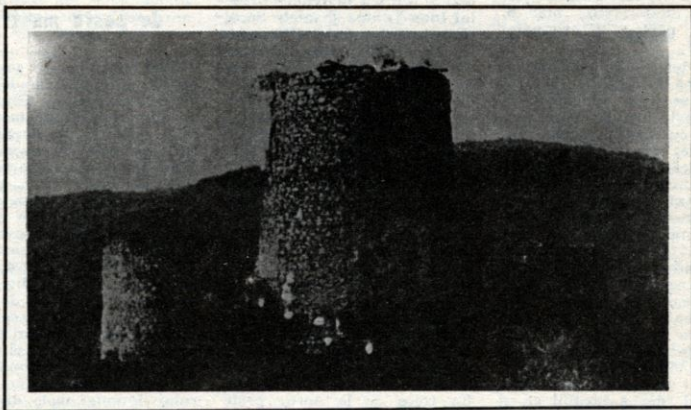
¹ Magazin istoric, nr. 11/1983.

de bine soarta ținutului Făgărașului; el nu trece imediat din nou Universității săsești, nici nu rămâne noului domn muntean, ci îl găsim, din voia lui Matei Corvin, în stăpînirea boierului Udriște, sietnic credincios și tovarăș nedespărțit al lui Basarab cel Bătrîn. Udriște a ținut Făgărașul de pe la 1478, pînă la 1483, data morții sale, cînd

cinează treplat și unificarea cu țara de peste munți se face tot mai completă. Dăjdiile și prestațiile erau aceleași la Făgăraș ca și în Țara Românească, ceea ce arată unificarea sistemului impozitelor. Ele erau înșirate în aceeași ordine, ca și în hrisoavele muntene: „dijma din porci, din stupi, din vin, din moară”, zice un hrisov al lui Mircea, iar un alt

Ardealului stăpînită de unguri.

Și aci, în Făgăraș, se constată anume fapte sociale asemănătoare cu cele din țara de dincolo; satele scutite se numeau ohabnice, ohabă, și robia țiganilor, care nu exista în Ardeal, se constată totuși în Țara Făgărașului, întocmai ca în țările române. Astfel, Costea boier în Țara Făgăra-

Cetatea Bologa, județul Cluj, care s-a aflat în posesiunea lui Mircea cel Bătrîn

ducatul este redat de rege Universității săsești.

Stăpînirea acestor feude ardelen de către domnii munteni era legată de alte condiții juridice decît stăpînirea Țării Românești, căci erau *beneficii revocabile*, ceea ce se vede și din istoria lor, întrucît au și fost retrase unora dintre domni.

Mircea dă hrisoave în Țara Făgărașului întărite de statul său de boieri munteni, care aveau deci autoritate și în această țară. El recunoaște însă că feudul era revocabil: „Venind alt domn, după moartea mea, din țară în Țara Făgărașului, din neamul meu sau din alt neam, sau unul din neam din țara ungurească, dacă va păzi și va ține dania mea...”

Urmărind seria documentelor făgărașene, constatăm că *stăpînirea munteană se înrădă-*

hrisov al aceluiași menționează dijmele: „de oi, de porci, stupi, vii, dijma, pascut și cărături”. În alte hrisoave apare și dijma din grîne (găleata) și fînețe, precum și din pomete. Funcționarii care îngrijeau de dăjdi și prestații erau tot „boierii și slugile domnești”, „slujbași și dregători, strîngători de dare”, „bircei, judecători, globnici și nimeni din cei ce sînt trimiși în slujba domniei mele”, deci funcționarii erau trimiși de la centru, din țară. Domnul specifică: „dăjdiile și slujbele, cite vor fi în țara stăpînită de noi”, adică o singură țară, cu o singură stăpînire și administrație.

O singură dare locală interesantă apare în Țara Făgărașului, la 1437, „dijma oilor peste Olt”, „o. vamă care se plătea domnului pentru trecerea oilor din sau în țara

sului sub Mircea cel Bătrîn avea la Viștea și la Arpaș 17 țigani de cort, iar boierul Șerban din vremea lui Basarab cel Bătrîn avea la Șinca pe țiganii: Radul, Lalu, Curchea, Mujea și Costea.

Din cele cîteva documente făgărașene amintite constatăm existența unei boierii locale în Țara Făgărașului, cu același caracter ca boierimea munteană și stăpînind țigani și moșii întinse. Boierii Ion, Borcea și Călin aveau sub Mircea trei sate și munții ce țineau de ele și boierul Costea avea tot atunci singur două sate și jumătate, iar boierii frați Șerban și Aldea aveau trei sate cu trei munți și mulți țigani. Erau și sate de moșneni, cum sînt Mărginenii, proprietate în devălmășie a unor săteni, ce se numeau Stan sin Tatul, Ursul, Radul sin Bișa și Codea. Dar aceste

moșii bogate și mai ferite de năvălirea turcilor vor fi atras dorințele boierilor munteni legați din strămoși de cultura pământului aducător de roade și ei se grăbiră să cumpere moșii acolo, să descalece peste munți, țara era doar aceeași. Cred că boierii Șerban și Aldea din vremea lui Basarab cel Bătrîn, care cumpără Șinca și cu munții de la un Budea, erau din Țara Românească, cum arată numele lor neobișnuite în Ardeal pe atunci și calitatea de „jupîn”. Sigur este că boierul Stanciu Moenescu care cu cinci feciori stăpânește Voila în Țara Făgărașului, cu drept să abată apa Oltului pentru moară, era de dincolo de munți. Hrisovul domnesc, după înșirarea posesiunilor din Țara Făgărașului, adaugă: „Le-am dat lor jumătate din Cioruș din Țara Românească (se face deci deosebirea), a treia parte din Mislea, a treia parte din Plopeni, jumătate din Cocorăști și moșia lor de la Moinești”. Acești latifundiați din veacul XV erau originari din județul Prahova, unde se află satele amintite. Ei izbutiseră să descalece și peste munți, stăpânind moșii pe amândouă clinele Carpaților; boierimea munteană căuta astfel să prindă rădăcini în ținuturile mai ferite din Ardeal. Era un început de unificare socială.

Perfecta independență a domnitorilor noștri

Și biserica din Făgăraș era în legătură cu cea din țară. Vestita mănăstire catolică de la Cîrța, ce ținea de stăpînirile domnului muntean, avea un egumen numit de voievodul român, și Vlad Dracul așezase acolo un prelat ce-și dusese viața pe lângă șcaunul domniei, pe Mihail, preotul catolic din Tîrgoviște. Biserica ortodoxă era supusă mitropoliei Ungrovlahiei, căci mitropolitul muntean își întreaga titlul cu acel de „exarh al plaiurilor”, ceea ce privea stăpînirile de peste munți. Vreo mănăstire ortodoxă românească trebuie să fi fost și în munții Făgărașului și în fruntea turmei cîvin-tătoare a lui Hristos era în

vremea lui Mircea cel Bătrîn Stanciu egumenul, proprietarul moșiei Scorek.

Suzeranitatea ungurească a însemnat pentru Țara Românească o protecție a unui drum de comerț, din care au câștigat și sașii și românii din Muntenia. Într-un anume sens ea a însemnat mai mult decît se credea, dar, în schimb, a îngăduit românilor de dincoace de munți să stăpînească o mare parte a Ardealului, în care au introdus viața liberă românească în aceleași forme politice și sociale ca la ei în țară.

Mircea cel Bătrîn, ca și ceilalți domni munteni, care recunoscuseră suzeranitatea coroanei Sf. Ștefan, nu se simțeau micșorați în suzeranitatea lor; recunoscuseră un protector puternic, dar prin aceasta nu concepeau că ar fi cedat ceva din puterea lor politică, poate dimpotrivă. Altfel, nu ne-am închipui cum Mircea s-ar fi putut intitula autocrator în accele interne. Titlul acesta îi era recunoscut și în afară. Constantin Costenețchi zis Filozoful, contemporan al lui Mircea, în biografia despotului Ștefan Lazarevici al Serbiei, îl numește pe domnul muntean „marele și autocratorul voievod Ioan Mircea”.

Cea mai bună dovadă a perfecte independențe a domnitorilor noștri în această epocă este politica lor externă. În special Mircea, dar chiar și alți domni mai măruni, au căutat protectori și aliați și în afara Ungariei. Sînt cunoscute tratatele încheiate de Mircea cu polonii, în număr de șase, între 1389 și 1411, în care domnul Țării Românești ia garanții tocmai împotriva suzeranului său ungar.

Legăturile lui Mircea cu Moldova, unde a schimbat un domn [Iuga, 1399-1400], ridicînd în scaun pe Alexandru cel Bun sînt, de asemenea, cunoscute. Cele cu statele din sudul Dunării sînt mai puțin cunoscute, eventuale tratate nu s-au păstrat în arhive. Dar se știe că Mircea intervine în Bulgaria, unde cucerește de două ori Silistra, odată la 1389 și a doua oară după lupta de la Angora (1402), ajută pe sultanul Musa să-și capete domnia pîrîntescă împotriva fratelui său mai mare [Soliman], iar după căderea lui

Musa ajută pe un alt pretendent la tronul sultanilor, pe Mustafa zis Celebiul.

Între prietenii lui Mircea era pe la 1410 și Ștefan Lazarevici, pe care-l primește ca prieten în țară, după lupta de la Kosmedion¹. Despotul sîrb intra acum în scoteliile politice ale lui Mircea, care se întindeau în Peninsula Balcanică și erau acolo un factor important.

Și ne întrebăm chiar dacă Mircea a fost, în adevăr, „un bătrîn atît de simplu după vorbă, după port”, el care purta cel mai pompos titlu, din cîte a purtat vreodată un stăpînitor din neamul nostru, titlu în care se îmbină atîtea stăpîniri, ale despotului și autocraturii bizantine, cu ale herzogului nemțesc și cu ale gospodinelui, adică ale domnului român? Își apăra el numai „sărăcia și nevoile și neamul”? sau cumva ochii lui de vultur au trecut peste Dunăre, peste Carpați și peste Milcov, căci, singur dintre domnii români, a avut o înaltă concepție monarhică?

Acea figură tradițională de domn român închipuită de marele nostru poet răspunde imaginii tipice a stăpînitorilor noștri din trecut, dîrzi, dar măsurați în ambițiile lor, mîrginiți la granițele micilor noastre țări; însă tocmai Mircea formează o excepție de la acest chip, el singur a fost mai mult decît atîta și a încercat mîndre nădejdi, la care urmașii lui nu vor mai putea să se gîndească.

Dar, dacă unui domn român îi era îngăduit aceasta, ne întrebăm ce mai însemna suzeranitatea ungurească, pe care el totuși o recunoscuse? Era un sprijin, desigur, un cadru de teorie politică medievală, în care el se mișca destul de liber, spre a putea fi autocratorul român și un factor important în politica Europei de Sud-Est.

¹ La 15 iunie 1410, la Kosmedion, pe Cornul de Aur (Constantinopol), s-au înfruntat oștirile comandate de Soliman și cele ale lui Musa, care primise în ajutor, între altele, și trupele lui Ștefan Lazarevici. Musa a fost învins, iar despotul sîrb s-a refugiat în Țara Românească, unde Mircea — după cum scrie cronicarul Costenețchi — l-a primit „cu mare dragoste și cinste... l-a dădu de toate elte avu nevoie... l-a călăuzit prin țara sa, făcîndu-l să treacă prin ea, ca și cum ar fi fost în țara lui”.

CIȘTIGĂTORII CONCURSULUI

Din cronicul unirii

„Dragostea mea pentru istorie a început încă din primii ani de școală și ea a fost cultivată de tatăl meu, vechi abonat al revistei. Având la dispoziție întreaga colecție Magazin Istoric nu mi-a fost greu ca, recitind-o, să găsesc răspunsurile la întrebările acestui concurs. Mi-am reînprospătat cu acest prilej cunoștințele despre istoria poporului și statului nostru. Este un act de cultură pentru care vă mulțumesc. CRISTINA MIHAELA LAINICIANU, laborantă ICECHIM, București”.

Am reprodus acest fragment din scrisoarea corespondentel noastre bucureștene pentru că exprimă, de fapt, gândurile și sentimentele pe care numeroși alți participanți la concursul Magazin Istoric. Din cronicul unirii au ținut să le adreseze redacției și cu acest prilej, ca și la edițiile precedente. Tutorul celor care ne-au scris pe marginea acestui concurs le mulțumim și-i asigurăm că vom ține seama de sugestile și propunerile făcute cu această ocazie.

Dece, față-ne acum și în fața listei cu cei 200 ciștigători al concursului. Ei au fost desemnați, ca și la edițiile anterioare, prin tragere la sorți din rîndul celor care au dat răspunsuri exacte la toate cele 20 întrebări, respectiv 3.943 concurenți din totalul de 11.325, participanți la acest concurs. Participanții — oameni al muncii de diferite profesii și naționalități, din țară și de peste hotare. Premișii, la rîndul lor, sînt oțelari, fierari, lăcătuși-mecanici, strungari, mîneri, ingineri, măștri constructori, țărani, elevi, studenți, chimiști, medici, ofițeri, economiști, casnice, proiectanți, conducători auto etc. etc. Sînt atestate astfel, încă o dată, și cu acest prilej, marea dragoste pentru istorie a cititorilor noștri, interesul și pasiunea cu care este urmărită revista Magazin Istoric.

Înainte de a prezenta lista celor 200 ciștigători, citim precizări:
— Premiile în obiecte vor fi ridicate de la sediul redacției, București, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter, începînd cu data de 15 aprilie 1984. Între orele 14.30-16.30 (luni-vineri) și 10-13 (sîmbătă). Termenul limită de ridicare a premiilor în obiecte este de 6 luni din ziua începerii distribuției, ele pot fi deci ridicate pînă la 15 octombrie 1984, inclusiv.

— Ciștigătorii din provincie care nu se pot deplasa la București sînt rugați să ne solicite formularul tip pentru a delega o altă persoană să ridice premiul. În acest scop, vor atașa la scrisorile lor un plic timbrat, pe care își vor scrie adresa completă. Redacția nu asigură expedierea premiilor prin colet poștal.

— Abonamentele la Magazin Istoric pe un an și, respectiv, 6 luni vor fi făcute începînd cu luna iulie 1984.

Și acum, iată-ne pe cei 200 ciștigători ai concursului Magazin Istoric. Din cronicul unirii. Le adresăm lor,

precum și tuturor participanților, calduroase felicitări și urările noastre de noi succese în activitatea ce o desfășoară.

PREMIUL 1 — un casetofon Dana

1. CERCUL DE ISTORIE „PE URMELE STRĂMOȘILOR”, ȘCOALA GENERALĂ NR. 6, Petroșani

PREMIUL 2 — un aparat foto Orizont

1. ȘERBAN MOTRE, București

PREMIUL 3 — un aparat radio Interson

1. ELEVELE CLASEI a X-a J. LICEUL INDUSTRIAL DE CHIMIE, Deva

PREMIILE 4-5 — două aparate radio Solo 300

1. OSVALD FISCHMANN, Brașov
2. DUMITRU RĂDULESCU, Timișoara

PREMIILE 6-10 — cinci aparate radio Gama

1. ILIE DOBRICAN, Bistrița
2. CRISTIAN DAN SELEGAN, Arad
3. CERCUL MUZEISTIC DE LA CASA DE COPII ȘCOLARI nr. 3, București
4. OCTAVIAN PETRIȘOR, com. Adunaș-Căpăcen, jud. Giurgiu
5. TEODOR PĂLADA, București

PREMIILE 11-20 — 10 stilouri Hero

1. MIHAI NEDELCU, București
2. NICOLAE CRETESCU, Oțelu Roșu
3. MIRCEA ENĂCHESCU, Ploiești
4. ION F. LĂZĂROIU, București
5. GHEORGHE TEODORESCU, București
6. ANTOANETA PASOWICZ, București
7. DELIA MONICA BABILAN, Oradea
8. VIORICA GAVRILETEA, Vaslui, jud. Bihor
9. TRAIAN GLIGOR, com. Roșia Montană, jud. Alba
10. STEFANIA BOSONCĂ, Moldova Veche

PREMIILE 21-40 — 20 serviete

1. ELENA LUPSA, Toplița
2. OVIDIU DOMȘA, Zlatina
3. GHEORGHE ZEVELEANU, București
4. ROMICA PASCAL, com. Holboacă, jud. Iași
5. ELENA LĂSCARACHE, Ploiești
6. CLAUDIU BIRLUT, Sibiu
7. COSTEL NEDICIANU, Craiova
8. ELENA SUGĂ, București
9. ION M. MOTOL, com. Ștroceni, jud. Vâlcea

10. ELENA MIRĂUTĂ, București
11. CONSTANTIN KREICI, Medgidia
12. ISAC POLLAK, Oțelu Roșu
13. SÂNDUL CONSTANTINESCU, Pitești
14. LAURA TIU, Alexandria
15. CĂTĂLIN ILIE, Craiova
16. CONSTANTIN PĂVĂLEANU, Plătești
17. FLOAREA SURDU, București
18. VIRGIL GALOȘ, Zalău
19. DOINA IORDACHE, București
20. TRAIAN ADAM, Iași

PREMIILE 41-70 — 30 seturi diapozitive istorice

1. EUGEN TURCU, Brașov
2. MARIA VERDEȘ, Bala Mare
3. TÖRÖS FERENCZ, Tirgu Mureș
4. EMILIA CUCU, Arad
5. PETRE TEODORESCU, Birlad
6. IONICA FLOREA, sat Braniste, com. Opăș-Măgura, jud. Olt
7. CALIN POTRA, Cluj-Napoca
8. MIHAELA SCHWESTCA, Oțelu Roșu
9. VASILE RUSU, sat Haleș, com. Mănăstirea Căsin, jud. Bacău
10. NICOLAI GOLOGAN, Galați
11. AURORA RĂDOI, com. Vlășina, jud. Dimbovița
12. EUSTAFIE BOSTAN, com. Clucea, jud. Cluj
13. NICOLAE POPA, Fucloasa
14. IANCU POPA, Iași
15. HIRISTEA PĂSLĂ, Corabia
16. JEAN-JUSTINIAN DÎRMON, com. Goleni, jud. Dolj
17. VALENTINA C. NICOLAE, com. Petrești-Orbl Mar, jud. Vâlcea
18. ELENA VLAD, Brăila
19. SIMION VASIU, Cluj-Napoca
20. VASILE GH. TRUTA, com. Bilbor, jud. Harghita
21. EMILIA ALEXANDRA BĂDESCU, Craiova
22. STEFAN-VALTER MILEA, com. Andărești, jud. Iași
23. ALEXANDRU GHEORGHE, com. Mărc, satul Dochia, com. Girov, jud. Neamț
24. AFINICA PĂVĂLESCU, Brlad
25. ELENA KUIJ, com. Teaca, jud. Bistrița-Năsăud
26. CARMEN PĂISESCU, com. Ogreneni, jud. Giurgiu
27. GEORGIU ARITON, sat Nărtăști, com. Gohor, jud. Galați
28. VIOHICA IACOB, Iași
29. MIHAIL BORDA, com. Petelea, jud. Mureș
30. NICOLETA PATRAȘCU, Pașcani

PREMIILE 71-120 — 50 abonamente pe un an la MAGAZIN ISTORIC

1. COSTICĂ BURUIANĂ, Măcin
2. GHEORGHE SEFER, Deva
3. CORNEL CORODEANU, sat Nărtăști, com. Gohor, jud. Galați
4. AUREL NICORAȘ, Zalău

(Continuare în p. 58)

ÎNSEMĂNĂRI DE LA SFÎRȘIT DE VEAC

GHEORGHE D. PALADE

Evocînd — într-o conferință ținută la 12 mai 1932, la Universitatea liberă din București — personalitatea lui Ion C. Brătianu (1821-1891), I.G. Duca¹ amintea și următorul episod din viața fostului șef al Partidului Național-Liberal: „Gheorghe Palade, tînăr și impetuos, trecuse și el în lagărul opoziției unite și se distinse prin înverșunarea și deosebita lui agresivitate. În cele din urmă, Brătianu a fost doborât de această puternică coaliție. Care nu a fost însă cîteva luni mai tîrziu mirarea lui Palade cînd a văzut intrînd într-o dimineață în modesta sa odaie mobilată pe bătrînul Brătianu.

«M-ați răsturnat... dar am venit să-ți întind mîna și să-ți spun că uit totul, că un singur gînd mă stăpînește de azi înainte: să ne unim frățește...» Acest gest al ilustrului prim-ministru față de începătorul deputat a făcut din Palade, pentru tot restul zilelor lui, robul pocăit și fanatic al lui Ion C. Brătianu».

Cine era acest Gheorghe Palade a cărui traiectorie politică o sugera lapidar I.G. Duca?

S-a născut la Bîrlad în 1858. Licențiat al Facultății de drept din București, a fost judecător de instrucție în Capitală. A intrat în politică în 1884, ca deputat al Colegiului II de Tutova. Liberal, partizan al lui C.A. Rosetti (la al cărui ziar, *Românul* a și colaborat), Gh.D. Palade a făcut parte din gruparea care în anul 1885-1886 s-a desprins de linia urmată de I.C. Brătianu alcătuiind, împreună cu unii conservatori și radicali (Gh. Panu), așa-numita „Opoziție unită”. Erau printre aceștia D. Brătianu² (fratele primului ministru), M. Kogălniceanu, N. Fleva, Take Ionescu, V. Lascăr, G. Vernescu.

„Opoziția unită” — fără a avea un program explicit politic de acțiune — viza, în principal, schimbarea guvernului I.C. Brătianu (venit la putere în 1876) și înlocuirea lui cu reprezentanți ai celorlalte grupări politice ce alcătuiau această opoziție. Printre aceștia erau și tinerii liberali, nemulțumiți de tinerele lor

în umbră de autoritarul șef al partidului. Între al, Gh.D. Palade desfășura o susținută campanie de criticare a guvernului, atît în Camera, cît și în întruniri publice.

La 12 martie 1888, după 12 ani de guvernare, cabinetul I.C. Brătianu a fost înlocuit prin cel conservator-junimist de sub președinția lui Th. Rosetti. Pentru liberali a început o perioadă de opoziție, în care disensiunile dintre cele două fracțiuni — cea care rămăsese fidelă lui I.C. Brătianu și cea a disidenților, grupați în jurul lui D. Brătianu (al cărui prieten și colaborator era Gh.D. Palade) — făceau tot mai dificilă acțiunea lor politică. În 1891, la capătul unor lungi și contradictorii tratative dintre fruntașii liberali, unitatea partidului a fost refăcută. Gh.D. Palade a fost ales printre cei 10 membri ai Comitetului executiv al Partidului Național Liberal. Cărieră sa politică a cunoscut acum apogeul.

În următoarele guvernări liberale, Gh.D. Palade a fost de mai multe ori ministru: de domenii (1895-1896), justiție (1898), finanțe (1898, 1901-1902), interne (1902). A fost, în același timp, profesor de economie politică și drept la Școala liberă de științe politice din București. A fost director fondator al ziarului *Gazeta poporului* (1895), în paginile căruia a publicat articole politice și I.L. Caragiale (colaborarea marelui dramaturg la acest ziar, mai puțin cunoscută, a fost recent relevată de Florin Manolescu, în studiul *Caragiale și Caragiale*, București, Cartea românească, 1983).

Gh.D. Palade s-a stins din viață în 1903, în timpul unui toast ce-l ținea în orașul său natal Bîrlad. A fost un om — după cum ni-l arată și fotografiile — înalt, robust (pe la 40 ani atînsese suta de kilograme). Era instruit, cunoscător al literaturilor română și franceză, apreciat de contemporanii săi pentru sinceritatea și onestitatea sa, după cum notează în evocarea ce i-a dedicat-o Gh. Panu în revista *Săptămîna* din 1903.

A lăsat cîteva caiete cu însemnări din perioada anilor 1888-1901, aflate în păstrare la Cabinetul de manuscrise al Bibliotecii

¹⁻³ Magazin istoric, nr. 3/1967, 1,7-9/1976; 4/1974, 1/1978.

Academiei R.S.R. Sînt notații în care Gh.D. Palade relatează, cu intermitențe, activitatea sa politică și consemnează unele momente din viața publică românească din ultimele două decenii ale secolului trecut. Datorate unuia din conducătorii liberali, însemnările lui Gh. Palade surprind frămîntările și disensiunile care existau în rîndul acestui partid burghez, constituind o importantă sursă de documentare pentru cercetarea și cunoașterea evoluției sale la sfîrșitul sec. XIX. Este perioada cînd pe scena politică românească se afirma viguroasă forța politică revoluționară a clasei muncitoare care, în 1893, a dus la înființarea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România¹.

1889

13-31 octombrie. Situația politică devine din ce în ce mai incertă. În sinul cabinetului e o luptă surdă între Lahovari², Manu³, deoparte, și Catargiu⁴, Vernescu⁵, de alta. E vorba de dizolvare [a guvernului]. Cei dintîi o combat, cei din urmă o susțin. E vorba de completarea ministerului. Cei dintîi cer completarea în sensul omogenității conservatoare. Cei de-al doilea ar dori să introducă pe liberali. Consiliile de miniștri, care sînt mai dese ca totdeauna, nu sînt decît ocazii de certuri și incriminațiuni reciproce.

1-15 noiembrie. După săptămîna de lupte subterane, compania Manu-Lahovari-Carp⁶ a reușit să facă ca regele să primească demisia lui Catargiu și un minister junimisto-conservator prezidat de Manu să-i ia locul.

Lupta dintre junimiști, cu Carp în frunte, și vechii conservatori, cu Catargiu, e mai

Mulțumind colectivului de cercetători din cadrul Cabinetului de manuscrise al Academiei R.S.R. pentru sprijinul acordat în obținerea însemnărilor inedite ale lui Gh. D. Palade, reproducem din ele cîteva fragmente consacrate unor personaje și întîmplări din lumea politică românească de la finele secolului trecut. Pentru cursivitatea lecturii nu am mai marcat prin trei puncte întreruperile din text. Titlul, explicațiile din parantezele drepte, precum și notele de subsol aparțin redacției. Am folosit, de asemenea, ortografia actuală.

Deci, să deschidem însemnările lui Gh.D. Palade la capitolul scris în octombrie 1889. La guvern se află cabinetul alcătuit din conservatori și liberali disidenți, condus de Lascăr Catargiu, șeful „Opозиții unite” și care fusese adus la putere la 30 martie 1889.

acută ca totdeauna. Lahovari și Manu, simțind că regele dorește ca din acest pugilat Catargiu să rămînă învins, s-au raliat de partea junimiștilor.

15-30 noiembrie. Citirea mesajului de la rege se face în mijlocul unei tăceri morimentale.

Cu elevii Școlii de științe politice continui conferințele duminicale, pe lîngă cursul de luni.

1890

1-31 martie. Sîmbătă 24 martie sînt convocați la Hotel de France [pentru întrunirea de unificare a diferitelor fracțiuni ale partidului liberal] membrii ambelor cluburi și delegații [din provincie]. Dumitru Brătianu, fiind bolnav, mi-a dat o scrisoare pe care am citit-o în întrunire. Entuziasmul era mare. Au vorbit I. Brătianu, N. Ionescu⁷, N. Flea⁸, Bădulescu (Pitești), Densușianu⁹ (Iași), Măldărescu (Craiova), Grădișteanu¹⁰ și eu. Comitetul a fost aclamat. A doua zi s-a hotărît să avem întrunire publică la vechiul Ateneu. Timpul e splendid. Dis-de-dimineață, Calea Victoriei e plină de delegațiuni. O mișcare neobișnuită e pe strade. La 6 ore mă duc la Ateneu. Dumitru Brătianu

mi-a dat o nouă scrisoare, deoarece el nu poate ieși din casă. În Piața tribunalului, lume multă și bună. Sala gemea. Intru de citesc scrisoarea lui Dumitru. E primită cu frenetice aplauze. Vorbesc apoi Ion Brătianu, Flea, Sturdza¹¹, eu. Se hotărăște apoi să plecăm la Dumitru Brătianu. Peste 3 000 oameni în cea mai mare liniste defilează prin Piața teatrului, se îndreptează la Dumitru Brătianu acasă. O delegațiune de vreo 20 se suie sus. Bătrînul îi îmbrățișează, apoi apare la fereastră și mulțumește poporului. De aici lumea se îndreaptă pe Calea Victoriei la

¹¹ Dimitrie A. Sturdza (1833-1914), membru al Academiei române, șef al Partidului Național-Liberal (1892-1908); ministru și prim-ministru de mai multe ori.

Lascăr Catargiu...

¹ Magazin istoric, nr. 1-3, 7/1981, 3-5/1983.

² Al. Lahovari (1841-1897), ministru în mai multe guvernanți conservatoare: justiție (1870, 1873-1876), domenii (1888), externe (1889, 1891).

³ Gheorghe Manu (1833-1911), general, ministru de război (1869, 1870, 1888, 1893), interne, domenii (1889), finanțe (1889, 1904); președinte de Consiliu (1890-1891).

⁴ Lascăr Catargiu (1823-1900), președinte de Consiliu (1889, 1891-1895), ministru de mai multe ori.

⁵ George Vernescu (1833-1899), jurist, în 1877, s-a despărțit de liberali formînd gruparea Sinceriilor liberali; în 1884 a fuzionat cu conservatorii, formînd Partidul Liberal-Conservator; ministru de mai multe ori.

⁶ Petre P. Carp (1837-1918), junimist-conservator, ministru și prim-ministru de mai multe ori.

⁷ Nicolae Ionescu (1820-1905), profesor de istorie universală, ministru de externe (1876-1877), membru al Academiei române.

⁸ Nicolae Flea (1840-1914), deputat în mai multe rînduri, ministru de interne (1895).

⁹ Aron Densușianu (1837-1900), profesor universitar la Iași, critic și istoric literar.

¹⁰ Petre Grădișteanu (1841-1921), avocat, deputat și senator de mai multe ori.

Ion Brătianu. I se fac ovații și de aici lumea se împărștie. Eu cu câțiva delegați mă duc la [Mihail] Kogălniceanu, care e bolnav (congestie pulmonară). Îl găsesc mai bine.

A doua zi, chiar luni, comitetul se adună și hotărăște facerea unui apel către țară, întruniri în provincie și confundarea [contopirea] cluburilor.

Apelul e făcut de Kogălniceanu și Sturdza. Unirea liberalilor¹ a exasperat presa opozițiunii. Mai ales Panu² turbează.

La 22 [aprilie] avu loc procesiunea lucrătorilor [din Capitală]. În Europa, serbarea lucrătorilor de 1 mai pentru 8 ore de lucru a dat oarecare

...și D.A. Sturdza, caricaturi de epocă aflate în colecțiile Bibliotecii Centrale Universitare — București

îngrijiri guvernelor. Totuși lucrul a ieșit mai cu pace decât se aștepta.

¹ Comitetul executiv al partidului liberal unificat era alcătuit din: Dumitru și Ion Brătianu, M. Kogălniceanu, Al. Vîrnav-Liteanu, Nicolae Ionescu, Gogu Cantacuzino, Gh. Palade, P.S. Aurelian, C. Nacu, N. Fieva.

² Gheorghe Panu (1848-1910), ziarist, întemeietorul ziarului *Lupta* și al revistei *Săptămîna*; conducătorul unei formațiuni politice intitulate „radicală”.

1-30 iulie. Toată lumea te întreabă: „N-ai mai plecat?” A ajuns un fel de modă primăriara obligatorie. Noroc că politica îmi dă o scuză: s-a zis că sînt delegat de comitetul de 10 [comitetul executiv al P.N.L.] de a rămîne toată vacanța în București. Altfel, ar ghici că n-am parale.

Alegerile comunale bac la ușă și cu toate astea toată lumea se gîndește la plăcerile vilegiaturei.

1-15 august. În Transilvania, ungurii condamă pe Popa³ la 1 an închisoare, iar pe Mureșanu⁴ la 6 luni pentru delictul de presă comise prin *Gazeta Transilvaniei*. Ar trebui ca românii din regat să fie mai solidari cu cei din țările subjugate. Numai astfel lumea va fi mai eficace contra tendințelor de deznaționalizare, numai astfel vom pregăti momentul unei Româнії a tuturor românilor.

15-31 august. 22 august. O zi de doliu pentru românime. Marele poet Vasile Alecsandri moare la Mircești.

1891

Aprilie. Știri rele ne vin de la Florica. Ion Brătianu e bolnav. Lumea începe a se îngrijii. O depeșă face ca Dumitru Brătianu să plece la 28 la Florica. L-am găsit plîngînd cînd mi-a arătat telegrama. Buletine vin pe toată ziua. Medicii însă încep a pierde orice speranțe. O mare îngrijorare dăinuiește în Capitală. Toți doresc însănătoșirea acestui luptător, speranța partidului liberal.

1-10 mai. La Cameră, verificările se încep cu oarecare lincează. De la Florica știri alarmante. Mă hotărăsc să plec și eu la Florica. Sîmbătă plecăm la gară. În tren era Costinescu⁵, Dan Brătianu⁶, Aurelian⁷. Conversația noas-

tră nu putea fi alta decât despre Ion Brătianu. Întrebăm la citeva stații de ce știri are de la Florica, nu aflăm nimic. La Golești însă ni se spune că a murit în dimineața zilei de 4 mai, la 3 ore 5 m[inute]. O adîncă jale ne cuprinde. Despărțirea de Ion Brătianu lasă un mare gol. Treceam prin Pitești. Eu cu Dan luăm o trăsură și mergem la Florica. Urcăm sus și găsim pe Dumitru Brătianu în lacrimi. El mă conduce în camera unde murise. Frumoasa figură a lui Ion Brătianu părea liniștită și senină. Intrăm apoi într-o odaie căci trebuia să strămutem corpul în camera de jos. Vorbesc cu D. Brătianu asupra înmormîntării. El îmi spune cu mîhnire că familia nu consimte la înmormîntarea în București. Nenorocită idee.

La 5 [17] plecăm. În București ajungem seara. Întîlnire cu Pherekyde⁸ și Sturdza. Ei îmi spun că membrii clubului au numit o delegație să meargă la d-na Brătianu să ceară ca înmormîntarea să aibă loc la București. Știăm că tentativa va fi deșartă.

La 5 mai, regele, cu un tren special, s-a dus să vadă rămășițele aceluia căruia îi dădorește totul. Această vizită a mai șters răul efect ce făcuse dezinteresarea regelui în tot timpul boalei⁹. În loc să imitez pe Victor Emmanuel, care sta la căpătîiul lui Cavour, în loc să facă ca Franz Iosif, care a stat lingă patul de durere al lui Deak¹⁰, el întreba prin aghiotanți de starea sănătății creatorului său.

Bucureștilui a îmbrăcat haina de doliu.

La 8 mai plec cu primul tren, împreună cu toți membrii clubului care trebuia să facem poliția [de pază]. Ajungem la 12 h la Florica. Ne îndreptăm la umbrarul unde era expus corpul îmbălsămat. Aici facem oarecare ordine, ca să poată lumea să defileze înaintea corpului.

³ Traian H. Pop, publicist transilvănean, redactor responsabil al *Gazetei Transilvaniei*.

⁴ Aurel Mureșanu (1847-1909), director al *Gazetei Transilvaniei* (1878-1900); *Magazin istoric*, nr. 4/1968.

⁵ Emil Costinescu (1844-1921), ziarist, deputat, ministru de mai multe ori.

⁶ Fiul cel mai mare al lui Dimitrie (Dumitru) Brătianu.

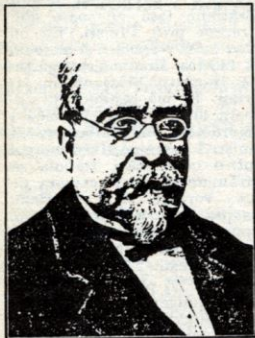
⁷ P.S. Aurelian (1833-1909), economist, ministru și președinte de Consiliu, membru al Academiei române.

⁸ Mihail Pherekyde (1842-1926), deputat și senator, ministru în mai multe guvernări liberale.

⁹ *Magazin istoric*, nr. 11-12/1983.

¹⁰ Francisc Deak (1803-1876), om politic maghiar, ministru de Justiție în 1848, autorul pactului de uniune a Ungariei cu Austria (1867).

Prințul moștenitor, cu fratele său, asistă. S-au pronunțat discursuri de D. Sturza, Aurelian, Urechia¹, Lascăr² și Esarcu³, în numele guvernului, apoi corpul a fost dus de amici sus în deal, lângă Flo-

Mihail Kogălniceanu

rica și apoi peste el s-a aruncat pământ.

La Cameră și Senat în ziua înmormintării s-a ridicat ședința în semn de doliu.

28 mai - 1 iulie. Kogălniceanu a murit la 20 iunie. Îl cloroformase, îl operase și spre sfârșitul operației expiră. Un gol imens se face în româniime. Inteligența luceafăr s-a stins.

Mă întorceam de la Cameră. La Ipsășescu văd că oprește trăsura. Vedem că e ceva grav, cînd mi-a spus știrea nu m-am putut să mă opresc a-l plînge. L-am iubit. Am lucrat cu el. Intrat în Cameră în 1884, de atunci neconținut am fost împreună. Îl admiram căci era genial.

Înmormintarea putea fi de zece ori mai măreață. Am fost și eu la Iași.

¹ V.A. Urechia (1834-1901), istoric, profesor universitar, membru al Academiei române; *Magazin istoric*, nr. 8/1980.

² Vasile Lascăr (1854-1907), avocat, deputat și ministru.

³ Constantin Esarcu (1836-1898), medic și diplomat; ministru de externe (1891), inițiatorul înființării Ateneului Român.

Prof. MAGNUS MÖRNER (Suedia)

Minunatul exemplu al României

— În ultimii ani, am ajuns să cunosc una după alta țările socialiste și trebuie să spun că pentru mine ca om, ca istoric, este o experiență foarte importantă. Aparțin generației ce a crescut în timpul „războiului rece” și ca urmare am fost foarte mult izolați unii de alții. Acum, în ciuda tuturor problemelor politice ce persistă încă în lume, cred că acest contact ce-l realizăm este absolut esențial și răspunde intereselor fiecăruia dintre noi. Și abia acum, în ultimii ani, am ajuns să înțeleg mai bine sensul real al unor fenomene europene, ca Renașterea, Iluminismul, Liberalismul și Socialismul.

După această mărturisire, făcută cu prilejul prezenței sale la București, în august 1980, interlocutorul nostru prof. Magnus Mörner de la Universitatea din Stockholm, director al Institutului de studii latino-americane din capitala Suediei, vicepreședinte al Asociației istoricilor latino-americaniști din Europa, ne vorbește despre importanța și semnificațiile Congresului internațional de științe istorice de la București:

— Faptul că președintele României, domnul Nicolae Ceaușescu, manifestă un interes atât de viu față de istorie, ceea ce s-a reflectat și în atenția acordată congresului nostru, este deosebit de semnificativ. Congresul a fost foarte, foarte bine organizat. Cel ce participă la o astfel de manifestare într-o țară atrăgătoare, pe care n-a cunoscut-o înainte, se împarte cu greu între activitățile din sesiuni și multe alte lucruri interesante de văzut. Consider că acest congres a avut un succes deosebit și au fost aduse în discuție multe teme noi, importante, ca problema păcii în istorie, precum și rolul femeii. Aceste subiecte sînt deosebit de oportune. A fost o idee excelentă

aceea de a se ține congresul la București și eu cred că și noi, delegații suedezi sosiți aici, putem demonstra prin însăși venirea noastră cît de mult apreciem acest lucru.

Referindu-se, în continuare, la atenția tot mai mare pe care popoarele o acordă istoriei, învățămintelor ei, interlocutorul nostru constată:

— Există în zilele noastre o atracție crescîndă pentru istorie în diferite țări din întreaga lume, cu diferențe și caracteristici specifice, desigur, fiecărei comunități umane. Cred că acest interes se explică prin nesiguranța vremurilor prezente și prin schimbările, unele dramatice, pe care lumea le resimte. Și atunci oamenii încearcă să confere mai multă continuitate și siguranță existenței lor, apelînd la istorie.

Relevînd dragostea românilor pentru istorie, prof. Mörner continuă:

— Se poate realiza foarte mult în popularizarea istoriei prin promovarea publicațiilor de specialitate, ca revista *Magazin istoric*, ce se bucură de aprecierea publicului. Cred că în acest domeniu România oferă un minunat exemplu și aș dori să văd o asemenea revistă și în țara mea.

În încheierea discuției noastre, prof. M. Mörner mi-a arătat o carte pe care și-o adusese spre lectură în zilele în care s-a aflat în București; ediția din 1963, tipărită de Christian Callmer, bibliotecarul șef al Bibliotecii Universitare din Lund, a însemnărilor de călătorie în Turcia ale baronului Claes Rålamb¹, care, în 1657, trecuse și prin țările române, lăsîndu-ne semnificative mărturii despre istoria acestora, despre continuitatea românilor în spațiul carpato-danubiano-pontic.

L.S.

¹ *Magazin istoric*, nr. 10/1982.

1879: INCOGNITO ÎN TRANSILVANIA (II)

Pe atunci, drumul de la Sălătruc până la trecătoarea Cîineni, în afara frumuseții peisajului, chema irezistibil spre alte spații românești, aflate însă, prin vitregia istoriei, sub stăpîniri străine și ostile românilor. Dar granițele arbitrare trasate de aceste stăpîniri n-au reușit să zdruncine niciodată unitatea de ființă și simțire a românilor, care s-au manifestat întotdeauna ca un corp întreg într-o țară al cărei chip nu și-l puteau imagina decît în limitele sale firești, ca pe o țară care să-i reunească pe toți fiilii săi. Era o necesitate logică, un act de justiție istorică, pentru împlinirea căruia poporul român a plătit cu jertfe grele.

Publicăm în continuare¹ relatarea lui I.I.C. Brătianu despre prima sa călătorie în Transilvania. Reamintim că în redarea textului am respectat întru totul originalul, cu excepția unor intervenții impuse de normele ortografice în vigoare. Acolo unde s-a simțit nevoia, am inclus unele completări între paranteze drepte ori am redactat scurte note de subsol. Titlul ne aparține, iar întreruperile de text le-am marcat prin trei puncte.

Anastase IORDACHE, Marian ȘTEFAN

...LA SIBIU

De cîte ori mergeam la Văleni și era să ne abatem la Puntea Oii către Mănăstire ne ispătea să urmăm înainte drumul Sălătrucului spre Cîineni. Știam că în acest sat de graniță voi regăsi, păstrată cu dragoste, amintirea bunicii mele, mi se spunea că în cale se aflau sate și priveriști frumoase, iar Slăvescu socotea că dacă n-ar fi fost decît vederea navelor și fetelor din Titești și tot făcea să nu pregetăm.

Astfel, îndemnindu-ne unul pe altul, într-o dimineață de sărbătoare pornirăm cîteși trei pe bidivii noștri, cu calabalicul și merindele în desagi.

Într-acele vremi, drumul de la Șuici la Cîineni nu era ca azi o șosea pe care să alergi în fuga automobilului. Pentru a ajunge din Topolog la Olt, treceai peste dealuri și văi, prin aceleași sate ca și acum, dar mergeai pe o pîrtie bolovănoasă și repede, pe care aveau cu carul cu boi sau călare te puteai încumeta, urcînd coastele de-a dreptul și urmind peturile girlelor cum puteai.

Dar, avînd la stînga Munții Coziei, în dreapta ai Făgărașului și în față masivul Lotrului, pînă în Paring, din fiecare culme se desfășurau vederi mărețe și pline de farmec și în tot lungul

căii străbăteau păduri neatînsse de secure, livezi și pajști pline de flori.

În vremea lui Kiseleff, Dincă Brătianu, împreună cu căpitanul de geniu rus Blaremberg, fusese însărcinat să cerceteze pe unde era mai nimerit să treacă drumul de la Pitești prin Cîineni „înăuntrul”, care pînă la pacea de la Adrianopol nu se putea construi și nici măcar îmbunătăți, fără anume voe de la Constantinopol, pentru ca nu cumva intrarea din „Țara nemțească” în Țară să se facă prea lesnicioasă.

Ei raportară stăpînirii că din cele două căi între care era de ales, cea dintîi, pe malul vîlcean al Oltului prin Rîmnic, era mai ferită de urcșuri, dar mai anevoie de clădit în strîmtorile stîncose ale Oltului și lipsită de sate și adăposturi pentru călători, pe cînd cea de a doua, prin Pitești și Șuici, deși suind peste culmi înalte, se putea îndrepta cu mai puțină cheltuială și trecea prin sate înstărite la îndemina călătorilor.

În urmă ispravnic al județului sub Alexandru vodă Ghica, Dincă drese și îmbunătăți drumul ales de dînsul, care însă mai tîrziu — cînd, cu vaporul și cu trenul, alte drumuri mai rezezi se deschiseră către străinătate — își perduse

¹ Magazin istoric, nr. 2/1984.

deodată cu caracterul internațional și interesul autorităților centrale și astfel se stricase rău.

După 1878, tata grăbi, fără a o putea sfârși, clădirea șoselei actuale, la îmbunătățirea căreia îmi fu dat să ajut și eu, ca ministru în diferite guverne, scurtînd-o prin Valea Danului și îndulcind mai multe urcșuri, în 1915. Astfel mărturisește și acest drum dragostea noastră, în curs de trei generații, pentru aceste străvechi, curate și mult încercate ținuturi românești.

Pornind pe acest drum, eu mă gîndeam că la zaveră [în 1821] tot pe el, întovărășite de bărbați călări, goneau către Sibii, cît îngăduia greutatea pîrtiei, căruțe cu coviltire de piele sub care se îngrămădeau familia și avutul lui Dincă Brătianu, avînd în mijlocul lor o doică cu un prunc la sîn.

Și de asemenea, pe acest drum, cu dichisuri aproape tot atît de ușoare ca ale noastre, călărești, douăzeci și unu de ani mai tîrziu, un tînăr ofițer cu chip serios și vioi, în haine civile și întovărășit de un tîran mai în vîrstă. Așa plecase prapurgicul de cavalerie Ion C. Brătianu, pruncul de la zaveră, după ce cu greu dobîndise voia să-și sfîrșească studiile în străinătate.

Și astfel se trezeau pe acest drum amintirile mai depărtate sau mai apropiate, mai casnice sau mai de seamă. Pe dînsul, ca o sărbătoare, trecuse mîndrul alai al nunții, cînd Albul visticiei pește în numele lui Radu vodă, la Sibii; pe dînsul călărise el în fruntea falnicului escadron, trimis în solie la Buda și tot pe dînsul alergase fugărit de urgia feciorului lui Tepeș. Nu se încheiasă anul și pe aceleași urme pribegea, la rîndul său, feciorul lui Mihnea, pribeg și dînsul, cînd scăpase de la Cotmeana, „noaptea pe fereastră, descult și descins și fără îșlic”. După blestemata faptă a lui Basta, la Turda, boierimea risipită a lui Mihai se regăsi pe acest drum și intrîndu-se la Cîrstiești, lîngă Sălătruc, alese domn pe Radu Șerban.

Si cîte alte nenumărate icoane ale trecutului nu trezește calea dintre Topolog și Cîineni, pîrtașă pururea a măririlor și a durerilor neamului, pe care s-a scurs în veacuri atîta tîropot și atîta vuet de epopee și de dramă. Potrivit cu acest trecut a sîngerat ea grozav și în zilele noastre la făurirea României Mari și dealurile care o înconjoară și văile care o străbat au fost martore la eroice și cumplite lupte.

Călărind pe dînsa, cu gîndul rătăcitor spre vremurile apuse, noi, după ce eșirăm din lungul, așezatul și draguțul sat al Sălătrucului, străbăturăm pădurile Rîului Alb și ale Poenii, în care odinioară Dincă Brătianu încercase să facă o fabrică de sticlărie: „căci, scria el în 1832 către stăpînire, agricultura și industria sunt avuțiile țărilor”.

Întreprinderea și motivarea ei par azi firești și încercarea, întrucît n-a reușit, fără interes, iar cuvintele ce o susțineau au fost de atunci atît de des și fără rost întrebunțate, încît ți-e silă să le mai auzi; dar pe acele vremuri, asemenea concepții erau mai puțin banale și nu e de mirare să afli, vreo zece ani mai tîrziu, pe cel care le enunța între mădularii Obșteștei Adunări, care se împotriveau la înstreinarea

minelor prin faimoasa concesiune Trandafilov¹ și de asemenea e de însemnat că fiul său, credincios lozincei „Prin noi înșine”, a îndrumat creațiunea industriei naționale, o jumătate de veac mai tîrziu.

Mai departe, tot suind și coborînd, sosirăm la Titești, tocmai în toiul bîlciului anual, care se ține în culmea de deal cu minunată vedere pînă pe care ungurii năzuiau să aducă granița în 1917².

Fără nevoie de multă cumpănă, văzînd fetele din horă, dădărăm dreptate vărului Slăvescu, dar pentru a nu înnopta pe drum, nu-l prea lăsarăm să întîrzie la joc și ne reîncălcarăm caii. Nu pot zice că bieții de ei sfîrșeau și se sbăteau nerăbdători de plecare, dar totuși ne purtau fără poticneală din zori pînă-n amurg și porneau a doua zi fără oboseală pe drumuri tot atît de grele ca cele din ajun. Din Titești pînă în Cîineni, alte dealuri și alte girle, drumul era anevoios și pe lungă vale a Boșoarei și pe urcușul de la Greblești, dar de aci, din deal, se înfățișa ca o bucurie valea Oltului, cu Cîinenii, pe malurile sale amîndouă.

Cu casele lui de zid albe, strînse în jurul bise-ricilor cu clopotnițe scilpitoare, satul apărea ca un mic și gingaș orașel de munte. Trăseam în gazdă la Ștefan Daneș, al cărui neam, cu acela al „mocanilor”, stătea în fruntea moștenilor. Ele avuseseră vechi și trainice legături de prietenie și de afaceri cu străbunul și bunicul nostru, cu care în tovarășie exportau vitele, pe care le creșteau, în Ardeal și mai departe în Ungaria.

Dincă Brătianu, în tinerețe vîtaf de plai al Loviștei, scăpase obșteea Cîinenilor de răpitoarele încercări ale grecului Vrana și ale văduvei lui [Alexandru] vodă Suțu [1818-1821]. Aceștia, după pilda Filipescului, care își apropiase Negoitul și ceilalți 17 munți ai Arfenilor, rămași înstrăinați pînă azi, puseseră gînd să se facă stăpîni pe munții moștenești. De atunci, din vremea lui Grigore vodă Ghica [1822-1828], au păstrat Cîinenii recunoștința bunului nostru, pe care au transmis-o fiului său și pînă acum ne-o arată mie și fraților mei.

Daneș și soția lui ne primiră cu aceea voioasă și nestîngace ospetie a munteanului român. Cu păstrăvi proaspeți și afumați, cu mămăliguță cu urdă, cu pui fripti și cu smeură, cînarăm cu poftă deschisă de aerul munților, de plăcerile drumului și de trudele lui.

Seara, de vorbă cu gazdele noastre și cu alți săteni, nu rezistarăm dorinței de a împinge călătoria noastră mai departe, peste graniță, la Sibii; și a doua zi, dis-de-dimineață, în loc de a pune seile pe cai și a ne reîntoarce pe Topolog, îi prefăcurăm în telegari, înhămîndu-i la brîșca lui Daneș. Cu el ca vizitiu pornirăm cîteși patru pe singuretecul crimpei de

¹ În 1844, Obșteasca Adunare a Țării Românești a anulat concesiunea acordată de domnitorul Gh. Bibescu acționarului Aleksandr Trandafilov, considerînd-o deza-vantajoasă pentru stat; domnitorul a prorogînd adunarea și în perioada 1844-1846 a guvernat prin decrete-legi.

² Aluzie la prevederile tratatului de pace impus, în 1917, de Puterile Centrale României, prin care granița României pe lanțul Carpaților suferea importante rectifi-cări în defavoarea țării noastre.

șosea frumoasă, care, pe marginea dreaptă a Oltului, mergea de la Cîineni la Vama din Rîul Vadului. Trecurăm întâi peste podul umblător, bine întocmit și cu funii de oțel, de curînd înființat între Cîinenii de Argeș și cei de Vilcea, pentru care amîndouă satele erau îndatorate tatălui meu, fiindcă el, cunoscînd deaproape localitatea și nevoile ei, insistase pentru asigurarea unei legături între cele două maluri.

Mi-a fost dat mie să ajut la desăvîrșirea acestei legături, în primii ani ai veacului prezent: ca ministru al Lucrărilor publice asistam, pe înaltul mal Vilcean, la serbarea inaugurării liniei ferate de la Rîmnic la Sibiu. Cu prilejul ei, se strînsese ca la o mare petrecere, numeroasă și voioasă, populația întregului ținut și, de pe deal, ne bucuram de însuflețita și frumoasa priveliște ce se desfășura pe o parte și alta a râului.

Duba slăbănoagă, cu streang de cîneapă, care înlocuise podul învechit de altă dată, nu reușea să îndestuleze marea mișcare între cele două maluri și vreo șapte inși, bărbați și femei, ca să treacă rîul se grămădiseră într-o luntre. Mare ne fu groaza cînd, de sus, în neputință de a le veni în ajutor, văzurăm luntrea răsturnîndu-se în mijlocul apei și valurile rostogolind-o val-vîrtej cu nenorocirii ce se aflaseră în ea. Clipe care mi s-au părut ceasuri, ei se sbatăură în unde, pînă cînd din fericire, ajutați de pe țărmul opus, reușiră să iasă la mal.

Primejdia se sfîrșise cu bine, dar emoțiunea fusese atît de mare, încît pe loc, cu directorul căilor ferate, hotărîrăm să se desăvîrșască lucrările gării Cîineni, prin clădirea fără înțiriere a unui pod de piatră și de fier, care să olege cu plaiul Loviștei și pe care treci de atunci.

Pe șoseaua între Cîineni și Rîul Vadului, Daneș opri brîșca în dreptul unei fîntîni de piatră cu apă rece și îmbelșugată, într-a cărei inscripție citii că fusese clădită vreo zece ani mai înainte în cinstea lui Ion C. Brătianu, de către un român recunoscător. Ajungînd fără pașapoarte la vamă, Daneș și Slăvescu, care cunoșteau pe vameș, i-au cerut, precum eram înțeleși între noi, bilete de trecere la Sibiu pentru cîte patru, arătîndu-mă pe mine ca pe un tînăr Slăvescu, văr al lui Petre. Nu voiem să-mi dau numele, fiindcă nu aveam înscuviințarea părinților pentru a trece în Ardeal și îmi era teamă de vreo năzbîtie a ziarelor de dincoace sau dincolo de graniță, atunci ca și acum totdeauna gata la așa ceva.

Îmi aminteam cu o oarecare fală copilărească, că tot astfel, cu nume străin, trecuse și tata la Rîul Vadului, în toamna anului 1865. El plecase la Paris ca să vestească lui Napoleon al III-lea intențiunea de a-l răsturna pe Cuza și ca să dobîndească sprijinul împărațesc [pentru aducerea lui] Carol de Hohenzollern. Ca să nu deștepte poliția, el pornise de la Florica la moșia sa Simburești în Olt, și de aici la sora sa, stărețul din Ostrov, unde schimbă trăsura și vizitînd, luînd poștalionul măpăstiresc. El socotea astfel să treacă nerecunoscut cu pașaport fals și reuși cu mulțumire să scoată fără greutate hîrtiile pentru a păși peste graniță. Avu însă o clipă, de vie turburare cînd la eșirea din vamă, șeful

Săliște — străvechea așezare românească din vecinătatea Sibiului — așa cum ne-o înfățișează o carte poștală ilustrată de la sfîrșitul secolului trecut

ei se apropie de dînsul și îi ură drum bun, chemîndu-l pe numele adevărat. Dar se liniști repede, căci acesta adăugă că, deși nu știa de ce nu a vrut să spuie cine este, avea încredere într-insul și nu se îndoaia că ce face era spre folosul țării, de aceea îl încredință că nimeni nu era să afle că trecuse granița.

Eu fuseseam scutit de emoțiunile conspiratorului, dar totuși inima-mi svîncea cînd pășiram peste hotar spre Turnu-Roșu. Conștiențe și neconștiențe, gînduri și simțiri se ridicau și clocoteau în mintea și în sufletul meu; și peste roșul turn de cetate, în dosul văii și al dealurilor prin care treceam, îmi apărea întregul Ardeal, cu tot ce însemna el în dorul și în nădejdea noastră. Mă bucuram, ca ființe însuflețite și iubite, casele satelor românești ce ne stau în drum și priveam cu nesăț crucea, semnul legii noastre naționale.

Așa, cîmpurs de friguri și uitător de vreme, mă pomenii la Tălmaci, unde mă mirai că atît de grabă Daneș afla de nevoie să-și odihnească caii. Ne oprirăm în mijlocul satului, în fața moriei ce și astăzi macină la răspîntia drumurilor, precum e de presupus că macina și cînd Mihai Viteazul se întîlni în dreptul ei cu oștile Buzzeștilor ca să porceadă spre Șelimbreg, unde înfrînse în înverșunată luptă pe Andrei Bathory.

Un morar bătrîn, cu plete albe, ne privea din pragul ușei și răspunse prietenos la cuvintele noastre de bun găsit, poftindu-ne să-i intrăm în casă. De vorbă cu dînsul aflărm că avea un fecior catană la Viena, iar pe pereții camerei văzurăm o gravură colorată, înfățișînd luarea Smîrdanului de către roșiori.

E ușor de înțeles mulțumirea ce da această gravură în acest loc. Mă grăbii să întreb pe moșneag de rostul ei și de cum se află aici. El îmi răspunse:

— Apoi bine, domnule, e doar intrarea roșiorilor la Smîrdan și e aici ca să ne bucurăm cum au biruit ai noștri pe păgîni.

Evocarea acestor împrejurări, făcută pe baza celor auzite de la tatăl său, a apărut și în Viitorul din 13 octombrie 1922. După înfringerea revoluției de la 1848, Ion C. Brătianu s-a stabilit o vreme — din vara anului 1850 pînă în ianuarie 1851 — în Transilvania, unde a desfășurat o intensă activitate revoluționară. El a menținut strînse legături cu românii de dincoace de Carpați și a purtat corespondență cu exilații români aflați în diverse centre europene care luptau pentru unitatea și independența tuturor românilor într-o Românie nedespărțită.

Amănuntele, implicațiile și motivațiile misiunii revoluționare indeplinite de Ion C. Brătianu la Sibiu au fost analizate de Cornelia Bodea în Revista de istorie, tomul 32, nr. 9/1979 și vor fi evocate pe larg de aceeași autoare într-un număr viitor al Magazinului istoric.

Iată, în paginile care urmează, relatarea lui I.I.C.Brătianu. Întreruperile de text le-am marcat prin trei puncte.

„I.C. Brătianu alesese Sibiu ca reședință [în 1850] fiindcă acest oraș era, sub regimul austriac, centrul politic al Ardealului și fiindcă prin el trecea pe atunci drumul de uscat cel mai de seamă al Bucureștilor spre Occident. De aici se putea astfel mai lesne face legătură cu amicii politici din Ardeal și din principat. Ca motiv al prezenței lui în vecinătatea Cîinenilor, I.C. Brătianu putea invoca relațiile cu frații și surorile sale din Ostrov, Pitești, și Tigveni. Totodată, la Sibiu și în satele din împrejurimi, Brătianu afla vechi cunoscuți și oameni de încredere ai părintelui său, cu care acesta, ca crescător de herghelii, de cirezi și de turme, fusese în legături de afaceri lungi și amicale.

— Dar cum zici d-ta „ai noștri“ la aceste catane care de-ar veni aici, feciorul dumitale le-ar împușca?, întîmpinai eu.

— O fi scriind asta la carte — zise bătrînul cu vorba apăsată și rară —, dar om ști noi ce să facem, doar să vie ei.

Cu răsunetul acestor cuvinte mi-am urmat drumul către Șelimbargul lui Mihai, cu ele m-am întors în țară și de atunci nu le-am uitat. Străbătînd cîmpul cumpetei bălării, prin care Mihai dobîndise stăpînirea Ardealului, sosirăm pe înserate la Sibiu.

Fila
registriului
în care se vede
căsătoria
sosită, lui
Ion C. Brătianu
la Sibiu în 1851.
Document aflat
în Arhivele
orașului Sibiu

117	1/ Anunțului de	Brătianu	reședință	Brătianu
118	2/ Anunț de	Brătianu	reședință	Brătianu
119	3/ Anunț de	Brătianu	reședință	Brătianu
120	4/ Anunț de	Brătianu	reședință	Brătianu
121	5/ Anunț de	Brătianu	reședință	Brătianu
122	6/ Anunț de	Brătianu	reședință	Brătianu
123	7/ Anunț de	Brătianu	reședință	Brătianu
124	8/ Anunț de	Brătianu	reședință	Brătianu
125	9/ Anunț de	Brătianu	reședință	Brătianu
126	10/ Anunț de	Brătianu	reședință	Brătianu
127	11/ Anunț de	Brătianu	reședință	Brătianu
128	12/ Anunț de	Brătianu	reședință	Brătianu
129	13/ Anunț de	Brătianu	reședință	Brătianu
130	14/ Anunț de	Brătianu	reședință	Brătianu
131	15/ Anunț de	Brătianu	reședință	Brătianu
132	16/ Anunț de	Brătianu	reședință	Brătianu
133	17/ Anunț de	Brătianu	reședință	Brătianu
134	18/ Anunț de	Brătianu	reședință	Brătianu
135	19/ Anunț de	Brătianu	reședință	Brătianu
136	20/ Anunț de	Brătianu	reședință	Brătianu

Înștiințate de sosirea lui, surorile sale mai în vîrstă, Anica Furduescu și maica Maximila, starea de la mănăstirea din Ostrov, veniră în grabă să îmbrățișeze pe fratele lor cel mai iubit, cu tot dorul aprins în sufețele lor de dramaticele împrejurări ale revoluției și ale exilului după care nu știau dacă erau să-l mai revadă. Ca să-l alinte ele îl aduceau țesături și dulceturi...

Iar, la reîntoarcerea de la Sibiu, pe drumul neșosului și prăpăstios care cobora de-a lungul Oltului, poștalionul mănăstiresc, cu două femei în lacrimi, ducea ascunse sub pernele trăsorei brașovenști publicațiunile și proclamațiunile revoluționare.

Sibiu, capitală a Ardealului, era reședința guvernatorului Wohlgemuth. Ion C. Brătianu, după obiceiul conspiratorilor, își avea două locuințe: una în casele doctorului Fribel; cealaltă în casele lui Grigore Matei, unul din cei dintîi și puțin numeroșii români care aveau case în oraș, unde pînă de curînd-ei nu avuseseră

drept a poseda imobile. În prima locuia și un tînăr impiegat [jurist] de la cancelaria guvernatorului, în care I.C. Brătianu află o inimă caldă pentru ideea națională și un ajutor întru realizarea ei. Nicolae Barbu înlesnea, în special, circulația scrierilor de propagandă pe care I.C. Brătianu în secret reușise a le imprima și care trebuiau remise bărbatilor de încredere însărcinați cu răspîndirea lor.

Imprimarea și răspîndirea acestor scrieri nu era ușor de realizat, fiind dat că poliția austriacă era una din cele mai strajnic organizate de pe vremea închizițională a lui Metternich. Colaborarea lui Barbu era îndeosebi pre-

La hotelul ce ni se recomandase ca cel mai bun, furăm primiți cu vădită neîncredere. Nici brișca noastră cu cele două pisicuțe, nici zeghele pe care le cumpărasem în drum spre Cîineni, ca să ne ferim de răcoarea nopților de la munte, nu inspirau respect chelnerilor.

Dar scandalul cel mare a fost, spus-mi-sa, seara la teatru, unde, pe cînd eu mă dușesem la culcare, obosit de drum, Slăvescu și Păianu se așezaseră în primele fotolii, între eleganțele

țioasă prin faptul că el era însărcinat, la cancelaria guvernatorului, să primească și să distribuie numeroasele legiuri, ordonanțe și circulări prin care regimul centralist din Viena căuta să dea o nouă organizare monarhiei. Mulțumită acestei însărcinări expediția scrierilor revoluționare se făcea în pachetele care conțineau corespondența oficială și cu toate formele ei exterioare, astfel că, în drumul lor, actele de propagandă revoluționară nu puteau întâmpina decât respectul funcționarilor imperiali sub ale căror priviri ar fi ajuns.

Activitatea personală a lui I.C. Brătianu se desfășura deci în bune împrejurări speciale, în țară și în Ardeal. Aici el intrase în raporturi cu bărbaiți reprezentativi ai neamului și propaganda sa intensă și discretă pătrundea fără a fi stînjinită. Din parte-le, ungurii procedau la organizarea lor, dar cu mai puțină discreție, mai ales în tinuturile secuiești și deșteptau astfel atențiunea polițienească prevenită și de știrile primite de la Paris.

Din nenorocire pentru ambele propagande, vestile ce veneau din Occident erau din ce în ce mai neprielnice: reacțiunea bonapartistă se întemeia tot mai puternic în Franța și imposibilitatea revoluțiunii se vedea tot mai limpede pe întreg continentul.

Nici împrejurările locale nu înlesneau în țară reînceperea mișcării... În asemenea condițiuni generale și locale, începerea unei acțiuni devenise o primejdie fără folos care ar fi compromis elementele de luptă și cu ele posibilitățile pentru viitor.

Cu durere, dar fără disperare, I.C. Brătianu se vedea astfel silit să pună capăt misiunii sale și să se reîntoarcă la Paris, de

unde atrîna, în primul rînd, îndrumarea situațiilor politice și unde, prin urmare, se putea exercita acțiunea cea mai eficientă.

La începutul lui ianuarie 1851, el se pregătea de plecare și chiar își luase rămas bun de la surori, cînd într-o zi, la cancelarie, Barbu auzi că se semnalase ca suspect prezența unui boier român în Ardeal; și că poliția fusese invitată să cerceteze și să-l urmărească. Misterios și tulburat, Barbu veni la Brătianu și-l vesti de primejdie. Fără întîrzieri și fără șovăire, potrivit firei sale, Brătianu se duse la poliție, pentru a-și relua pașaportul, declarînd că sîrșindu-și afacerile familiare care îl aduseseră la Sibiu și neobținînd autorizarea de a intra în țară, vroia să se reîntoarcă în Franța. La poliție i se refuză cererea.

Împrejurările se precipitau și se agravau. Un român, numit Tăbăcaru, aflîndu-se din întîmplare în anticamera poliției, auzi în camera de alături pe comisarul sas Kirchner zicînd: «Cum mîncînc ceva, apoi din nou la lucru, fiindcă am primit ordinul să-l arestez repede pe Brătianu».

Tăbăcaru, ieșind tiptil din poliție, merse în grabă mare la Brătianu, pe care nu-l găsi acasă, dar unde află pe Barbu, căruia îi comunică cele auzite.

Barbu știa că Brătianu își lua masa la hotelul «Curtea Mediașului», în urmă Bonfert, unde de obicei se întîlneau intelectuali români și de unde, în împrejurări aproape identice, fugise Bărnuț la 1848. În goană alergă acolo și de la ușa strigă lui Brătianu să fugă numaidecît, căci poliția îl urmează. Brătianu se repede la locuința sa de-a doua și ia minimum de bagaj necesar și se face nevăzut, plecînd în ascuns la

Cluj. În fuga sa, Brătianu se feri de a mai trece pe la casa Fridel și lăsa în seama lui Barbu hainele ce le avea acolo.

La Cluj, la comandamentul militar se afla un general de origine lorenă, în legături de familie cu bătrînul [De] Galhau, prietenul din Prusia Renană al tînrului revoluționar român... Brătianu primi de la comandantul militar [grăție unei scrisori a lui De Galhau] autorizația de plecare pe care i-o refuzase poliția.

Fără a da vreme la noi complicații și investigații, Brătianu părăsi Ardealul... El nu putu să se reîntoarcă în țară decît la 1857 pentru a formula la Divanul ad-hoc «cele patru puncte ale Unirei» și a continua lupta pentru desăvîrșirea lor.

Trecuseră 30 de ani de la aceste evenimente. În 1881, I.C. Brătianu era președinte al Consiliului, după războiul independenței și proclamarea regatului, cînd o lădă cu efecte de îmbrăcăminte soi de la Sibiu.

Îmi aduc aminte veselia cu care fui întîmpinat cînd întorcîndu-mă de la liceu intrai în sufragere în cap cu o capelă, cu fundul lat și borurile largi, cum se purta la 1850 sub numele de «joben»... După prima ilaritate stîrnită de apariția lui se cercetă rostul anacronicului «joben» și se află că el venise cu o scrisoare și cu o fotografie de la Sibiu: Barbu, după 30 de ani, trimisese pălăria și fotografia hainelor părăsite atunci. Tata ne povesti împrejurările în care se despărțise de dînsule, iar ca răspuns președintele consiliului regatului asigură o pensie colaboratorului conspiratorului de odinioară. «Jobenul» a rămas în casa părintească din București pînă la invaziunea germană [din 1916], cînd a pierit..."

sibiene, care nu-și ascundeau neplăcuta surprindere de a se găsi în așa mojicoasă vecinătate.

A doua zi, oricare ar fi fost rostul și graba călătoriei noastre, nu ne răbdară inimile să trecem prin acest centru al intelectualității românești din Ardeal, fără a saluta pe acel care era aci cea mai de seamă căpetenie a românilor, pe cel care înfățișa juvenile noastre păreri pe urmașul lui Șaguna și meraserăm tustrei la mitropolitul Miron Românul, eu tot sub numele de Slăvescu.

La această față bisericească fusese dat în gazdă tata, doi ani mai înainte [în 1876], cînd venise să salute pe împărat din partea guvernului român și să afle de la Franz Iosif care era să fie atitudinea Austriei, în fața unui iminent război ruso-turc. El se reîntorșese cu impresia că înțelegerea între cele două împărății era făcută și că nu ne rămînea și nouă, la rîndul nostru, decît a ne înțelege cu rușii cum vom putea mai bine. De aceea chiar în toamna aceleiași an se duse la Livadia¹, unde, nu fără îm-

¹ Magazin istoric, nr. 2/1977.

potrivire, susținu în fața împăratului Alexandru al II-lea și a cancelarului său, prințul Gortchacoff, punctul de vedere român, pe care mai târziu reuși să-l facă temei al Convenției româno-ruse, ce regula trecerea armatelor ruse prin România și stipula garantarea independenței și a integrității noastre teritoriale.

În gazdă la mitropolit, tata revedea din nou Sibiu, un sfert de veac de când îl părăsise ca fugăr, în 1851, în împrejurări pe care le-am descris aiurea. Împăratul fusese excepțional de amabil cu acel care, șapte ani mai înainte, fusese silit să părăsească guvernul fiindcă cancelarul imperial Beust îl denunțara Europei că transformase România într-un vast arsenal pentru a cuceri Ardealul¹. Mitropolitul, ca și ceilalți români, se simțeau măguliți de atențiunile grațioase pe care împăratul le avea pentru primul ministru român.

Prestigiul statului liber românesc era doar, în orice împrejurări, sprijin și îmbărbătare neasemuită pentru românii de pretutindeni. E mai ales minunat avântul ce l-a luat mișcarea națională — din toate ținuturile locuite de români — după războiul independenței și proclamarea regatului. Chiar înverșunarea ungarilor, care atât a crescut la sfârșitul veacului trecut, măsoară îngrijorarea lor și înfățișează cea mai neîndoielnică dovadă, cât sporiseră forțele naționale prin victoria de la Plevna.

În urmă, pizma maghiară era încă întărită de piedicile ce ridica acțiunea regatului român împotriva politicii lor de desnaționalizare și mai ales de intervențiunile pe care el le determina, din partea guvernului de la Berlin, într-această chestiune.

Mitropolitul ne-a primit binevoitor, cu laudă pentru tinăra glorie de la Plevna, dar cu alte

¹ Aluzie la evenimentele petrecute în anii 1867-1868, când guvernele României îngăduiseră activitatea unor cercuri revoluționare bulgare în vederea pregătirii luptei lor de emancipare națională. Marile puteri, în-deosebi Prusia și Austria, protestaseră cu vehemență împotriva atitudinii guvernului român, ceea ce a și dus la căderea cabinetului condus de N. Golescu, în care I.C. Brătianu fusese ministru de Interne (vezi *Magazin istoric*, nr. 4/1982).

cuvinte și cu altă rezervă decât morarul din Tălmaci, astfel încât ne-am despărțit de înalt preta sfințitul mai impresionat de înflăcărarea sta-cojiului brului și al găitanelor sale, cu care nu ne deprinseseră episcopii noștri, decât de para-focului patriotismului său. A doua zi ne-am suit din nou în brisca lui Daneș și ne-am reluat drumul spre casă.

* *

M-am reîntors la Florica cu pofta deschisă pe toată viața pentru asemenea călătorii și cu mare bucurie, peste puține zile, am urmat pe generalul Davila când m-a luat împreună cu copiii săi să ne arate semeața cetate a lui Tepeș, ale cărei falnice rămășițe se ridică, ca un cuib de vulturii părăsit, pe înalta culme a sălbaticilor pereți de piatră, între care curge Argeșul, în munții Arifeniilor. Apoi, după o săptămână, tot dinșul mă duse pe valea Prahovei și a Dof-tanei, la Brebu și la Sinaia. Iar de atunci n-am scăpat niciodată un prilej de a sorbi puteri și de-a-mi răcori sufletul în înviorătorul aer al munților.

Nu mă pot întinde mai mult acum la po-vestirea acestor călătorii, dar mi-ar fi drag să le reamintesc cîndva mai pe amănunt, căci gene-ralul era o personalitate care nu se poate uita. Vioi, harnic, demonstrativ, interesindu-se la tot și la toate, uimitor și scilpitor la vorbă, cu figura sa fină și expresivă, cu mustățile rase și cu chipul roșu pe ceafă era cunoscut și popular în toate ungherile României, năvalnic și mește-sugit ca o rapsodie de Liszt.

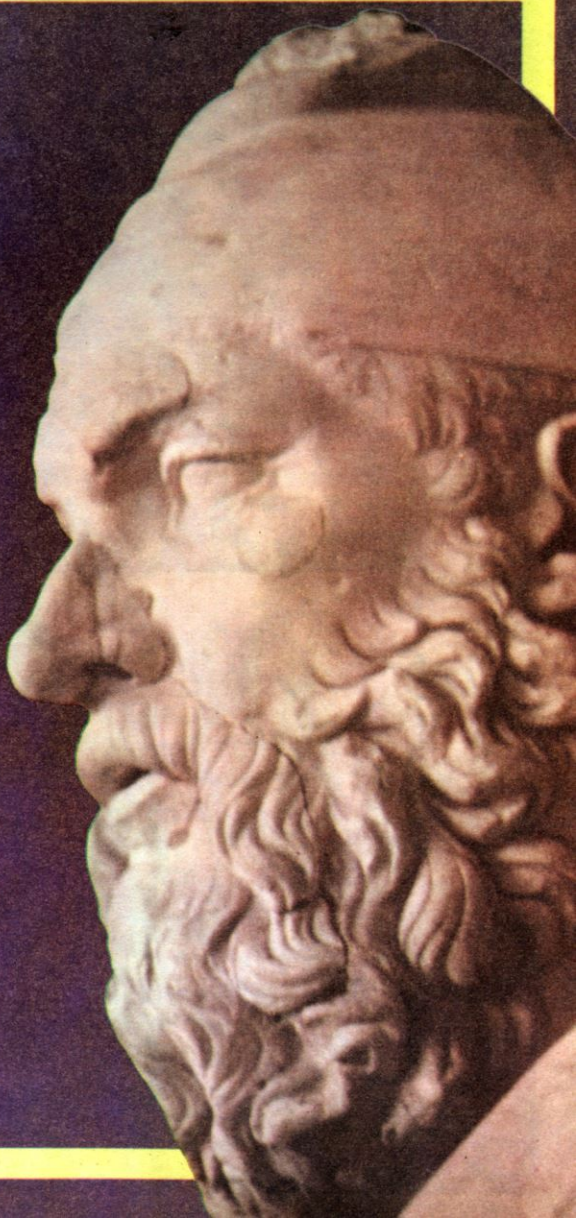
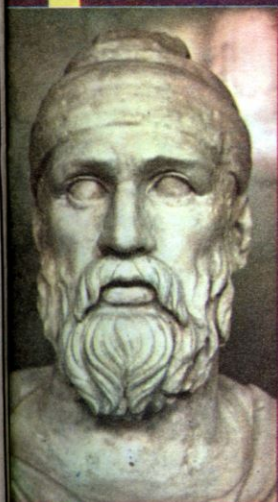
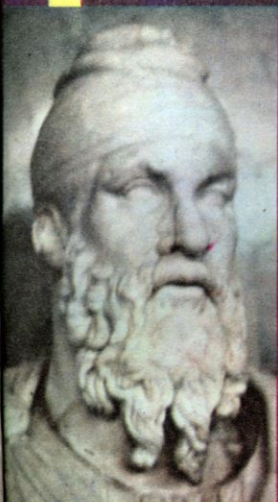
Totdeauna în mișcare, el semăna în calea sa sfaturi bune și cuvinte cu haz, ajutoare și dojeni, picăturile ce-i purtau numele și glumele înțe-pătoare și interpela pe neașteptate pe trecători, bărbați și femei, într-o românească cu accent franțuzesc sui generis și cu neprevăzute fantezii de gramatică. La minie era vijelios și cu ai săi iute și autoritar, dar mie mi-a arătat nelncetat afecțiune și în orice împrejurare m-a răsfățat cu cele mai dragute atențiuni, chemîndu-mă: „Iohanelele mele“...

PLANSELE NOASTRE

① Eroismul cu care dacii și-au apărât libertatea a inspirat încă din antichitate creația a numeroși artiști. În afara monumentelor sculpturale de la Roma și Adamclisi, numeroase chipuri de daci aparținînd sculptorilor antichității pot fi văzute și în muzee dintre cele mai importante din întreaga lume, ca Luvru, Ermitaj, Muzeul Vaticanului. În imagini, busturi aflate în muzeul Ermi-taj din Leningrad, înfățișînd nobili daci. Potrivit opiniei unor cercetători, reproducerea din stînga, sus (în dreapta un detaliu al ei) ar reprezenta pe însuși eroul-rege Decebal. Fotografii realizate la Ermitaj de Radu Ion Popescu (**Chipul lui Decebal pe monumentul de la Adamclisi...**, p. 12)

② ③ Imagini din Mexicul începutului sec. XIX: indieni la lucru (sus) și o familie de proprietari de **hacienda** (jos); 28 septembrie 1821. Intrarea în Capitală a președintelui Augustin de Iturbide, moment care a pecetluit cucerirea independenței (**Miguel Hidalgo — părinte al patriei**, p. 33)

④ Palatul de la Versailles, gazda unor evenimente istorice de seamă. Imagine a Salonului păcii, ale căru decorafțiuni înfățișează binefacerile conviețuirii pașnice între națiuni (**Versailles: dacă oglinzile ar putea vorbi...**, p. 59)

File
din cronică
independenței
Mexicului

MIGUEL HIDALGO PĂRINTE AL PATRIEI

OVIDIU BOZGAN

La începutul secolului XVI, în urma invaziei în Mexic a spaniolilor, conduși de Hernán Cortés¹, splendorul Imperiului aztec² dispărea în numai doi ani, lăsând loc unei perioade coloniale de trei veacuri. Primirea triumfală făcută lui Cortés în 1528 în Spania, la întoarcerea sa din Mexic — teritoriu locuit, se pare, în 1519, de 11 milioane de indieni, pe care izbutise să-l cucerească cu numai câteva sute de soldați —, avea să fie ulterior pe deplin justificată de importanța acestei noi posesiuni spaniole de peste ocean. Istoricii regimului colonial spaniol sînt unanim de acord că Nueva España (Mexic) era cea mai productivă colonie a Spaniei, aducînd metropolei venituri enorme. Ceea ce nu a fost posibil decît în condițiile implantării acolo a unei structuri sistematic spoliatoare, care a dus „faima” imperiului colonial spaniol.

De la începuturile colonizării, europenii au apelat în Mexic — ca și în restul coloniilor hispanice — la o metodă eficientă de subjugare a milioanele de indieni și a pămînturilor acestora: encomienda, o suprafață de pămînt cu indienii care trăiau pe ea (de obicei 100 suflete), concesionată spaniolilor stabiliți în Mexic. Concesiunea se acorda pe perioada a două vieți, a spaniolului care primea encomienda și a primului său moștenitor. Dar proprietarii au încălcat aceste dispoziții, transformînd encomiendele în domenii ereditare și supunîndu-i pe indienii la o muncă epuizantă. Fenomenul a generat, printre altele, regresul demografic cunoscut de Mexic spre sfîrșitul sec. XVIII.

Treptat, sistemul encomienda a fost înlocuit de un altul, repartimiento, prin care

magistrații coloniali, de acord cu cacichii (șefii comunităților indiene), repartizau pe moșile spaniolilor un număr de indieni, necesari pentru muncile agricole. Era, de fapt, o formă de muncă forțată.

Cu timpul, deposdarea indienilor de pămînturile lor a dus la formarea unor imense

¹⁻² Magazin istoric, nr. 3/1982; 4/1978, 6/1979.

moșii, numite haciendas care, vreme de secole, au dominat agricultura mexicană. Urmările imediate ale acestui proces au fost alungarea multor indieni de la sat la oraș (care au îngroșat rîndurile celor din industrie, aflată în fază incipientă) și transformarea altei părți a lor în peoni (formă deghizată de sclavie), care munciau pe latifundiile moșierilor. Peonajul¹ a reprezentat unul dintre viciile sociale ale Mexicului pînă la începutul sec. XX. Pentru a-i fixa pe peoni pe moșile lor, latifundiarii le plăteau salarii. Dar niște salarii mizere, absolut insuficiente pentru întreținerea familiilor. În magazinele deschise de stăpîni, așa-numite „tiendas de raya”, peonii puteau cumpăra, pe datorie, ce le era necesar traiului. Neputînd rambursa niciodată datoriile, care se moșteneau din tată în fiu, ei se „legau” de haciendas generații de-a rîndul.

Un milion de victime

Secolul luminilor nu a însemnat, cituși de puțin, o perioadă luminoasă pentru speranțele milioanelor de indieni, supuși administrației sufocante a Spaniei. Agricultura nu beneficia de progresele tehnice, care puteau ameliora recoltele. Foametea, fenomen endemic în zonă, era însoțită de înspăimîntătoare epidemii. În epidemia de ciumă din anii 1735-1737, de pildă, au murit un milion de oameni, iar marea foamete din 1786 a înregistrat tristul bilanț de o sută de mii de morți.

Gravele contradicții dintre masele de indieni și regimul colonial spaniol, dintre creoli (care se bucurau de o situație materială înfloritoare, dar erau excluși de la exercitarea dreptului de a face comerț și a ocupa înalte posturi administrative) și *ghachupines* (spaniolii metropolitani, deținînd cele mai importante funcții în aparatul colonial și fiind cel mai sigur sprijin al regalității spaniole) au dus la înfocșirea ideii de independență, care a apărut sub diferite forme: răscoale, ca cea din 1763-1765 — care a obligat pe trimisul regal, José de Gálvez, să aducă corective comerțului, în sensul liberalizării lui — și, cel mai adesea, conspirații, conduse de inte-

minele reprezentau, și ele, pe lângă haciendas, alte instrumente de oprimare a maselor de indieni. Mineritul a făcut din vicereatul mexican ținutul unor fabuloase bogății. La sfîrșitul sec. XVIII, Mexicul producea mai mult argint decît tot restul lumii. Munca în minele de aur și argint îmbrăca forma unei exterminări în masă. Bogăția în metale prețioase ar fi trebuit să atragă după sine prosperitatea țării, dar, paradoxal, această opulență avea efecte negative asupra coloniei mexicane. Metalul brut și monedele luau drumul Spaniei. În ciuda progreselor notabile ale economiei coloniale, veniturile se distribuiau neuniform. În timpul șederii sale în Mexic, în 1803, ilustrul om de știință german Alexander von Humboldt constata că vicereatul este „bîntuit” de flagrante înechități.

lectuali creoli, formați în spiritul secolului luminilor. Veacul XVIII, apreciază istoricul mexican Luis Gonzales y Gonzales, în lucrarea *A Compact History of Mexico*, a produs așa-numita „clasă de mijloc” a creolilor săraci, cărora li s-a deschis accesul la cultură. În 1793, Juan Antonio de Montenegro, vicerectorul Colegiului „San Juan” din Guadalajara, s-a aflat în fruntea unui complot antispaniol, descoperit de autorități; un an mai târziu, în Ciudad de Mexico,

a fost deucată conspirația contabilului Juan Guerrero, iar în 1799, a avut loc o altă conjurație, numită „conspirația machetei” (sabie specifică regiunilor tropicale, folosită în recoltarea trestiei de zahăr), ai căror participanți își propuseseră proclamarea independenței Mexicului. În 1801, Mariano din Tepic a organizat o revoltă a indienilor, revindicînd, în virtutea tradițiilor încă vii ale Mexicului prehispanic, reinstaurarea monarhiei aztece. Trupele coloniale au intervenit însă cu brutalitate, reprimînd mișcarea.

Viceregiile de la sfîrșitul sec. XVIII s-au preocupat de crearea unui sistem de învățămînt specializat, de toate gradele. Contele Revillagigedo, de pildă, vicerege între anii 1789-1794, a întemeiat școli primare gratuite, iar în 1792 școala de minerit, elogiată ulterior de Humboldt. Cîte anii 1760, un rol determinant în formarea unui învățămînt accesibil multor categorii sociale, inclusiv indienilor, și în prefigurarea unei solide culturi naționale, l-au avut remarcabili oameni de cultură din ordinul călugărilor iezuizi, ca Pedro José de Marquez și Francisco Xavier Clavijero; ei au propagat ideile solidarității cu indienii, în temeiul egalității în drepturi, dînd o replică dură prejudecăților rasiale, protejate de Inchiziție² și Biserică. Profeșind concepții care atentau

¹⁻² Magazin istoric, nr. 10/1977; 7-8/1969, 3/1970, 3/1983.

la intangibilitatea dreptului divin al regalității, ei au fost expulzați din Mexic de Carol III, la 26 iunie 1767. Din lipsa personalului didactic, aproximativ 25 colegii s-au închis și, ca o reacție la măsura arbitrară a regalității, în diferite orașe au avut loc răscoale, reprimare brutal de suveran.

Treptat, sub impactul războiului de eliberare a coloniilor nord-americane¹, sub influența Revoluției franceze, dar având ca factor determinant realitățile sociale și politice din vice-regatul Mexicului, ideea de independență și-a găsit tot mai mulți partizani.

În timpul invaziei napoleoneene în Spania și captivității regilor Bourboni, criza stăpînirii spaniole în Mexic s-a adâncit. În acest context, Azcárate și Primo de Verdad, principalii susținători ai ideii de autonomie din Consiliul municipal, l-au determinat pe viceregele José de Iturrigaray (1803-1808) să convoace o junță, care să aleagă un guvern provizoriu, al cărui șef să devină însuși viceregele. Propunerea venea în întipinarea ambițiilor lui Iturrigaray, care se dorea stăpîn peste un teritoriu de 1,5 milioane mile pătrate. La 9 august 1808, viceregele a acceptat planul de a-și asuma conducerea provizorie a unui Mexic autonom. Poziția viceregului a intrat însă în contradicție cu țelurile ghachupines, care l-au arestat, la 15-16 septembrie 1808, înlocuindu-l cu septuagenarul Pedro Garibay. A fost o simplă lovitură de stat, care a zdruncinat însă convingerea indienilor în caracterul sacru al persoanei viceregului. Destituirea lui Iturrigaray a încurajat masele de indieni să adere la mișcarea de înlăturare a guvernării spaniole.

Apelul de la Dolores

Nueva España era colonia spaniolă cu cel mai sporit personal teologic, cu o organizare religioasă tentaculară, care pătrundea pînă în cele mai îndepărtate colțuri ale vastului teritoriu. Biserica spa-

niolă avea misiunea de a converti milioanele de indieni la confesiunea catolică. La sate, se exercita influența miilor de preoți. Printre ei, de un mare prestigiu se bucura, în rîndul indienilor, Miguel Hidalgo y Costilla, care avea să ia conducerea luptei de eliberare a mexicanilor.

Hidalgo s-a născut probabil pe hacienda Corralejo, în provincia Guanajuato, la 8 mai 1753, într-o familie de agricultori, cu o situație materială medie. În această ambianță, viitorul erou mexican a avut ocazia să cunoască suferințele, aspirațiile și modul de viață ale indienilor. Conform dorinței părinților, Miguel și frații săi au fost destinați carierei preoțești. În anul 1765, ei au fost trimiși la Valladolid, pentru a studia în colegiile iezeuitice de acolo. Expulzarea iezeuiților, în iunie 1767, a dezorganizat temporar învățămîntul mexican; Hidalgo și-a întrerupt studiile pînă în octombrie 1767, reluîndu-le la colegiul „San Nicolas” din același oraș. În martie 1770, el a obținut licența în arte, iar trei ani mai tîrziu în teologie. În continuare, activitatea sa s-a desfășurat, pînă în 1792, în incinta colegiului „San Nicolas”, unde a îndeplinit diverse funcții administrative, inclusiv pe aceea de rector, și a predat o serie de discipline. Perioada profesoratului în colegiul „San Nicolas” a reprezentat o etapă însemnată în formația sa de intelectual și om de acțiune.

Hidalgo s-a dovedit un fervent reformator al învățămîntului, îndeosebi al celui teologic, în acest sens elaborînd o lucrare, inspirată de ideile renascentiste ale lui Erasmus din Rotterdam. Lecturile sale filozofice erau posibile datorită contrabandei intense de cărți, practicate în special de comercianții englezi, care introduceau în Mexic cărți prohibite de Inchiziție. Profesorul își găsea deseori refugiu intelectual în operele gînditorilor și scriitorilor francezi. Din cauza poziției sale neconformiste, Inchiziția l-a hărțuit în permanență și, începînd din 1791, i-a adus numeroase învinuiri.

După moartea fratelui său, în septembrie 1802, Hidalgo

a preluat parohia acestuia de la Dolores, unde a rămas pînă în memorabila zi a izbucnirii răscoalei antispaniole. Împreună cu enoriașii săi, el a cultivat acolo viața de vie și măsline (culturi interzise în colonii, pentru a nu le concursa pe cele din metropolă), a întemeiat ateliere de fabricare a porțelanului, a vaselor de lut și a predat indienilor artele lucrate. Faima lui s-a extins în tot viceregatul, nemulțumind autoritățile metropolitane. În 1807, Inchiziția l-a acuzat de comportare eretică. Trei ani mai tîrziu, la propunerea patriotului Felipe González și a căpitanului Ignacio Allende, Miguel Hidalgo a fost ales șeful viitoarei insurtecții, care trebuia să izbucnească la 1 decembrie 1810. Evenimente din toamna aceluiași an au determinat însă precipitarea declanșării luptei. Mai multe denunțuri au adus la cunoștință noului vicerege al Mexicului, Francisco Javier Venegas, că se pregătește o conspirație. Conjurații ar fi fost arestați, dacă soția corregidorului din Queretaro n-ar fi cunoscut intenția autorităților și nu l-ar fi anunțat pe Hidalgo.

În pp. 34-35: ȣărânci mexicane din epocă

¹ Magazin istoric, nr. 5/1971.

La mijlocul lunii septembrie, parohul din Dolores i-a convocat pe principalii reprezentanți ai mișcării de independență, pentru a analiza situația. Cu toții au hotărât să se acționeze imediat. În zorii zilei de 16 septembrie, în fața mulțimii, Hidalgo a ținut o cuvântare încheiată cu cuvintele „Moarte ghacupinesilor!”, în care i-a îndemnat pe mexicani la revoltă. Această chemare la luptă a poporului mexican a intrat în istorie sub denumirea de „Apelul de la Dolores”, marcând începutul războiului de independență al Mexicului de sub stăpânirea spaniolă, război care a durat pînă în 1821. Ziua „Apelului de la Dolores”, 16 septembrie, ziua independenței țării, este sărbătoarea națională a Mexicului.

În satul Dolores, răsculații au înălțat autoritățile coloniale. Era primul teritoriu liber al Mexicului. Tot aici s-a format nucleul armatei revoluționare, care, la început, număra 600 persoane, dar căroră li s-au alăturat ulterior mii de indieni, militari, mici fermieri, meșteșugari, intelectuali și cler inferior. Pentru a răspîndi suflul luptei revoluționare în toate provinciile, Hidalgo a hotărât să se îndrepte spre capitala viceregalului. La 21 septembrie, a ocupat fără rezistență orașul Celaya, unde și-a luat titlul de căpitan general, secundat de Allende, numit locotenent general. Autoritatea sa asupra patrioților era absolută, ceea ce a constituit un factor de unitate.

Prima înclăștare de proporții cu regalității a avut loc în centrul minier Guanajuato, la 28 septembrie 1810. Spaniolii, conduși de intendentul Riano, s-au apărut cu disperare în citadela orașului, dar au fost înfrinți. Aici Hidalgo a înființat o monetărie și o mică fabrică producătoare de tunuri necesare armatei sale. Pentru a face față situației, autoritățile coloniale au cerut sprijinul bisericii, care a sancționat revoluția, excomunicându-l pe conducătorul ei. Hidalgo a răspuns edictului de excomunicare, din 13 octombrie 1810, printr-o proclamație, care sublinia că a fi un bun catolic este absolut com-

patibil cu infidelitatea față de regele spaniol. După victoria patrioților la Guanajuato, regalității s-au retras în degringoladă spre Ciudad de Mexico, abandonînd principalele orașe ale țării. La 17 octombrie 1810, Hidalgo a ocupat orașul Valladolid și, către sfîrșitul aceleiași luni, a fost primit triumfal la Toluca, oraș în provincia Ciudad de Mexico. Între timp, i s-au alăturat o serie de lideri revoluționari locali, care se formaseră sub influența personalității și ideilor sale.

Armata răsculaților se găsea în fața orașului Ciudad de Mexico, citadela colonialismului spaniol și sediul viceregeului. La insistențele șefilor săi militari, Hidalgo a dat ordin să se înainteze asupra Capitalei. După unele estimări, armata sa număra 83 000 persoane, iar adversarii ei, conduși de generalul Trujillo, aveau numai 3 000 oameni. Lupta s-a dat la Monte de Las Cruces, la 30 octombrie 1810, și s-a încheiat cu victoria răsculaților. Pe neașteptate însă, Hidalgo a hotărât să se retragă la Queretaro, pierzînd ocazia de a ocupa capitala viceregeului.

În epocă, și el și contemporanii săi au dat diverse explicații acestei decizii contrariante: marile pierderi umane și materiale suferite de patrioți, teama de armata generalului Calleja, care se apropiă în sprijinul regalistilor, rezistența înverșunată pe care aceștia din urmă aveau s-o opună revoluționarilor, lipsa de muniții și arme etc. Mai plauzibilă pare explicația furnizată de unii istorici mexicani, printre care Gustavo G. Velasquez, în lucrarea sa *Hidalgo, nueva vida del heroe*, după care Hidalgo ar fi realizat la timp dezavantajele prezentate de instaurarea unui regim acaparat de politicieni, în condițiile în care poporul era doar o masă de manevră.

La Puente de Calderón

Ofițerii, în special Allende, l-au acuzat pe Hidalgo de incapacitate militară. El s-a separat definitiv de ei. La 7 noiembrie 1810, armata revoluționarilor a fost înfrîntă

de generalul Calleja. Hidalgo s-a îndreptat atunci spre Valladolid, iar Allende spre Guanajuato, pentru a reorganiza temeinic o viitoare expediție asupra Capitalei. La sfîrșitul lunii, Hidalgo și-a stabilit puterea revoluționară în orașul Guadalajara. Aici și-a pus în practică ideile sale, promulgînd diferite decrete, pe care intenționa să le includă în viitoarea constituție: înapoierea, fără răscompărare, a pămînturilor arabile luate de la indieni, abolirea sclaviei — proprietarii de sclavi erau siliți, sub pedeapsa cu moartea, să elibereze sclavii în termen de zece zile —, desființarea impozitului pe cap de locuitor, eradicarea discriminării rasiale, prin desființarea castelor. Pentru difuzarea idealurilor revoluției, Hidalgo a înființat un cotidian, intitulat *El Despertador Mexicano*.

În ciuda rezistenței lui Allende, generalul Calleja a ocupat orașul Guanajuato, iar o lună mai tîrziu Valladolid. Calleja plănuia să facă joncțiune cu trupele generalului Cruz și să distrugă grosul trupelor revoluționare. Sesizînd intențiile regaliste, Hidalgo a hotărât să-i atace pe rînd pe cei doi șefi militari. Avea la dispoziție o armată impunătoare numeric, dar indisciplinată, slab înarmată dar, mai ales, subminată de rivalitatea dintre conducătorii ei, respectiv dintre Hidalgo, pe de o parte, și Allende și Aldama, pe de alta. În înfruntarea de la 14 ianuarie 1811, patriotul Ruperto Mier a reușit să întîrzie sosirea trupelor generalului spaniol Cruz la locul joncțiunii cu cele ale lui Calleja. Hidalgo a ales locul bătăliei decisive pe malul fluviului Lerma, la Puente de Calderón, punct strategic care împiedica accesul spaniolilor spre Guadalajara. Trupele insurgente au ocupat un dispozitiv fortificat pe înălțimile care dominau ieșirea de pe pod, pe malul nordic al fluviului. Conducerea operațiilor militare ale revoluționarilor fusese încredințată lui Allende, Hidalgo limitîndu-se să comande rezervele.

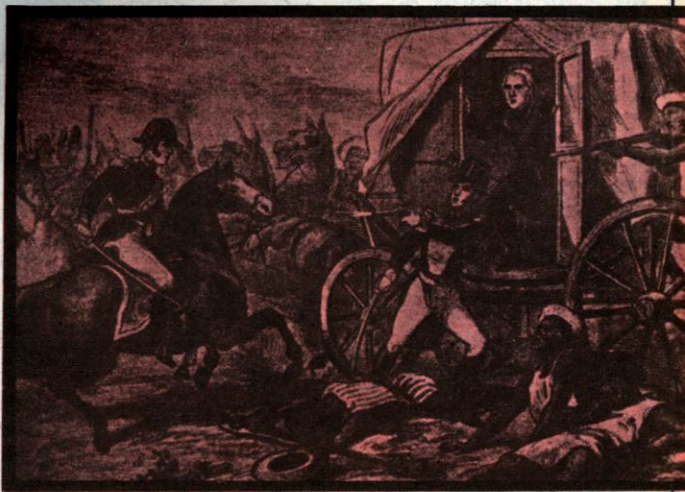
Primul a atacat Calleja. Încleștarea a fost deosebit de singeroasă, ambele armate demonstrînd eroism și vitejie.

Patrioții au reușit să respingă asaltul pe aripi al regalistilor, dar intervenția energetică a lui Calleja a restabilit situația în favoarea armatei sale. Epilogul a fost o retragere în debandadă a revoluționarilor, spre Guadalajara. Bilanțul luptei a înregistrat 10 000-12 000 morți și răniți în tabăra patrioților și 500 în cea regalistă. La 21 ianuarie 1811, Calleja a ocupat Guadalajara. Hidal-

tembrie. Ignacio Elizondo, un fost ofițer din armata colonială, a solicitat conducerii insurecției gradul de colonel, drept recompensă pentru serviciile aduse mișcării revoluționare. Refuzat, vindictivul Elizondo a organizat o ambuscadă, în ziua de 21 martie 1811, capturându-i, printre alții, pe Hidalgo și pe Allende. În luna mai a aceluiași an, a început procesul patrioților.

Miguel Hidalgo a dat glas revoluției mexicane de independență, militând pentru o orînduire socială justă. Forțele progresiste de pe pămîntul său natal i-au glorificat personalitatea, numindu-l „pădure de la patriă” (părinte al patriei). „Hidalgo este promotorul independenței sub aspectul ei afectiv și vital... El nu a avut timp să-și precizeze planurile și i-au lipsit șansa

21 martie 1811.
Miguel Hidalgo
este prins de
adversarii săi

go s-a retras spre nord, urmărind să se refugieze în S.U.A., de unde presupunea că va primi ajutoare. Bătălia de la Calderón, din 17 ianuarie, nu a marcat sfîrșitul revoluției mexicane, căci mulți conducători locali au continuat să hărțuie trupele spaniole, înțreținînd un climat de instabilitate și măcinînd regimul colonial.

Ultimele luni de viață ale lui Hidalgo i-au adus mari decepții. A fost depozat de puterea militară, rămînînd numai cu prerogativele conducerii politice, pentru că ofițerii vedeau în el pe autorul eșecurilor care compromiseseră mișcarea declanșată la 16 sep-

În timpul lui, Hidalgo, consecvent convingerilor sale revoluționare, și-a reafirmat credința în justetea luptei antispaniolă a mexicanilor. Cu toate eforturile bisericii de a smulge de la fostul preot din Dolores retractarea ideilor sale, acuzatul și-a susținut curajos convingerile. Spre deosebire de Allende, care a încercat să pozeze în victima falselor promisiuni ale lui Hidalgo, acesta din urmă și-a luat asupra sa toate acuzațiile aduse armatei revoluționare. La 30 iulie 1811, el a fost executat, după Allende și alte cîteva căpetenii militare, împușcate cu cîteva zile înainte.

și geniul militar necesare pentru a reperta victoria prin arme. Cu toate acestea, el a fost veritabilul inițiator, deoarece a încercat conștient o mare tentativă spre libertate, știind prea bine că aceasta îl va costa viața”, scrie istoricul mexican Alfonso Teja Zabre, în lucrarea *Guide de l'histoire du Mexique. Une moderne interpretation*. Dominația spaniolă în Mexic avea să ia sfîrșit abia în septembrie 1821, după 11 ani de lupte, care au provocat, conform unor estimări, 600 000 victime.

Articolele publicate în revista noastră în anii 1981-1983, consacrate împlinirii a 90 ani de la făurirea partidului clasei muncitoare din România, s-au bucurat de un deosebit interes din partea cititorilor. Din bogata corespondență soosită pe adresa redacției pe marginea acestor articole, publicăm, în cele ce urmează, câteva fragmente din scrisorile unor cititori din București și Suceava.

Din 1919

Urmăresc cu mare interes articolele din *Magazin istoric*. Mă opresc îndeosebi asupra celor care vorbesc despre începuturile mișcării muncitorești și socialiste din patria noastră.

În nr. 12/1982 s-a publicat un articol consacrat Conferinței naționale a mișcării muncitorești din România întregită, care a avut loc între 23 și 26 mai 1919. Printre delegații din București se află menționată și Paula Măgură. Este cea care vă scrie, astăzi în vîrstă de 88 ani, singura în viață dintre delegații și participanții menționați în articolul citat.

Sînt născută la Brăila, în anul 1895, dintr-o familie modestă. Tatăl meu, H. Grünberg, era lucrător în port, iar mama casnică. Am fost trei surori și un frate.

Amintirile mele încep cu 1907. În acel an, cînd toată țara era în plină fierbere din cauza răscoalelor țărănești, N.D. Cocea — atunci locuia la Brăila — i-a sugerat fratelui nostru Lupu H. Grünberg, care era secretarul Sindicatului muncitorilor din portul Brăila, să scrie o scrisoare docherilor britanici cu rugămintea de a nu descărca cheres-teaua venită din România, muncitorii din portul Brăila atîndu-se în grevă. Scrisoarea a fost interceptată de poli-

ția din localitate și fratele meu — care avea 19 ani — a primit ordin de expulzare.

Noi am venit la București căutîndu-ne o ocupație din care să ne putem asigura existența. Foarte tineri fiind, am intrat în mișcarea tineretului muncitor, frecventînd cu regularitate ședințele din sala Sotir. Participam la întrunirile de la sala Dacia (hanul lui Manuc) și la cele organizate cu prilejul zilei de 1 Mai, care aveau loc la grădina Bordei. Am făcut parte în acea perioadă, 1914-1918, din comitetul tineretului muncitor. Am participat, de asemenea, la manifestația muncitorilor tipografi din ziua de 13 decembrie 1918.

M-am căsătorit ulterior cu A. Margulies (A. Măgură), care a activat în comitetul sindicatului funcționarilor de barou.

Paula MĂGURĂ-MARGULIES,
București

Din nou despre dr. N. Quinezu

În completarea celor publicate în nr. 7/1983 despre Dr. N. Quinezu, vă trimitem cîteva informații suplimentare privind viața acestui militant umanist de la începutul secolului nostru.

În perioada studiilor de medicină de la Bruxelles (1894-1895), pentru a face corectă pronunția și citirea numelui său într-o țară de limbă franceză, începe să folosească grația „Quinez”. În Belgia el continuă să activeze în rândurile socialiştilor. De acolo trimite în țară, la *Doctrina Socialistă*, o serie de articole semnate „N. Q. Bruxelles”.

Uneori Dr. Quinezu arăta familiei o fotografie care îl reprezenta împreună cu V.I. Lenin și cu Nadejda Krupskaja. După cum povestea el, fotografia fusese făcută cu ocazia unei vizite pe care Lenin

Dr. N. Quinezu, fotografie din 1924

însoțit de soția sa i-o făcuseră la locuința sa din satul St. Nicolas (Elveția). Aceasta confirmă faptul că Dr. Quinezu a menținut contactul cu cercurile socialiste și în timpul șederii în Elveția.

La 12 martie 1925, Dr. N. Quinezu se căsătorește cu Eugenia Ștefănescu, fiica lui Ion Ștefănescu Românul, învățător din Roman și luptător unionist. El este cel care, împreună cu Mihail Kogălniceanu și Vasile Alecsandri, a sădit „stejarul unirii” în curtea casei sale din Roman, de pe strada Smirodava, nr. 1.

În relațiile cu copiii soției sale din prima căsătorie, Dr. Nicolae Quinezu a avut o comportare exemplară. Toți cei cinci copii au ținut la el ca la un tată adevărat.

Pe George fiul cel mai mare și tatăl celor care scriu aceste rânduri, proaspăt absolvent al Facultății de medicină, l-a îndrumat în întocmirea tezei de doctorat, punîndu-i la dispoziție bogata bibliotecă de specialitate.

Între anii 1925 și 1928, fiica cea mai mică a soției sale a locuit în casa doctorului Quinezu din Roman. Ea este

CITITORII SCRIBU ISTORIE

În viață și ne-a transmis multe detalii asupra activității, obiceiurilor și firii sale. Dr. Nicolae Quinezu era slăbuț, firav, cu un fizic delicat. Făcea multă mișcare, mergea mult pe jos. Îi plăcea să lucreze timplică, casa era plină cu măsuțe și scaune lucrate de mîna lui.

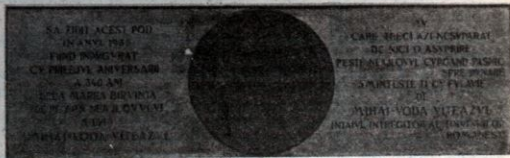
Avea un cult pentru arta populară românească. Casa îi era plină de țesături, ștergare, marame de borangic, ceramici, cioplitori în lemn care împodobeau cu gust ușile, ferestrele, pereții. În bibliotecă avea cîteva valoroase stampe japoneze.

Neculai DIMITRIU,
Sorin-Ștefan DIMITRIU,
București

Monumente la Călugăreni

La mijlocul distanței dintre București și Giurgiu se află comuna Călugăreni, al cărei nume evocă impresiunile fapte de vitejie ale oștenilor români conduși de Mihai Viteazul care, în august 1595, au învins puternica oaste otomană de sub comanda lui Sinan-pașa. Cîteva monumente de pe raza comunei amintesc de aceste glorioase pagini de istorie.

Cel mai vechi dintre acestea este monumentul ridicat de Șerban Cantacuzino, în 1682, cu ocazia construirii unui pod peste Neajlov, dar cu intenția vădită de a comemora victoria lui Mihai Viteazul. Monumentul (o cruce de piatră) are 5 metri înălțime și poartă încrustate numele tuturor marilor boieri din acea vreme ai Țării Românești, printre care și viitorul domn Constantin Brîncoveanu. O construcție ulterioară adăpostește monumentul, aceasta datînd — du-

Basorelieful de pe parapetul podului peste Neajlov (1935)

pă cum presupunea Nicolae Iorga — din vremea domniei lui Gh. Bibescu (1843-1848).

În anul 1901, cînd s-au împlinit 300 ani de la moartea lui Mihai Viteazul, Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor a organizat o suită de manifestări comemorative. Locuitorii din Călugăreni și satele vecine au ridicat cu acel prilej un obelisc. Sub o coroană de lauri se poate citi inscripția: „În amintirea vitejilor români de la 13 august 1595. Strănepoșii recunoscători”. Sînt consemnate, de asemenea, numele satelor care au contribuit la construirea monumentului: „Ridicată la 13 mai 1901, de învățătorii și elevii școalelor din satele Bila, Bulbucata, Călugăreni, Camineasca, Comana, Crîngurile, Epurești, Gorneni, Mihăilești, Novaci, Stănești, Chirculești, Singureni, Strimba, Tangiru, Uzun”.

La 3 mai 1912, a fost pusă piatra fundamentală a unui alt monument, situat pe o înălțime care, conform tradiției, este numită „Dealul lui Mihai”. Inițiativa ridicării acestui monument au avut-o un grup de intelectuali din Vlașca care, în 1906, au organizat un concurs pentru o operă monumentală care să cinstească victoria lui Mihai Viteazul. În juriu, printre alții, s-au aflat Grigore Tocilescu, sculptorul V. Hegel și arhitectul I. Mincu. Concursul a fost câștigat de sculptorul Oscar Späthe (1875-1944). Construcția a început șase ani mai tîrziu și a durat pînă în 1913. Monumentul n-a fost însă terminat. La cutremurul din 1977 s-a prăbușit.

Un alt monument a fost înălțat la 22 mai 1928. „Ridicatu-s-a această movilă pe cîmpul istoric al Călugărenilor din pămîntul adus de către tineretul școlar românesc din toate ținuturile țării, cu prilejul jubileului de 50 de ani al Societății «Tinerimea română». Serbările care au avut loc cu aceea ocazie în București și la care au participat, printre alții, Nicolae Iorga, Gheorghe Țițeica, Emil Pangrati, Ion Agribceanu, s-au încheiat printr-un pelerinaj la Călugăreni, unde s-au depus în mod solemn bulgări de pămînt aduși din provinciile istorice și de pe cîmpiile de glorie de la Mărășești și Mărăști.

Tot la Călugăreni a fost construit, între 1934 și 1935, un pod de beton, inaugurat cu prilejul „aniversării a 340 ani de la marea biruință de pe apa Neajlovului”, după cum sună inscripția sa. La cele patru extremități ale parapetului se află incrustate basorelieful de bronz. Sculptate de Constantin Baraschi (1902-1966), acestea reprezintă efigia lui Mihai Viteazul și sigiliul său din 1600. Comparația făcută cîndva de Nicolae Bălcescu între Călugăreni și Termopile a inspirat și textul inscripției ce încadrează medalia: „Tu, care treci azi nesupărat de nici o asuprire peste Neajlovul cîrghind pașnic spre Dunăre, amintește-ți cu evlavie de Mihai Vodă Viteazul, înfrîntul întregitor al ținuturilor românești”.

Mircea ALEXA,
Muzeul luptei pentru independența poporului român, Giurgiu

DE LA ȘI CĂTRE CITITORI

Da, aveți dreptate, stimate tovarășe Vasile Isbășoiu, din Rîmnicu Vilcea. Păreră dv. coincide cu a multor altor cititori. Scriindu-ne despre dragostea și atașamentul cu care urmăresc revista noastră, comunicându-ne aprecierile lor privind articolele de istorie națională și universală pe care le-au citit în numerele apărute, mulți dintre ei s-au referit și la serialul despre Pearl Harbor, alcătuit pe baza lucrărilor în zori dormeam, a reputatului istoric american, profesorul Gordon W. Prange, și apărut în numerele 2-12/1983 ale revistei noastre. Serialul a fost, într-adevăr, cum apreciați și dv., o radiografie captivantă a unui dintre cele mai dramatice episoade ale celui de-al doilea război mondial. În scrisoarea dv. vă întrebăm și ne întrebăm: „Oare președintele Roosevelt ar fi scontat atacul nipon sau chiar l-ar fi permis sau provocat, cum au susținut unii istorici americani în perioada postbelică? Cum de n-au aflat nimic convingător înaltele autorități americane despre pregătirea unei operații de asemenea anvergură, care a antrenat mii și mii de persoane? Sau totul a fost rezultatul unei corelări și determinări a ceea ce profesorul Prange numește „dorjele tăcute, invizibile, care fac să curgă maiestuosul fluxul al istoriei“?”

Răspunsurile la aceste întrebări și la multe altele le găsiți în episoadele publicate în numerele respective. Din păcate, nu vă putem satisface rugămintea de a vă pune la dispoziție numerele care vă lipsesc din colecție, 2, 11 și 12/1983, și în care se găsește tocmai începutul și încheierea serialului amintit. Ne pare rău că în perioada respectivă ați neglijat să le procurați, fiind plecat din localitatea dv., dar nu avem nici un fel de posibilitate de a vi le trimite, fiindcă redacția nu dispune de astfel de rezerve.

Și fiindcă și dv. și alți cititori ne întrebați despre modalitatea de a avea asigurată primirea tuturor numerelor revistei, vă spunem că cea mai sigură cale pentru aceasta este abonamentul. Vă reamintim că abonamentele la revista noastră se pot face la toate oficiile poștale și la toți factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc. de la orașe și sate. Prețul unui număr este — cum se știe — de 6 lei, abonamentul pe 3 luni însumând deci 18 lei, pe 6 luni — 36 lei, iar pe un an — 72 lei, la care se adaugă taxa poștală de remitere la domiciliu, taxă care nu se percepe în cazul în care abonatul primește revista la locul de muncă.

Date fiind avantajele pe care le prezintă abonamentul la locul de muncă, tot mai mulți cititori își asigură primirea revistei pe această cale. În întreprinderi și instituții există difuzori voluntari care muncesc cu pasiune, inclusiv pentru abonamente la revista noastră,

exprimându-și și în acest fel dragostea lor pentru istorie și contribuind, totodată, la cultivarea înaltului sentiment de prețuire pe care compatrioții noștri îl au față de trecutul eroic al poporului nostru. Am cunoscut în aceste zile câțiva dintre acești înimoși difuzori din întreprinderi și instituții bucureștene. Printre ei, Alexandru Ioniță de la „Vulcan“, Petruța Cristescu de la „Autobuzul“, Gheorghe Tănase de la „Semănătoarea“, Alexandrina Coman de la Întreprinderea de mașini electrice București, Gheorghe Stan de la Monetăria de stat, Cristina Englezanu de la Institutul de inginerie tehnologică și proiectare pentru industria chimică, Gheorghe Mitran de la Ministerul industriei de mașini unelte, electronice și electrotehnice, care asigură abonamentele și pentru colectivul de la Ministerul industriei construcțiilor de mașini, Mihai Neamțu de la Institutul de proiectări metalurgice, Mălina Ungureanu și Marian Naziru de la Institutul de cercetări și proiectări pentru gospodărirea apelor, Doru Stan-Ciucu și Dana Ciobanu de la Institutul de studii și proiectări energetice.

Dată fiind munca nobilă și frumoasă pe care o fac acești tovarăși, ne-am propus ca în numerele viitoare ale revistei să mai scriem despre activitatea lor, inclusiv pe baza scrisorilor primite de la ei, ca și de la alți cititori care se referă la aceste probleme. La fel cum ne-am propus ca, pe baza scrisorilor și sesizărilor primite la redacție, să urmărim mai îndeaproape modul în care se difuzează revista, astfel ca toți cititorii să-și poată procura la timp fiecare număr.

rebus pe teme de istorie.

Din istoria unității. Este tema cu care vom reîncepe din numărul următor al revistei — 4/1984 — pagina de rebus cu subiecte din istorie, răspunzând astfel cererilor insistente ale unui mare număr de cititori — elevi, studenți, oameni ai muncii de diverse profesii din întreprinderi și instituții. „Ați avut în urmă cu câțiva ani o interesantă rubrică de rebus pe teme de istorie. De ce nu o refaceți? Pentru cei ce iubim istoria, este și acesta un mod plăcut de a rememora unele cunoștințe în acest domeniu“, ne scrie, de exemplu, eleva Mihaela Dumitrescu, din Bacău. „Îmi place să dezleg căreuri de cuvinte încruciate. Și cum am îndrăgit istoria, m-am bucurat să găsesc în Magazin istoric o pagină sau un colț pe teme de acest fel. Reînvăsați deci propunerea pe care v-am mai făcut-o de a reînființa această rubrică“. Sînt cuvintele pe care ni le adresează tehnicianul Aurelian Vasilescu, din Arad, alăturându-se astfel multor altor cititori care ne-au scris în acest sens.

Le satisfacem rugămintea începînd, cum arătam, cu numărul următor al revistei. Din aprilie 1984 deci, număr de număr, cititorii vor avea la dispoziție și o rubrică de rebus pe teme de istorie. Pentru început, tema cărerilor va fi Din istoria unității. Bibliografia — articole aparute în nr. 11 și 12/1983, nr. 2, 3/1984 ale revistei. Deci, vedeți-vă colecțiile, pentru ca numerele respective să nu vă lipsesc.

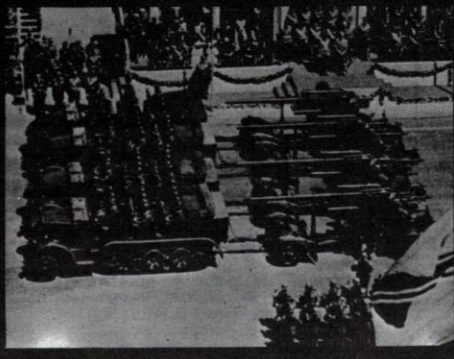
1940-1941:

BERLINUL

VĂZUT DE LA

AMBASADA ITALIEI

LEONARDO SIMONI

„Mi-ar trebui numai câteva mii de morți ca să mă pot așeza ca beligerant la masa păcii“, îi spunea Mussolini, la 26 mai 1940, mareșalului Pietro Badoglio, șeful Statului major general italian. La izbucnirea războiului, conștrâns de starea de nepregătire a armatei țării sale, Mussolini declarase Italia în stare de „nonbeligeranță“, voind să arate, prin termenul utilizat, că nu putea fi vorba de o „neutralitate“. După declanșarea campaniei în vest (10 mai 1940) și succesele fulgerătoare ale Wehrmachtului, dictatorul italian a fost cuprins de teama că aliatul de la Berlin va culege singur roadele biruinței. De aici, hotărârea sa de a intra în război, în ciuda lipsei de adeziune a poporului italian la planurile de expansiune ale regimului fascist și a gravelor carențe din domeniul militar. Încă de la 11 aprilie 1940, el își exprimase decizia de a trece peste ostilitatea opiniei publice din țara sa față de participarea Italiei la război: „Ca să faci mare un popor trebuie să-l trimiți la luptă, chiar cu picioarele în fund“.

La 10 iunie — într-un moment când armata franceză se prăbușea sub lovirile blindatelor și aviației germane, Italia declară război Franței. „Este o lovitură de pumnal dată unui om deja prăbușit“, îi spune ambasadorul francez, A. François-Poncet, contelui G. Ciano, ministrul de externe al Italiei. În ciuda dezagregării politice și militare a Franței, armata italiană se împotmolește în acțiunile de pe frontul din Alpii occidentali. La 18 iunie, Hitler se întâlnește cu Mussolini la Mün-

chen pentru a discuta condițiile de armistițiu, cerute cu o zi înainte de mareșalul Pétain. Sub presiunea lui Hitler, hotărât să valorifice cât mai repede, pe plan politic, victoriile militare din Franța prin încheierea armistițiului franco-german (22 iunie), Mussolini este silit să renunțe la pretențiile sale vizând teritoriul francez dintre Alpi și Rhon, Corsica, Algeria, Tunisia, Djibuti. În timpul convorbirilor cu delegația franceză expediată de autoritățile naziste de la Paris la Roma, în trei avioane aparținând Luftwaffe-ului, pentru înche-

ierea și a armistițiului cu Italia (24 iunie), Mussolini îi scrie lui Hitler: „M-am limitat la minimum... Pentru tot restul am adoptat clauzele armistițiului german“. În ciuda intrării sale în război, Italia fascistă nu reușește să-și impună punctul de vedere. Satisfacerea pretențiilor sale teritoriale este aminată de graba lui Hitler de a pune punct capitolului francez.

Vara anului 1940 conferă Axei hegemonia pe continent. Cel doi dictatori se angajează într-o acțiune de „chirurgie politică“, modificând frontiere și pregătind noi agresiuni. Aceste politici i se încadrează și odiosul Diktat de la Viena, prin care o parte importantă din nord-vestul României a fost încorporată Ungariei horthyste.

Jurnalul diplomatului italian Michele Lanza, publicat sub pseudonimul Leonardo Simoni¹, din care reproducem, în continuare, fragmente prescurtate, cu titlul redacției noastre, conține numeroase informații care de-

¹ Magazin istoric, nr. 2/1984.

mască politica de expansiune, agresiune și de nesocotire a dreptului popoarelor de a-și decide singure soarta, dusă de puterile fasciste. În cuvinte deosebit de aspre, Michele Lanza prezintă invadarea Franței de către unitățile Wehrmachtului și relevă adevăratele sentimente ale poporului italian față de politica războinică a regimului fascist. Aceeași dezaprobare se întindește în paginile acestui jurnal în privința Diktatului de la Viena, expresie a politicii de forță atât de nefastă atunci, ca și astăzi.

Întrarea trupelor germane în România, în toamna anului 1940, după instaurarea regimului de dictatură militaro-fascistă în țara noastră, irită orgoliul lui Mussolini: „Hitler mă pune

în fața unui fapt împlinit. De data asta îl voi plăti cu aceeași monedă. Va afla din ziare că am ocupat Grecia². În felul acesta echilibrul va fi restabilit“. Dar, spre furia lui, Mussolini este silit să-l solicite și în campania din Grecia concursul lui Hitler, care se comporta tot mai evident nu ca un aliat, ci ca un stăpîn. „Nu-mi plac întrevederile acestea precedate de o sonerie — spune Mussolini despre întîlnirile sale cu Hitler — așa sînt chemați servitorii“. Așteaptă momentul cînd va putea să-l plătească aliatului de la Berlin umilințele la care este supus: „Voi continua să fortific trecătorile Alpiilor, într-o zi va fi util“. În așteptarea zilei cînd visul va deveni realitate, Mussolini duce Italia spre catastrofă.

„0 linie pe hartă“

IUNIE 1940

Joi 6. Telurile și amploarea noii ofensive germane nu mai lasă nici un dubiu. Rezistența francezilor e practic zdrobită. Parisul nu mai e decît un obiectiv secundar. Germania urmărește pulverizarea forțelor ce i se opun și ocuparea întregii Franțe. Urmărim, tremurînd, fiecare act al acestei tragedii. E oare posibil ca Franța, această Franță a noastră, de care ne simțim legați printr-o admirație atât de mare și atât de veche, în care am văzut întotdeauna simbolul eroismului latin, înfrîncînd ideea lăuntrică de luptă pentru patrie și pentru libertate; e oare posibil ca Franța, ale cărei idei și cultură au stat la baza educației noastre, să se lase bătută într-un mod atât de puțin glorios? Buletinele de știri, care se succed din oră în oră, mereu asemănătoare, mereu îngrozitoare, sînt, pentru fiecare dintre noi, cîte o lovitură de pumnal în inimă.

Miercuri 19. Azi-dimineață, Parisul² pare a o splendorie femeie abandonată de iubit și căzută, după ce s-a luptat mult timp singură, în ghearele unui monstru oribil. Pe străzi, nu mai sînt francezi. Și to-

tuși, întreaga Franță strălucea pe aceste străzi, în proaspăta și minunată dimineață de vară. Rămăs singur, Parisul părea că se răsfrînge ca într-o nestemată scînteietoare în nemuritorul lui trecut, pe care nici retragerile, nici cuceririle nu i-l vor putea vreodată răpi. O ușoră brumă azurie, risipită, încet-încet, de razele soarelui, lăsa să apară la orizont monumente și arcuri ce păreau că se înalță peste noi. Înaintam în mijlocul multîmii de soldați nemți, murdari, înarmați pînă-n dinți, cu ochii scîlbind de poște și minile pregătite să înhațe. Acești soldați cuceriseră Parisul și, conștienți de dreptul lor de învingători, se năpusteau asupra acestui oraș pe care n-ar fi putut să-l domine cu alte arme. Un batalion s-a oprit pe Rue Royale. Obosiți, soldații s-au întins direct pe asfalt. Dar odihna lor nu era somnul greu și copleșitor al ostașului epuizat. Nu, acești oameni îmblăciți de praf se trîneau pe jos mormăind de fericire, cu ochii doar pe jumătate închiși, cu creierul bîntuit de scene de jaf și sînge. Se tăvăleau peste Paris, ca într-un așternut în care înainte n-avuseseră voie să se culce și jubilau că acum erau al lor. Fiecare dintre ei trăia sentimentul că se lăfăie pe întreg Parisul.

IULIE 1940

Duminică 7. La ambasada noastră din Berlin, conversația cu Ciano³ a durat cam două ore. Apoi am luat masa de prînz. Abundență de flori și de vin. Cele mai vestite pivnițe de băutori franțuzești fuseseră probabil devastate, spre marea bucurie a grosolanilor ofițeri din trupele S.S., care îmi provoacă întotdeauna o anumită frică. Am impresia că instinctele lor de brute țînesc chiar și în clipele de destindere. Dacă Germania cîștigă războiul, îi va trebui două sute de ani pentru a civiliza astfel de indivizi, așa cum pare să o dorească Hitler. Căci acest fanatic al „germanismului“ nu este un adevărat teuton. Dimpotrivă, el suferă de un acut complex de inferioritate în fața altor popoare. Mai ales în fața a două dintre ele: cel francez — pe care îl urăște, și cel englez — pe care îl adoră. Vehemența lui anglofobie este, înainte de toate, urmarea furiei care-l cuprinde la gîndul că n-a fost înțeles de englezi. Poveste veche, dar cît de adevărată!

După-amiază are loc, în vila de pe Wannsee a ambasadorului nostru, o reuniune cu caracter pur monden. Alfieri a invitat vreo douăzeci dintre cele mai frumoase femei

¹ Magazin istoric, nr. 7/1978.

² Trimis în misiune diplomatică la Bruxelles, Michele Lanza își prelungește călătoria pînă în capitala Franței pentru a vedea cum arată Parisul sub ocupația germană.

³ Magazin istoric, nr. 5-9/1973.

din Berlin și, ca un negustor de sclave, le-a aliniat în fața lui Ciano, ceea ce, firește, a dat loc la comentarii neplăcute în cercurile germane. Ciano a trecut în revistă escadronul de frumuseți și și-a fixat preferința asupra lui G. von F. care este, într-adevăr, superbă. În chip de „aperitiv”, a invitat-o la o plimbare pe lac cu barca cu motor. Nu o cunoștea decât de cinci minute și s-a și apucat să-i povestească că mareșalul Balbo fusese doborât de artileria noastră. „Și — a adăugat el, făcînd cu ochiul — probabil că nu din greșeală...”

Duda lui în chestiune, deși nu era o călugăriță, a fost revoltată de vorbele nesăbuite ca și de „manierele” strălucitului nostru ministru.

Miercuri 10. Pînă acum nu-l cunoscusem personal pe ministrul Ciano. L-am studiat îndelung în ultimele zile. Pare inteligent, dar e ușuratic, schimbător, lipsit de caracter, stricat de anturajul josnic care-l înconjură, îl măgulește și se înclină, cu o dezagățătoare supunere, în fața tuturor capriciilor lui, evitînd însă cu grijă să-i deschidă ochii sau să-i dea cel mai mic sfat, de teamă de a nu cădea în dizgrație.

AUGUST 1940

Joi 8. În timp ce Alsacia, Lorena și Luxemburgul trec sub administrația civilă a Reichului (ceea ce, de fapt, înseamnă pur și simplu anexarea lor), în rîndul *gauleiterilor* au loc importante schimbări. Aceasta permite, printre altele, ca unele scandaluri din casta nazistă să fie mușmalizate; de pildă, cazul lui Wagner, *gauleiterul* de München, implicat într-o afacere de ademenire de minori, sau cazul lui Baldur von Schirach, care, după o condamnare pentru pederastie, a fost scos din conducerea organizației tineretului, *Hitlerjugend*, și trimis la Viena.

Nu cred să existe, sau să fi existat vreodată pe lume, din cele mai vechi timpuri și pînă azi, o clasă conducătoare mai putredă și mai respingătoare ca aceea care guvernează Reichul și care se

pregătește să comande întregului mapamond. Toți sînt meschini, inculti, vulgari, hrăpăreți și fără scrupule; în schimbul atitudinii lor de animale bine dresate primesc dreptul de a guverna provincii vaste ca niște țări. Treiesc într-un lux nemăsurat, dispun de atotputernicia unor satrapi, jefuiesc, se îmbată ca niște brute, au de-a face numai cu femei de moravuri ușoare și cu tot felul de efebii, se poartă ca niște despoți. Și lucrul cel mai ciudat este că, deși poporul îi disprețuiește, se lasă condus de ei.

Miercuri 28. La Viena, personaje mărunte, pe care întimplarea le-a cocoloțat în fruntea unor popoare, sînt pe cale să ia — cu tot atîta incompetență pe cîtă gravitate — hotărîri în problema ungaroromână. E o problemă complexă, redutabilă, plină de dificultăți etnice, istorice și geografice, inveninată de uri și seculare purtări de simbetete. „Arbitrii” vor lua un creion și vor trage o linie pe hartă, gîndindu-se la cine știe ce. Un cit de imperceptibil tremurat al minii lor valăsa, poate, sate întregi pradă masacrelor și ruinei¹.

SEPTEMBRIE 1940

Luni 16. Scurtă călătorie la Milano. Dau o fugă pînă la Roma și acolo, ca și în nordul Italiei, constat la oamenii din popor aceeași indiferență de necrezut, aceeași totală apatie față de război, de greutățile lui și chiar față de viitorul nefericitei noastre țări. La Berlin, unii cred că războiul e deja pierdut și asta îi îngrijorează; în Italia, cei mai mulți cred că războiul e ca și cîștigat, că nemții sînt de neînvinși, că debarcarea în Anglia e ca și înfăptuită și așa mai departe. În afară de asta, fiecare nu se gîndește decât să mănînce bine, să se distreze, să cîștige bani și să se țină de bancuri. Cel care o pătește din cauza asta e considerat imbecil. Și peste această tragicomedie plutește umbra „fascismului”, un cadavru care, după cum doresc unii, ar trebui să fie luat drept un ba-

laur. Dar balaurul și-a cam pierdut colții și oricine poate să-i tragă un picior în fund, fără teamă de pedeapsă.

Sîmbătă 28. Astăzi, Ciano, venit la Berlin pentru a discuta cu Fîhrerul, a vrut să facă un tur prin oraș și ambasadorul m-a rugat să îl însoțesc. După cîteva minute, disconția noastră s-a concentrat asupra situației politice. Ciano mi-a spus că aceasta e îngrijorătoare și că viitorul pare destul de sumbru. Fîhrerul a tăcut ca un pește cînd a venit vorba despre posibilitatea unui sfîrșit apropiat al războiului. „Germanii — a spus ministrul — s-au aruncat în această aventură fără să-i cunoască sau să-i înțeleagă pe englezi. Azi-dimineață, Ribbentrop mi-a arătat niște fotografii înfățișîndu-i pe locuitorii Londrei dansînd pe ruinele caselor lor². Ribbentrop i-a calificat drept sălbatici. Nu poate înțelege firea acestor oameni cu nervi de oțel și voință de fier”.

NOIEMBRIE 1940

Sîmbătă 23. Așadar armata noastră este înfrîntă și în Grecia. Mai mult ca sigur, operațiunile au fost și de data asta pregătite în „stil” fascist, adică, așa cum spunea un om politic italian: „repede și prost”. Dar ne aflăm în război și asemenea prostii ne pot costa extrem de scump. Se vorbește de o intervenție a forțelor germane în Grecia. *Auswertiges Amt* (Ministerul de externe) nu numai că dezmințe, dar îl și copleșește cu atenții pe ministrul Greciei la Berlin. Aș putea paria însă că, mai deversem sau mai trîziu, nemții vor intra în Salonic.

DECEMBRIE 1940

Sîmbătă 7. Situația se agravează în Albania. Valona [portul Vlore, în albaneză] pare amenințată. La prînz, sosește de la Roma ambasadorul nostru. E preocupat, confuz, incapabil să închege două fraze coerente. La ora 17, se duce la Ribbentrop. Înainte de orice, îi cere în numele Ducei ca, dată fiind situația gravă a forțelor italiene din Albania, Germania să or-

¹⁻³ Magazin istoric, nr. 8/1975, 8/1978, 5,8/1979, 9/1982; 9-10/1980.

Soldați hitleriști — ajuși la Paris după un marș de șase săptămâni — sînt surprinși de obiectivul fotografic într-un moment în care au „uitat” să pozeze, cu obișnuitul lor aer de cuceritori infailibili

In p. 41: Berlinul la ora parăzilor militare hitleriste

done trupelor ei staționate în România să treacă imediat „la un atac oarecare”, o „diversiune menită să atragă atenția grecilor...”, sau, cel puțin, să lanseze „zvoniuri în legătură cu așa ceva”. Ribbentrop răspunde: „Toate astea sînt absurde și ridicole. Situația politico-militară și anotimpul împiedică apriori ca o asemenea amenințare să pară reală. Nu se pot lua, în acest moment, măsuri care n-au nici un sens”.

Alfieri cere atunci ca Germania să-i oblige pe bulgari să mobilizeze. Ribbentrop îi răspunde că e o soluție tot atît de nefericită. Bulgaria nu ar reacționa la o asemenea directivă nici măcar dacă i s-ar explica că i se cere s-o facă doar cu titlu demonstrativ, deoarece politica ei este prea nesigură și prea timorată. Și apoi, ce ar face turcii dacă Sofia ar răspunde afirmativ?

Alfieri cere informații despre negocierile în curs cu Iugoslavia¹. Există oare speranțe

din această parte? Ribbentrop îl informează că așteaptă, în cursul nopții, ca Belgradul să-l anunțe dacă va adera sau nu la pact. El adaugă că, în tot cursul negocierilor, Belgradul s-a arătat foarte ostil Italiei. În ultima parte a întrevederii, ambasadorul face aluzie la ajutorul tehnico-militar pe care Germania ar trebui să ni-l acorde. Ribbentrop răspunde: „Dar ce ajutor doriți? Puteți să-mi spuneți imediat?”.

Alfieri rămîne perplex. Nu i se precizase exact ce anume dorim. Promise verbal vagi instrucțiuni de la Ciano, timp de cîteva minute. În general, era vorba doar să obținem „un ajutor imediat”. Ribbentrop declară că, după cum presupune el, niște avioane de transport și, eventual, cîteva baterii de artilerie ușoară ar fi utile. În orice caz, pretinde să i se formuleze cereri precise. La sfîrșit, Ribbentrop îl întreabă: „Dar, în definitiv, cum stați, mai exact, în Albania? Care e evoluția evenimentelor acolo?”

Alfieri nu are habar și ministrul Reichului, impacientat, pune capăt întrevederii, spunîndu-i pe un ton glacial: „Ar trebui să cereți guvernului dumneavoastră să vă informeze mai serios”.

IANUARIE 1941

Miercuri 8. La dejun, stau alături de soția ambasadorului von Mackensen, care îmi povestește amănunte amuzante despre socrul ei, bătrînul mareșal. La 91 ani, mai face zilnic două ore de călărie. Nu se desparte niciodată de uniforma lui de husar, deși numai Dumnezeu știe cît e de incomodă și complicată. În garderoba lui nu există decît un singur costum civil și acela comandat de nevoie, cu prilejul vizitei pe care i-a făcut-o Kaiserului la Doorn, în urmă cu cîteva ani.

MARTIE 1941

Duminică 30. Zi tragică. În apele Cretei, trei superbe crucișătoare ale noastre, Zara,

¹ Magazin istoric, nr. 11/1970, 9-11/1972, 8-11/1974, 3/1975, 11/1979, 11/1980, 11/1983.

Fiume și Pola, au fost scufundate, unul după altul, de către englezi. La ambasadă, într-o agitație generală, au loc scene penibile. Ambasadorul, care și-a pierdut cu totul capul, nu vrea să răspundă la telefon, unde e căutat în continuu de Roma. N-are nimic de spus, nu știe ce să spună. Mussolini transmite că îl va chema personal pe Alfieri. Acesta o ia din loc ca să nu poată fi găsit. Unul dintre funcționarii ambasadei îl urmărește, îl descoperă și îi strigă în față: „Dacă nu

de păsărele. S-ar părea că sînt cu adevărat zorile unei zile ferice. Pe o bancă, doi îndrăgostiți întriziați sau per-severenți se sărută cu pasiune. Alfieri se întoarce pe la patru și jumătate, foarte emoționat; genul ăsta de puneri în scenă îi excită entuziasmul și îi creează iluzia că ar îndeplini cine știe ce act de eroism.

Ribbentrop, ne povestește el, îi primise cu cîteva minute înainte pe Dekanov (ambasadorul sovietic la Berlin), care se aștepta cel mult la un protest energic și în nici

un caz la o declarație de război, dar care s-a comportat cu multă demnitate. Operațiile militare începuseră deja în zori, la trei și șapte minute.

La ora cinci și treizeci, conferința de presă la *Auswertiges Amt*. Mare afluență de corespondenți și funcționari. Mulți dintre ei, prevăzînd că vor trebui să se scoale cu noaptea în cap, nu s-au mai dus să se culce, rămînînd la Clubul presei. Cîteva femei erau încă în rochii de seară. Fețele erau livide dar surizătoare. Atmosferă de surescitare și de bizară veselie.

Ribbentrop, foarte palid și vizibil extenuat, citește interminabila notă germană. Din cînd în cînd, face cîte o greșală de lectură. La un moment dat, în loc de „documentele găsite în cursul ocupării Iugoslaviei”, citește „...în cursul ocupării Angliei” și — în pofida ironiei murmur general — nu face rectificarea necesară.

La șapte dimineața, Alfieri îi telefonează lui Anfuso, șeful de cabinet al lui Ciano: „Zi istorică! Germania a declarat război Rusiei”.

(Continuare în p. 48)

Hopa... Mussolini. Caricatură apărută în presa vremii, ilustrînd locul Ducei în strategia hitleristă în momentul armistițiului cu Franța mareșalului Pétain

Ca într-un decor de operă, Ducele participă la o trecere în revistă a trupelor în capitala Italiei, a cărei pompă era menită să mascheze slaba înzestrare a armatei italiene

vreți să vorbiți cu Ducele, fi voi spune eu însumi că vă ascundeți!”

IUNIE 1941

Duminică 22. La orele patru dimineața, un coleg mă cheamă la telefon: Alfieri a fost convocat, acum o jumătate de oră, de Ribbentrop (mă fulgeră prin gînd speranța că, de data asta, ne vor declara nouă război). Afară se luminează. Pe crengile sclipind de rouă ale copacilor din Tiergarten, cirpesc, vesele, sute

CONFLICT PENTRU O MOȘTENIRE

Dr. ȘERBAN VOINEA-SEMO

Anton Maria del Chiaro, secretarul italian al lui Constantin Brîncoveanu (1688-1714), scria că predecesorul acestui voievod, Șerban Cantacuzino (1678-1688)¹, strinsese pe cheltuiala sa vreo 40 000 războinici pe care — ne spune italianul — îi ținea în afara țării. Cifra este — pentru acele vremuri — extraordinar de mare (să ne amintim că oastea lui Sobieski care a despresurat Viena era de 30 000 oameni). Numai acest singur fapt și este de ajuns să ne facă să înțelegem că Șerban Cantacuzino trebuie să fi posedat o avere deosebit de mare.

Căile prin care a reușit să ajungă la o astfel de avere au fost numeroase. Printre altele, Șerban vodă și-a rotunjit veniturile cumpărând moșii, rumâni și robi, — cum ne spune Stoica Ludescu, cronicar și om de încredere al Cantacuzinilor, „încă mai de-nainte, pe vremea când a fost Măria Sa în cinste boiaru, cu al Măriei Sale drept câștig”. Anii de secetă și foamete au facilitat aceste cumpărături. Același Stoica Ludescu, după ce arată că, de pildă, satul Piersica fusese cumpărat în 1663, nota cu indiferență: „atunci megheșii de acolo, de mare lipsă și nevoie, venit-au la Șerban Voievod, fiind într-acea vreme boieru al doilea logofăt, de s-au vîndut ei singuri rumâni [subl. ns.] fiește care pe capul lui, pe feciorii lui și pe partea lor de moșie, luînd de la dumnealui bani gata”. Crescînd an de an, această avere a permis lui Șerban Cantacuzino să plă-

tească la luarea domniei (în anul 1678) enorma sumă de 1 400 pungi (aproximativ 650 000 taleri)².

Dar bogăția voievodului s-a datorat, în primul rînd, moștenirii rămase de la părinții săi, postelnicul Constantin Cantacuzino și Ilinca (Elena sau Elina), fiica lui Radu vodă Șerban.

Sucesiunea de evenimente legate de testamentele Elinei Cantacuzino și modul abuziv în care Șerban vodă a înțeles să treacă peste hotărîrea părintească acoperă una din paginile cele mai semnificative ale domniei aceluia care a contribuit atât de mult la înfrîngerea turcilor în fața Vienei anului 1683. Voința mamei s-a înfruntat cu cea a fiului, afirmațiile și retractările acestor afirmații s-au succedat cu repeziciune, pentru ca, în final, Șerban Cantacuzino să-și realizeze marea sa avere cu prețul dezbinării familiei și a atragerii urii fatale a fraților lui. Căci, la moartea sa, cum s-a arătat într-un alt articol apărut în *Magazin istoric*, postelnicul lăsase șase băieți: Drăghici, Șerban, Constantin, Mihai, Matei, Iordache și mai multe fiice.

La 18 septembrie 1667, când și-a alcătuit prima scrisoare-testament, postelniceasa Ilinca hotărâse împărțirea averii în mod egal pentru cei șase băieți; în fapt, era vorba numai de o împărțire a beneficiilor, averea Cantacuzinilor continuînd să rămînă unitară. E drept, unii dintre fii păreau mai favorizați (în special Constantin, viitorul stolnic, care primea multe sate în stăpînire personală), pe cînd alții (Șerban, în primul rînd) beneficiau de cele mai mici avantaje.

Urcarea lui Șerban vodă pe tronul Țării Românești (1678), moartea celui mai mare dintre frați (Drăghici), ca și faptul că, la înșurătoare, ambii primiseră o serie de moșii, au determinat-o pe postelniceasă să-și schimbe testamentul. Faptul s-a petrecut în 1681, cînd s-a hotărît să plece în vizită la „Locurile sfinte” de la Ierusalim. I-a fost, poate, teamă că această călătorie îi va fi — prin oboseala ce o reclama — fatală („dacă mi-se va întîmpla de la Dumnezeu moarte, în calea ce mergu”): „Dreptu, acia, fiind eu gata asupra pîrșesului acil, am chemat per toți cei de la inemă a mei iubiți coconi, Constandin, i Mihaiu, i Mateiu, i Iordache, dîndu-le porunci și învățătură tuturor celor ce iubescu fici lor, poruncindu-le a păzi toate cele ce sunt scrise aci mai jos”.

Deși și îndemna fiii să trăiască în înțelegere, deoarece „unde este dragostea, acolo iaste și pacea”, modul în care a făcut împărțirea nu putea să nu stîrnească nemulțumiri. Elina decidea, cum am văzut, să-și împartă moșile numai la patru din fiii ei. Lui Șerban Cantacuzino, ea nu-i lăsa nici o moșie, motivînd că acesta, împreună cu Drăghici, fiind feciorii cei mari, primiseră anterior o parte din avere: „și ajungînd noi vremi bune și norocite, făcîtu-le-a [mai dinainte] soțul meu cîștig bun; cu mare cîștig și-au făcut lor osebi sate, moșii, țigani și case de piatră: unul la Mărgineni, altul la Drăgănești...”

Acest testament a fost scris de Stoica Ludescu: „Și am scris eu, bătrînul, sluga dumnealor, Stoica Liudescu, logo-

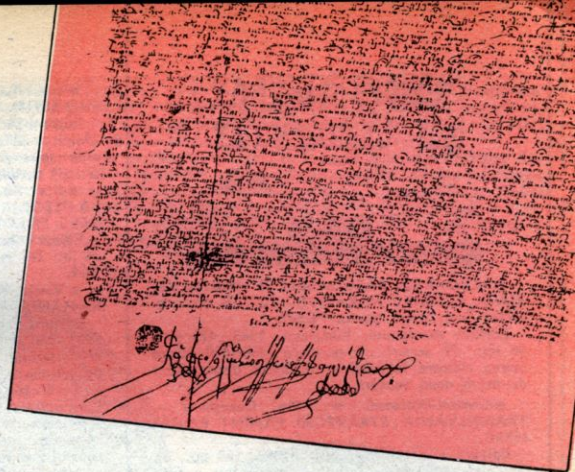
¹⁻² *Magazin istoric*, nr. 7/1978; 9/1980.

făt, însă cu învățătura bunii stăpînii mele, jupîneasa Elina, starea Postelnicescă, în satul dumneaiei, Gor-Mărgineni¹, din județul Prahova, luna septembrie ziua 1 1681.

Cele hotărîte au nemulțumit, desigur, pe Șerban Cantacuzino. Mult timp după întoarcerea Elinei de la Ierusalim, direct și indirect — prin înalți demnitari ai bisericii — mama a încercat să-l convingă pe fiul ajuns domn să-i accepte hotărîrea, iar domnul să-și determine mama să retracteze diata din 1681. Ultima încercare de a-și impune hotărîrile luate a făcut-o cu puțină vreme înainte de moarte, la începutul anului 1686. Ea a dictat duhovnicului ei, ieromonahul Ștefan, un nou testament, care venea să-l întărească pe cel din 1681, dar în care menționa că Șerban va primi pentru zestrea fetelor sale cîteva moșii, însă în nici un caz nu va moșteni părți din toate moșile lăsate. La cererea Elinei, acest ultim testament a fost întărit de către Teodosie, mitropolitul țării.

La 2 martie 1686, Elina Cantacuzino a murit. Șerban a făcut mamei sale o adevărată pohribanie domnească, plină de fast. Dar abia terminată ceremonia și domnitorul a dezlănțuit o adevărată furtună, amenințînd cu temnița și cu moartea pe toți care ar fi luat drept bune cele două testamente ale Elinei. Trecînd la fapte, a interzis pe mitropolitul țării. Amenințat cu moartea, fratele său, Constantin Cantacuzino, a fost nevoit să predea lui Șerban testamentul din 1681, nu înainte însă de a-și fi făcut o copie după el.

Sub amenințarea cu moartea, ieromonahul Ștefan și mitropolitul au fost siliți să afirme că diata din 1681 era un fals. O afirmație similară a obținut domnitorul și de la un vechi prieten al Elinei, patriarhul Dositei. Șerban l-a acuzat apoi de fals și pe nepotul său Constantin Brîncoveanu, silind pe duhovnicul mamei sale, ieromonahul Ștefan, să depună o mărturie falsă: „Doamna cu gura ei m-a învățat să scriu. Ei încă a-proape n-am fost ca să înțeleg ales ce zice, fără numai Constantin spătarul Brîncoveanul vorbea cu Domnia Ei, și pe

Facsimil după testamentul Elinei Cantacuzino din 1 septembrie 1681, care a provocat atîta tulburare printre moștenitori (copie legalizată)

urmă venea la mine și-mi zicea: «Zice Doamne să scrii cutare și cutare, și eu ca un prost scriam ce zicea dumnealui. Iar pentru pecetie, nu putea Domnia Ei să pecetluiască, nici putea să dea la altul, ci dumnealui spătarul au luat și au pecetluit. Ci de vreme ce au aflat Măria Sa Vodă de acea carte, m-a chemat pre mine și m-a pus la greu jurămint... Și le zic și le adeverez cu această carte, că scrisoarea care am făcut, s-a scris precum adeverez mai sus, cum că dumnealui spătarul m-au învățat și am scris...»

Trei ani mai tîrziu, același fost duhovnic al Elinei Cantacuzino, care devenise între timp arhimandrit, nemaiavînd a se teme de Șerban, ce murise între timp, a dat o declarație cu totul contrară celei anterioare și prin care punea pe seama Elinei afirmația după care tot răul pătît de Cantacuzini¹ s-ar fi datorat lui Șerban: „Iar după moartea răposatei Domnii Ilincăi — afirma în continuare arhimandritul — ridicatu-s-au Șerban vodă asupra frațiilor acestora cu mare vraj-

bă și minie, nevrîndu să lase dupe tocmirea și așezarea Doamnei Ilincăi, maicii sale, și fără de nici o judecată sau pravilă creștinească, ci numai cu puterea sa, ca a unul ce stăpînea atunci pe tot, le-au luat de față amîndoa diatele, cu mare silă».

Ieromonahul Ștefan nu a fost singurul care a dat o retractare. Mitropolitul Teodosie a pledat și el, după 1688, în favoarea fraților lui Șerban: „...Dat-am cartea vlădiciei mele, adevărată mărturie-seală la mîna dumnealor fiilor noștrii sufletești, dumnealui Constantin biv vel stol[nic] și frațiilor dumnealui, Mihai biv spătar, i Iordache biv vel spătar[ar]. Și alte personalități ale acelei vremi au dat cu acel prilej declarații și apoi contra-declarații. Dar, cine știe dacă și acele contradecarații nu au fost făcute, cel puțin în parte, tot „dupe izvod”?

Oricît de furtunoase, disputele în jurul moștenirii Cantacuzinilor nu schimbă cu nimic rolul de seamă jucat în istoria țărilor române de personalitățile acestei familii. Cu atît mai mult cu cît întreaga cronică a marilor familii europene a furnizat un număr nesfîrșit de conflicte între moștenitori, alcătuiind o bogată istorie a dreptului succesoral.

¹ Este vorba de conflictul dintre Băleni și Cantacuzini, în urma căruia, din porunca lui Grigorașcu vodă Ghica, postelnicul Cantacuzino a fost executat.

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● **IZVOARELE RĂSCOALEI LUI HOREA. SERIA B. IZVOARE NARATIVE. VOL. II** (sub redacția acad. prof. Ștefan Pascu).

Editura Academiei, București, 1983, 472 pp., 48 lei: 19 scrieri din perioada 1786-1860 despre marea ridicare la luptă a românilor transilvăneni de acum două veacuri.

● **General-locotenent dr. Ilie Ceașescu — TRANSILVANIA STRĂVECHI PĂMÎNT ROMÂNESC.**

Editura militară, București, 1983, 138 pp., 35 lei: sinteză consacrată dezvoltării istorice a țării românești a Transilvaniei, luptei românilor de aici pentru unire cu patria română; lucrarea a apărut și în limbile engleză și franceză.

● **Ion T. Dragomir — ENEOLITICUL DIN SUD-ESTUL ROMÂNIEI.**

Editura Academiei, București, 1983, 184 pp., 29 lei: rezultatul a peste două decenii de cercetări arheologice privind așezările de la Stoicani (jud. Galați) și Aldeni (jud. Buzău).

● **Ilie Corfus — DOCUMENTE PRIVITOARE LA ISTORIA ROMÂNIEI CULESE DIN ARHIVELE POLONE. SECOLUL AL XVII-LEA.**

Editura Academiei, București, 1983, 366 pp., 36 lei: 241 mărturii de arhivă dintre anii 1601 și 1699.

● **Vasile Arvințe — ROMÂN, ROMÂNESC. ROMÂNIA.**

Editura științifică și enciclopedică, București, 1983, 240 pp., 16,50 lei: istoria cuvintelor scumpe nouă, tuturor, ce desemnează numele poporului și patriei noastre.

● **Nicolae Stoicescu — UNITATEA ROMÂNILOR ÎN EVUL MEDIU.**

Editura Academiei, București, 1983, 184 pp., 14 lei: mărturii privind comunitatea și continuitatea poporului român în vatra vechii Dacii.

● **Valeriu Stan — ALEXANDRU IOAN CUZA.**

Editura științifică și enciclopedică, București, 1983, 96 pp., (în limba franceză): viața și faptele primului domnitor al Principatelor Unite.

1940-1941: BERLINUL VĂZUT DE LA AMBASADA ITALIEI

(Urmare din p. 45)

IULIE 1941

Pe jumătate adormit, An-fuso îi răspunde că știe. „Dar și de data asta — exclamă el, scandind cuvintele pentru a fi bine înțelese — am fost informați după ce faptele erau consumate!”

Către orele nouă, Ciano ne anunță că, la rîndul nostru, am declarat și noi război Uniunii Sovietice.

În cursul dimineții, am trecut prin fața palatului Ambasadei sovietice. Este palatul de pe Unter den Linden, în care, cîndva, Bismarck făurise — în cadrul unor lungi și anevoioase tratative cu ambasadorul țării — politica destinată să ferească Germania de pericolul mortal al unui dublu front de luptă cu Rusia și Franța. Și acum, tocmai Hitler, pentru care acest al doilea front era un adevărat coșmar, vine să-l creeze. Ferestrele ambasadei erau închise. Vastul bulevard, aproape pustiu. Nimeni nu se oprea să se uite la clădire. Doar la colțul străzii, ca de obicei, un polișt făcea de gardă. Toată ziua o tăcere ciudată a apăsat orașul. Ai fi spus că fiecare s-a închis în sine, gîndindu-se la soarta ce-l așteaptă.

Duminică 13. Mergem cu ambasadorul la Viena pentru a asista la trecerea primelor convoaie de trupe italiene spre frontul rus. Escortați de o mulțime de șefi naștiți și de generali, ajungem la micuța gară Scheschacht, unde se vor opri trenurile cu soldații noștri. Aceștia nu sînt prea aspectuoși: murdari, cu haine militare de mîntuială și foarte slab înarmați. Dacă trebuie într-adevăr să se bată cu o armată modernă, așa cum pare a fi armata rusă, atunci foarte curînd, va fi vai de capul lor. Avem inima strînsă. Alfieri, întotdeauna dornic să fie primul care manifestă entuziasm (oficial!) îl întrebă pe un general neamț: „Dar, oare, acești ostași vor mai ajunge la timp pentru a participa la vreo bătălie?” Omul cascade ochii la el și replică: „Asta e singura dv. grijă, domnule ambasador!”

DECEMBRIE 1941

Marți 23. Trăgic ajun de Crăciun! Știrile despre retragerea trupelor pe frontul rus, apelurile lui Goebbels către populație, ca să dea skiuri și îmbrăcăminte de lînă pen-

tru soldați — toate astea au stîrnit consternare în public. Statul major și-a pierdut complet capul. Și, în ansamblul situației, elementul cel mai grav îl constituie, fără îndoială, intensificarea ofensivei ruse. Ai spune că o întreagă nouă armată s-a ivit, ca la un semn, din pămînt, din întinderile acelor stepe.

Miercuri 31. La Feodosia, în Crimeea, au debarcat trupe sovietice. Să fie oare ultima veste senzatională a acestui an tragic? Este un an care a trăit începuturile unei gigantice aventuri prost calculate de către un nepriceput demont și legănat de himere. Usturătoarea lecție din ultimele săptămîni ar trebui să-i deschidă ochii și să-l facă să înțeleagă că, pentru Germania, nu mai există nici o șansă de a câștiga războiul. La rîndul său, Mussolini va pricepe oare că nu mai are nici un minut de pierdut pentru a ieși din această alianță, dacă nu vrea să fie tîrît spre catastrofă?

Introducere și selecție de text
Florin CONSTANTINIU
Traducere
Leon SĂRĂȚEANU

Toate hotelurile dintre Deauville și Cherbourg, pe o rază de 180 km în profunzimea litoralului Normandiei, sînt „blocate” în așteptarea „invaziei” a 30.000 veterani (americani, britanici, canadieni, norvegieni), care, în luna iunie 1984, doresc să participe la cea de-a 40-a aniversare a celei mai mari operații de debarcare din istorie. Se așteaptă să li se alăture șefi de state și de guverne.

Ceremoniile cele mai emoționante se vor desfășura, desigur, în locurile cele mai liniștite, dar atît de numeroase aici, în nord-vestul Franței — cimitirele militare, unde odihnesc pentru totdeauna 37 217 ostași. Numai în primele 24 ore ale operației Overlord (Suzeranul)¹ cifra pierderilor în rîndul trupelor americane, britanice, canadiene a atins 10 000 oameni. Dar, din acea zi, prins în cleștele asaltului dinspre răsărit și apus, „Reichul milenar”, sugrumător al libertății popoarelor și pretendent la dominația mondială, nu avea să mai ființeze nici măcar un an.

OVERLORD: CAPITOLUL SECRET

STEPHEN E. AMBROSE

„Sfîrșitul lui iunie 1942, în Marea Britanie, una din acele zile de început de vară, cînd amurgul pare că va dura o veșnicie. La Chequers, reședința oficială de sfîrșit de săptămînă a primului ministru britanic, valetul îl anunță pe Winston Churchill că mașina cu generalul american tocmai a sosit. Churchill se îndreaptă spre ușa principală, pentru a-l întîmpina personal pe oaspetele său din noaptea aceea. Primul-ministru îl privește pe general cum iese din automobil și pune mîna pe bagaj. Uitîndu-se cu atenție la ofițerul american, Churchill se poate foarte bine să se fi gîndit cît de puține știe el despre acest bărbat, căruia urma să-i spună atît de multe“.

Așa începe una dintre cele mai recente lucrări, datorată istoricului american Stephen E. Ambrose și apărută la New York în 1981: *Ike's Spies. Eisenhower and the Espionage Establishment* (Spionii lui Ike. Eisenho-

¹ Denumirea codificată a operației de debarcare în nord-vestul Franței. Vezi *Magazin istoric* (nr. 9/1968), care a publicat, pentru prima oară în limba română (nr. 4-6/1974), extrase din memoriile comandantului suprem al forței de invazie, generalul D.D. Eisenhower, *Cruciadă în Europa*.

wer și organisme de spionaj). Aproape jumătate din carte, bazată pe surse inedite și devenite abia de curînd disponibile, este consacrată perioadei celui de-al doilea război mondial, cînd generalul D.D. Eisenhower (diminutivul — Ike) a deținut, succesiv, funcțiile de comandant-șef al forțelor anglo-americane în Africa de Nord (1942-1943), Italia (1943) și de comandant suprem al forțelor expediționare în nord-vestul Europei (1944-1945). A doua parte a volumului se referă la anii în care D.D. Eisenhower a fost președintele S.U.A. (1952-1960).

Spionii lui Ike aparține unei adevărate erupții editoriale Eisenhower, survenite la începutul anilor '80. Încă în timpul vieții lui Eisenhower, au fost publicate trei volume de memorii ale fostului comandant suprem, dintre care primul, *Crusade in Europe*, s-a bu-

curat de o amplă popularitate în Statele Unite și de o largă circulație internațională (în 1975, a apărut și în versiune românească, la Editura politică). Într-un studiu consacrat anilor lui Eisenhower la Casa Albă, cercetătoarea Mary S. McAuliffe citează 32 lucrări americane, dintre care două treimi apărute în deceniul următor decesului fostului președinte, petrecut în anul 1969. În 1981 și 1982, au apărut șapte noi volume despre Eisenhower. Dintre acestea să menționăm jurnalul intim al lui Eisenhower (editat de R.H. Ferrell, *The Eisenhower Diaries*, New York, 1981) și cartea *Allies: Pearl Harbor to D. Day*, New York, 1982, a fiului său, John S.D. Eisenhower, cunoscut și pentru alte lucrări de istorie militară. Această ultimă lucrare este dezvoltarea unui manuscris de o sută de pagini, redactat de fostul președinte în ultimii ani ai vieții și privind relațiile din timpul războiului cu premierul Churchill și cu generalul Marshall.

Explicația avalanșei editoriale Eisenhower constă nu numai într-o anumită „nostalgie” după o perioadă istorică relativ mai simplă și în care Statele Unite nu erau confruntate cu genul de probleme care au apărut din anii '60 încoace, ci și în noile posibilități de a fi folosite documentele de arhivă. Odată cu ridicarea restricțiilor privind materialul imens aflat în custodia Bibliotecii Eisenhower din Abilene, Kansas, un veritabil filon de istorie contemporană a început să fie exploatat de cercetătorii care au avut acces. Nu se poate omite și faptul că după expirarea celor două mandate ale sale la Casa Albă, Eisenhower însuși a împărtășit numeroase fapte unor istorici și ziariști, cu condiția ca aceștia să nu le dea publicității în timpul vieții lui.

Nu trebuie omisă nici observația caustică a istoricului Arthur Schlesinger Jr. că nu ar trebui să se uite „capacitatea președinților de a face mai mult pentru reputația predecesorilor decît pentru a lor proprie”.

Profesorul S. Ambrose aprinde unele lumini asupra felului în care, în timpul președinției lui Eisenhower, C.I.A. a devenit „una dintre principalele arme în războiul rece” sau — cum s-a exprimat directorul Agenției, Allan Dulles — „Departamentul de stat pentru țările neprietene”. Ike, afirmă Ambrose, și-a îndreptat atenția în mod natural, în timpul președinției sale, spre activitățile de spionaj și contra-spionaj, dat fiind succesul acestor metode în timpul celui de-al doilea război mondial. Desigur, într-o actualitate în care nici nu se mai disimulează că ambiguitatea deliberată, mărirea incertitudinii și semănarea confuziei fac parte din „marea politică”, interesul față de o asemenea carte nu poate fi doar istoric.

Capitolul Partea secretă a operației Overlord, pe care Magazin istoric îl publică începînd cu acest număr, într-o traducere condensată și cu subtilitățile redacției, cuprinde prima expunere sistematică, din sursă americană, a activității de înșelare strategică și tactică a Germaniei naziste, în vederea reușitei invaziei de acum patru decenii, una dintre bătăliile hotărîtoare ale celui de-al doilea război mondial.

Deși S. Ambrose este un reputat istoric politico-militar¹, familiarizat cu documentele secrete și a avut numeroase convorbiri cu fostul președinte al S.U.A., nu este clar de ce situează la sfîrșitul lunii iunie întrevăderea amintită, cu care începe ultima din cele 13 lucrări pe care le-a publicat. Dintr-un document și din cronologia încorporate în culegerea *The Papers of Dwight David Eisenhower* (vol. I, pp. 375 și 376 și vol. V, p. 76), rezultă că ea a avut loc la sfîrșitul primei săptămîni a lunii iulie, mai exact în noaptea de 5 spre 6 iulie 1942, imediat după ce Churchill s-a eliberat de povara presiunii dezbaterii din Camera Comunelor, în care se depuseseră o moțiune de cenzură în legătură cu dezastrul de la Tobruk². Această inadvertență — cu atît mai nostimă și inexplicabilă cu cît Stephen Ambrose este și unul dintre editorii culegerii amintite — pălește, desigur, în raport cu conținutul convorbirii, dat acum pentru prima oară publicității.

Misiunea lui Eisenhower, sosit la Londra la 24 iunie, consta în pregătirea, pe de o parte, a unei operații ofensive împotriva coastei franceze, în 1942, pe de alta, a invaziei continentului, în anul următor. În cursul serii, premierul i-a împărtășit generalului, care îl asculta surprins, coordonatele războiului secret și mijloacele de care dispuneau britanicii. Spre finalul întrevăderii, Churchill i-a condiționat dezvăluirea celui mai valoros secret de jurămîntul său că nu se va expune nici odată capturării de către inamic. După care i-a vorbit de Ultra, termenul prin care se indica sistemul permițînd citirea corespondenței cifrate a Germaniei, care pentru codificare și decodificare folosea un tip ingenios de mașini (Enigma), considerat impenetrabil. Prin colaborarea serviciilor secrete poloneze, franceze și britanice, astfel de mașini erau deținute de englezi, încă din ajunul războiului³.

În pofida generozității lui Churchill asupra unor aspecte, absolut necesare să fie cunoscute de Eisenhower în exercitarea misiunii sale, premierul nu i-a spus nici un cuvînt despre faptul că după întoarcerea generalului de la Chequers va comunica la Casa Albă, pe 8 iulie, că în 1942 nu se va putea executa operația

¹ Profesorul S. Ambrose este autorul mai multor lucrări consacrate exclusiv lui Eisenhower sau în care acesta ocupă locul central: *Eisenhower and Berlin: The Decision to Halt at the Elbe* (New York, 1967); *The Supreme Commander: The War Years of Dwight D. Eisenhower* (New York, 1970); *Rise to Globalism: American Foreign Policy Since 1938* (Londra, 1971). Penultima carte a apărut concomitent cu cele cinci volume *The Papers of Dwight David Eisenhower. The War Years* (Baltimore, 1970).

² La 21 iunie 1942, garnizoana britanică de la Tobruk a capitulat în fața germanilor, ceea ce a permis blindatelor lui Hitler să înainteze spre Egipt. (*Magazin istoric*, nr. 6/1967). Despre Tobruk Churchill scria, în memoriile sale (*Magazin istoric*, nr. 3-12/1969, 1/1970): „Una dintre cele mai grele lovături de care mi amintesc din timpul războiului”.

³ Secretul Ultra a fost atît de bine păstrat, încît despre el, dar nu și despre sistem ca atare, s-a aflat abia după trei decenii de la încheierea războiului, din cartea lui F.W. Winterbotham *The Ultra Secret* (Londra, 1974). De atunci au mai apărut lucrări, filme și seriale de televiziune cu referiri la Ultra, unele familiare și cititorului român, dar cartea lui S. Ambrose prezintă pentru prima dată dintr-un unghi american folosirea sistemului Ultra în reușita invaziei.

pe coasta franceză, pentru care interlocutorul său se afla la Londra. Au urmat amare dispute anglo-americane și sovieto-anglo-americane. Dar, în aceeași lună, pe data de 25, generalul Marshall, aflat în capitala britanică, i-a transmis lui Eisenhower numirea în funcția de comandant pentru debarcarea în Africa de Nord. Churchill obținea câștig în strategia pe care o preconiza.

Pentru a pregăti această operație, Ike a rămas la Londra pînă la 5 noiembrie 1942, revenind în Anglia, în calitate de comandant al Overlord, la mijlocul lunii ianuarie 1944. Între timp, tabloul situației militar-politice a războiului se schimbaseră radical. În ianuarie 1944, armata roșie începuse operațiile decisive de lichidare a blocadei Leningradului și de zdrobire a grupării inamice aflate în dreapta Niprului, iar anglo-americanii — după ce în anul anterior curățaseră întreg litoralul nordic al Africii de prezența trupelor Axei, ocupaseră Sicilia și sudul cizmei italițe — s-au lansat în debarcarea de la Anzio, în scopul rapidei pătrunderi în Roma¹, care nu a survenit însă decît în ajunul realizării operației Overlord.

După marea victorie sovietică din vara anului 1943, de la Kursk², strategii americani considerau că „dacă partenerii occidentali s-ar fi lăsat implicați în Balcani (cum susțineau Churchill și șefii săi de stat major — E.P.), rușii ar fi putut ajunge la Canalul Minciei“ (Command Decision, Office of the Chief of Military History, Washington, 1960, p. 400). La rîndul său, istoricul britanic P. Calvocoressi aprecia că „spectaculoasele victorii rusești de pe frontul central în vară (1943), care au eliminat, în cele din urmă, orice perspectivă a unei victorii germane asupra U.R.S.S.“, l-au făcut pe Stalin să fie de acord cu o întîlnire la Teheran cu Roosevelt și Churchill³ spre sfîrșitul anului, „al doilea front nemai-fîind o condiție a supraviețuirii rusești“.

În memoriile sale, mareșalul G.K. Jukov⁴ nota: „Roosevelt și-a dat cuvîntul că va des-
chide în 1944 ample acțiuni în Franța a spus Stalin după Conferința de la Teheran. Cred că se va ține de cuvînt. Dacă nu și-l va ține însă vom avea destule forțe proprii să dăm și singuri Germaniei lovitura de grație“.

Cînd Stalin a întrebat la Teheran cine va comanda Overlord, interlocutorii săi n-au putut răspunde decît că o decizie va fi luată în scurt timp. În general, se presupunea că misiunea va fi încredințată lui Marshall. Dar, la 6 decembrie, la Cairo, unde Roosevelt și Churchill reveniseră pentru a continua convorbirile începute înaintea conferinței din capitala Iranului, președintele a anunțat că funcția va fi atribuită lui Eisenhower, ceea ce i-a și comunicat personal acestuia a doua zi, la Tunis în drumul de reîntoarcere la Washington. Versiunea cu cea mai largă circulație privind motivarea hotărîrii lui Roosevelt brodează în jurul frazelor adresate de el lui Marshall: „Simt că nu voi putea dormi noaptea dacă ai pleca din țară“. În cartea sa, John S.D. Eisenhower arată că preferința lui Churchill pentru Ike se datora nu numai împiedicării numirii lui Marshall ca supercomandant, deci și pentru teatrul de operații din Mediterana, dar și opiniei șefului Statului major imperial britanic, generalul Allan Brooke, că, aflat în Marea Britanie, generalul Eisenhower va putea fi mai lesne manipulat decît Marshall, conform întreselor engleze.

Partea secretă a operației Overlord, titlul capitolului cărții lui S. Ambrose, naște o întrebare firească. Oare pregătirea întregii operații nu a fost secretă? Evident, da. Dar vălurile s-au ridicat treptat, începînd chiar cu momentul invaziei. Acum veți putea afla și ceea ce a fost ținut secret pînă ce au trecut cel puțin trei decenii de la aceea zi de 6 iunie 1944. Acesta este capitolul secret al operației Overlord. Și, probabil, nu în întregime.

Marea mistificare

15 ianuarie 1944. Misiunea încredințată lui Eisenhower este coșeștoare. Forțele de sub comanda sa au de transportat — peste Canalul Minciei, pînă pe coasta Franței, într-o singură zi și fără a-i lăsa pe germani să știe dinainte unde sau cînd va fi asaltul — o redutabilă oștire: 176 000 luptători, sub acoperirea a mii de avioane, încărcăți în mii de nave. Din cauza altei cerințe, de a-i face pe germani să creadă că atacul va avea loc în altă parte decît în cea prevăzută, misiunea — și așa grea — devine aproape imposibilă.

¹⁻⁴ Magazin istoric, nr. 3/1969; 4/1970; 6-8, 10, 11/1968; 7-8/1969, 5/1970.

Operația Overlord avea o miză imensă. Marea Britanie și America puneau în joc tot ce puteau, într-o demonstrație de unitate de voință neîntîlnită în cele două țări, nici pînă atunci și nici după aceea. Pariul era ca tot acest efort să poată fi concentrat într-o singură operație și ca această operație să fie decisivă. Eșecul Overlordului ar fi însemnat pierderea pariului, în condițiile în care dimensiunile mizei erau uriașe: un număr imens de oameni și material de război, acumulate de britanici și americani pe parcursul ultimilor doi ani.

Creierul britanic și hărnicia americană

Eisenhower și Hitler știau amîndoi ce intra în joc. Într-unul dintre primele sale mesaje adresate Statelor majore reunite⁵, Eisenhower, în calitatea sa de comandant suprem al Forțelor expediționare

⁵ Sau Șefii Statului Major Combinat, organism cu sediul la Washington, creat la Conferința Roosevelt-Churchill din decembrie 1941-ianuarie 1942. Cei doi lideri au participat personal la lucrările lui, la toate celelalte opt întîlniri din timpul războiului.

Noiembrie 1943. Roosevelt felicitându-l pe Ike. Zece zile mai târziu, președintele îi va comunica că el va conduce operația Overlord

În p 49: exerciții de pregătire a celei mai mari operații militare de debarcare din istorie: operația Overlord

aliatelor, declara: „Această operație marchează punctul critic al războiului european. Pentru a asigura caracterul decisiv al loviturii, trebuie să depășim orice piedică, să suportăm orice dezagrement și să ne asumăm orice risc. Nu ne putem permite să dăm greș”.

Cam tot în acea vreme, Hitler spunea: „A capota încercarea de debarcare a inamicului înseamnă mai mult decât o decizie pur locală, pe Frontul de vest. Reprezintă singurul factor hotărâtor în întreaga desfășurare a războiului”.

Orice comandant speră să-și ia inamicul prin surprindere, dar în cazul lui Ike factorul surpriză era de însemnătate crucială, întrucât el angaja în ofensivă forțe de o inferioritate numerică descurajantă. Singurul său mare avantaj era superioritatea aeriană a aliaților. Pe teren, germanii dispuneau de 59 divizii în Franța, în vreme ce asaltul inițial conceput de aliați urma să angajeze doar 7 divizii.

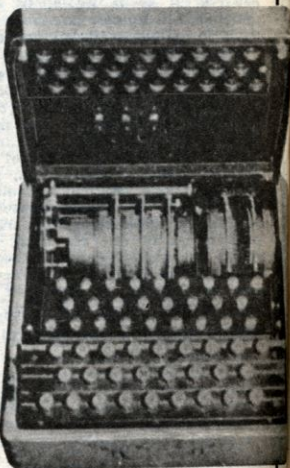
Aceste divizii germane nu erau formate în nici un caz din trupe de garnizoană, nedemne de a fi luate în seamă; erau înzestrate cu cel mai nou armament, inclusiv tancuri, și aveau un moral ridicat. Multe dintre ele erau veterane de pe Frontul de est. Prin urmare, aliații¹ trebuiau să realizeze mai mult decât simpla surprindere a inamicului: să-l determine pe Hitler să deplaseze și să țină cât mai departe de locul invaziei cele mai bune unități ale sale, în special diviziile de blindate.

În atingerea acestui obiectiv, aparent imposibil, Ike avea norocul de a lucra pentru el cei mai buni spioni din lume, bărbați și femei din serviciul secret britanic. În timp ce uzinele americane produceau navele de debarcare pentru transportarea trupelor dincolo de Canalul Mincii, serviciile de spionaj britanice îi indu-

¹ În documentele și literatura anglo-saxone, notațiunea indică Statele Unite și Marja Britanică.

ceau total în eroare pe germani, în privința locului unde urmau să tragă la țarm aceste nave. Creierul britanic și hărnicia americană au făcut din operația Overlord un răsunător succes.

Pentru Ike povestea a început odată cu sosirea sa la Londra, în seara de 15 ianuarie 1944, pentru a prelua comanda Cartierului general suprem al Forțelor expediționare aliante (SHAEP)². Din ordinul lui Marshall, el părăsise zona Mediteranei cu două săptămîni în urmă³ și petrecuse o scurtă vacanță împreună cu soția sa, Mamie, în stațiunea White Sulphur Springs, din statul Virginia de Vest. Deplasările sale nu fuseseră date

Enigma, mașina germană de codificare și de decodificare a mesajelor diplomatice și de spionajului nazist

publicității, iar la sosirea la Londra se pusese în funcțiune un ermetic dispozitiv de securitate. Cînc Eisenhower a ajuns la destinație, norocul a făcut ca o ceață londoneză, densă și verzulie (așa-numita „supă de mazare”), să-i asi-

² Supreme Headquarters, Allied Expeditionary Force.

³ Cartierul general al lui Eisenhower era la Alger. El a plecat de la Marrakech (Maroc) la 1 ianuarie 1944 cu avionul, via Azore, Canada, Washington, unde a sosit la începutul zilei următoare.

gure un plus de siguranță. A fost nevoie ca doi oameni să meargă înaintea mașinii lui, dar până și aceștia s-au pierdut în ceață pe distanța dintre rigolă, automobil și intrarea clădirii din Grosvenor Square, nr. 20¹.

Eisenhower se întorcea la vechiul său cartier general, pe care îl folosise în vara anului 1942. Știau că el se află acolo numai virfurile ierarhiei guvernamentale și militare din Marea Britanie. A mai trecut aproape o săptămână până ce știrea s-a făcut publică². Dar, de îndată ce Ike a sosit în capitala de pe Tamisa, un spion german, operând sub numele de Tate, a reușit să comunice prin radio legăturii sale de la Hamburg că la Londra noul

comandant suprem și-a luat misiunea în primire. Era o izbândă de primă clasă în materie de spionaj.

BI-A înșală Abwehrul

Tate primise informații de la generalul Stewart Menzies, șeful Serviciului secret britanic³. Cîteva zile mai târziu, același Menzies îi explica lui Eisenhower prin ce mijloace a aflat Abwehrul, oficina de spionaj a Marelui Stat Major german, despre sosirea și noua sa funcție de comandă, în vreme ce britanicii și americanii nu avuseseră acces la informație. Nevenindu-i să-și creadă urechilor, Ike asculta totuși prezentarea lui Menzies asupra activității Secției de control Londra⁴ și a funcționarilor Sistemului mistificare⁵.

Secțiunea BI-A, sucursala de contraspiionaj a MI-5, agenția britanică pentru securitatea internă, îi identificase pe toți spionii germani din insulele

britanice. Sir John Masterman, fost universitar și mare amator de cricket, șef al BI-A în timpul războiului, îl evaluase pe fiecare dintre ei. Dacă Masterman aprecia că, dintr-un motiv sau altul, omul nu corespunde, acesta era fie executat, fie trimis în închisoare. Ceilalți erau „determinați”, adică transformați în agenți dubli. Ei continuau să raporteze prin radio Abwehrului, dar numai sub supravegherea nemijlocită a agenților de control, lucrători ai BI-A. Chestionarele primite de spioni de la Berlin, împreună cu mesajele interceptate de *Ultra*⁶ furnizau un feedback⁷ și o verificare permanentă a bunei funcționări a Sistemului mistificare. După cum afirma mai târziu Masterman, „pe parcursul celei mai mari părți a războiului, noi n-am făcut mai mult decît exerciții de mistificare pe scară largă, cu ajutorul agenților dubli: prin intermediul sistemului de agenți dubli, am manevrat în mod activ și am controlat sistemul german de spionaj din țara noastră”.

Tate, care nu era decît unul din cei peste o duzină de agenți dubli aflați sub controlul lui Masterman, reprezenta un exemplu destul de tipic. Parașutat în septembrie 1940, fusese capturat aproape imediat, cedase la interogatoriu și se învoise să lucreze pentru britanici (alternativa era plutonul de execuție). El a transmis și primit mesaje către și de la Hamburg, din octombrie 1940 pînă în mai 1945, cînd aliații au cucerit orașul de pe Elba. Abwehrul i-a trimis sume mari de bani (cerea el mereu mai mulți) și i-a acordat Crucea de fier, clasele I și II. Între timp, Tate s-a integrat în rândurile populației britanice,

¹ Piațetă în centrul Londrei, unde se află clădirea Ambasadei S.U.A. Intr-un imobil vecin, cum indică și o placă de bronz, a fost Cartierul general al lui Eisenhower. Corespondenții de război au pus în circulație, ca poreclă a locului, denumirea „Eisenhowerplatz”.

² Un comunicat confuz despre „asumarea funcției” a fost publicat în seara de 16 ianuarie, deoarece Marshall dorea să sugereze că Eisenhower s-ar fi aflat în Marea Britanie de cîteva zile (*The Papers of...*, vol. 3, pp. 1 661-1 662).

³ Șeful MI-6 sau Secret Intelligence Service (S.I.S.).

⁴ London Controlling Station.

⁵ Double-Cross System.

⁶ *Marrahech*, 1943. Un Churchill convalescent, după una dintre numeroasele sale pneumonii, în mijlocul unui grup de ofițeri superiori englezi și americani, între care și generalul D.D. Eisenhower (în stînga imaginii)

⁷ Două lucrări de o excepțională valoare pentru cronica marilor conflagrații, apărute foarte recent în excelente versiuni românești, la Editura politică. *Un război ultrasecret* de R.V. Jones (vezi *Magazin istoric*, nr. 7-8/1981, precum și scrisoarea savantului britanic în *Magazin istoric*, nr. 4/1982) și *I se spunea* de W. Stevenson (vezi *Temerarul* de W. Stevenson, nr. 27-32/1980, 1-13/1981) conțin revelatorii mărturii și analize despre istoria sistemului *Ultra*.

⁸ Conexiune inversă în sistemele cibernetice.

lucrând ca fotoreporter la un ziar și reușind chiar să-și treacă numele pe listele electorale, ceea ce i-ar fi dat prioritatea să voteze, în 1945, pro sau contra lui Churchill. Dar Masterman nu i-a permis să-și exercite acest drept.

Menzies i-a spus lui Ike că, chiar din clipa în care luase ființă Sistemul mistificare, britanicii hotărâseră să-l orienteze exclusiv spre momentul când aliații vor reveni în Franța. În zilele întunecate ale anului 1940, controlul asupra spionilor germani și sistemul *Ultra* au reprezentat două dintre cele mai prețioase atuuri ale britanicilor. Și ei nu aveau deloc intenția să le irosească în obținerea unor avantaje de moment. Făcând dovada unei excepționale răbdări, englezii nu folosiseră spionii pentru a-i induce în eroare pe germani, controlând doar informațiile ce le erau transmise acestora. Fapt și mai impresionant: BI-A a riscat să furnizeze informații autentice Abwehrului, prin intermediul spionilor, informații care numai pe această cale ar fi putut parveni inamicului. Elaborarea și coordonarea acoperirii strategice și a schemelor de intoxicare intrau în sarcina Secției de control Londra (LCS), succursală a Statului major comun de planificare (a șefilor de Stat major britanici). Ea lua hotărârile asupra conținutului informațiilor ce urmau să fie livrate germanilor.

Jocul era complex. Informațiile pe care britanicii le dădeau germanilor prin agenții de turnați trebuiau să fie autentice, noi și interesante, însă fie relativ lipsite de importanță, fie conținând lucruri pe care germanii tot le-ar fi aflat, într-un fel sau altul. Ideea era ca, în ochii germanilor, agenții să devină demni de încredere și valoroși, astfel încât, la momentul suprem, ziua debarcării, ei să poată fi folosiți pentru a-l înșela pe inamic, făcându-l să creadă că atacul are loc altundeva decât unde era stabilit. După cum a scris Masterman, în 1972, în cartea sa *The Double-Cross System*: „M-am așteptat întotdeauna ca, la un moment dat, toți agenții să fie demas-

cați, în cursul înfăptuirii marii intoxicații, iar această singură serioasă lovitură să răsplătească, de multe ori, toate eforturile noastre din anii anteriori și, în același timp, să pună capăt activității noastre”.

Agenți dubli și chiar agenți tripli există de când există războaie, dar nu se mai întâmplase niciodată să fie de turnați toți spionii aflați într-o anumită țară. Ike a zămbit când Menzies i-a schițat câteva dintre posibilitățile de intoxicare și a încuviințat din cap când interlocutorul său i-a explicat că și măsurile de hipersecuritate care învâluiseră deplasările sale în ultimele două săptămâni, și mesajul lui Tate către agentul său de control din Hamburg, cu privire la numirea lui Ike în funcția de comandant suprem, și sosirea sa la Londra făceau parte integrantă, deși minoră, tot din acest plan. Masterman dorea ca Berlinul să creadă că Tate este în contact cu persoane având funcții înalte chiar în Comandamentul suprem interaliat. Apariția lui Eisenhower la Londra — știrea furnizată la Hamburg — era exact genul de informație pe care le plăcea britanicilor să-l dea germanilor. O știre incitantă — pe Tate (ca și pe agentul său de control) îl ridica în ochii superiorilor, germanilor le dădea un „os de ros” — dar, care, de fapt, nu prezenta nici o valoare reală, din punct de vedere militar.

Șansa lui Ike

Așa că, atunci când Eisenhower și-a preluat postul, el a primit nu numai ajutorul armatei, flotei și aviației militare britanice, ci și șansa de a-i folosi pe toți spionii germani din Marea Britanie.

Problema era cum să uzeze de acest atu neprețuit, pentru a-i înșela pe germani. Dar înainte de a-și răspunde la această întrebare, aliații trebuiau să hotărască unde, când și cu ce efective urmează să debarce, ce alte mijloace de intoxicare mai au la dispoziție și cum pot fi ele utilizate.

Întregul plan trebuia să fie coerent, unitar și în același timp credibil. Aliații nu sperau să-i convingă pe germani că asaltul nu va avea loc în 1944 — toată lumea știa că așa va fi — sau că debarcarea se va produce pe departe de locul stabilit, deoarece serviciilor de informații germane le era relativ ușor să calculeze distanța maximă la care se putea asigura acoperirea aeriană cu aparate de vinătoare și să definească astfel limitele unor posibile locuri de invazie. În plus, germanii aveau bun-simț militar. Dintr-o mie de motive, ei știau că un atac nu poate surveni decât undeva, între peninsula Cotentin și Dunkerque.

Ike alesese de mult Normandia ca loc de debarcare. Încă în anul 1942, înainte de a se fi luat hotărârea de a invada nordul Africii, el începuse să planuiască, pentru 1943, un atac peste Canalul Mincii. La acea vreme, optase pentru Normandia, ca țintă, din mai multe considerente — proximitatea portului Cherbourg pentru operații de descărcare, îngustimea peninsulei Cotentin, natura terenului și accesul la rețeaua principală de drumuri prin Caen. Factorul de greutate îl constituia însă surpriza. Dar Pas de Calais oferea și mai multe avantaje decât Normandia. Părea o țintă evidentă: aproape de Anvers, cel mai bun port al Europei, mai aproape de Germania și de bazele de plecare din Marea Britanie, terenul de dincolo de țărma era bun. Tocmai pentru că era atât de evidentă, germanii aveau însă aici cel mai puternic dispozitiv de apărare. Aspect care elimina Pas de Calais ca țintă posibilă, în ceea ce îl privea pe Ike. Decizia lui a rămas în vigoare, atunci când a preluat din nou comanda operației de forțare a Canalului Mincii, în ianuarie 1944.

Scopul operației Overlord era ca forțele aliate să atingă țărmul și să rămână acolo. Însă navele de debarcare, mereu indisponibile — fiind necesare pe teatrele de război din Pacific și Atlantic — erau suficien-

(Continuare în p. 58)

BUCUREȘTII VĂZUȚI DE FERDINAND LASSALLE

Dr. docent GEORGE POTRA

In anul 1856, cînd la conducerea Țării Românești era caimacam Alexandru Dimitrie Ghica, fostul domnitor dintre 1834 și 1842, ne-a vizitat țara și, în special, Bucureștii, socialistul mic-burghez german Ferdinand Lassalle. Născut într-o familie de negustori bogați, la 11 aprilie 1825, la Breslau, F. Lassalle și-a făcut primele studii în orașul natal, apoi a urmat dreptul, filozofia și filologia la Universitatea din Berlin, unde a fost profund influențat de filozofia lui Hegel.

Încă de tînr s-a apropiat de Marx, fiind redactor la Noua Gazetă Rhenană a acestuia. Pentru activitatea lui, care nu convenea guvernanților de atunci, i s-au intentat mai multe procese. În timpul revoluției din 1848, Lassalle

a participat la mișcarea revoluționară de la Düsseldorf, chemînd poporul la rezistență armată, ceea ce i-a adus o condamnare de șase luni închisoare. În anii următori, s-a consacrat studiilor filozofice (La Philosophie d'Heraclite l'Obscur), 1858, și, în același timp, a exaltat unitatea germană (La Guerre d'Italie et la mission de la Prusse), 1859, punîndu-și mari speranțe în viitorul cancelar Bismarck. În politică, a fost radical, adoptînd idelle filozofului Hegel. El concepea procesul istoric în mod subiectivist, ca rezultat al acțiunii unor personalități de seamă, a eroilor.

Lassalle a avut un rol important în crearea primei organizații muncitorești centralizate, Uniunea generală a muncitorilor germani

(1863-1875), căreia i-a imprimat însă o orientare oportunistă. Teoria sa, lassalleismul, a provocat disensiuni și șovăieli în rândurile clasei muncitoare. Acest curent susținea ideea renunțării la luptă de clasă revoluționară, muncitorii urmărind să realizeze eliberarea lor prin transformarea statului (considerat un organism neutru, situat deasupra claselor) într-un „stat popular liber“.

Karl Marx în Critica programului de la Gotha și V.I. Lenin în Statul și revoluția au criticat concepțiile teoretice și politice ale lui Lassalle. Pentru cultura și calitățile lui, i-au apreciat Humboldt, Heine și Bismarck. În 1845, când se afla la Paris, omul politic german i-a cunoscut pe poetul Heine, care îl recomanda astfel unui cunoscut: „Prietenul meu [Lassalle avea pe atunci numai 20 ani]

are o inteligență remarcabilă și o pătrundere cum n-am mai întâlnit până acum; mai are o putere de muncă și o expunere clară, care mă pun în uimire“. Din cele citite și auzite, C. Dobrogeanu-Gherea spunea despre Lassalle că era „liniar frumos, elocvent, atrăgea inimile tuturor; femeia femeile și aprindea simpatizii“.

Ferdinand Lassalle a decedat în Elveția, la 31 august 1864, la numai trei zile după ce fusese grav rănit în duelul cu românul Ioan (Iancu) Racoviță¹ pentru Elena van Donning², pe care o iubeau amândoi. „Prințul“ Racoviță, cum îi plăcea să se intituleze, s-a căsătorit cu Elena, dar, îmbolnăvindu-se grav, a decedat după numai câteva luni, vreme în care „Elena i-a fost mai mult soră de caritate decât soție“, scrie Dobrogeanu-Gherea.

Si acum, după această scurtă prezentare a lui Ferdinand Lassalle, stins din viață la numai 39 ani, să ne întoarcem la anul 1856, când tinăr, entuziast și încrezător în puterile și calitățile sale oratorice, a făcut o călătorie în țările din răsăritul Europei. După ce a vizitat Transilvania, Lassalle a trecut și în Muntenia, dar la București teoriile lui n-au prins deloc și a trebuit să se întoarcă în țara sa. Călătoria aceasta a fost o excursie frumoasă, în care s-a distrat și a văzut locuri interesante în București, despre care și-a făcut însemnări publicate mai târziu, după moartea lui. Într-un ziar din Germania. Notele sale au fost reproduse la noi în țară în limba germană, în 1925, cît și în traducere, semnată de Lucia Bogdan-Seichter, în 1926. În *Istoria românilor prin călători*, N. Iorga s-a ocupat pe larg de însemnările omului politic german.

Plimbîndu-se cu trăsura prin București, Lassalle constată în tot ce vede un contrast izbitor: „Eu poate că nu am văzut nici un oraș de un carac-

ter așa de ciudat și surprinzător... Palate peste palate, fiecare cu un rînd [etaj], lungărețe, conținînd încăperi foarte vaste, clădite în cele mai diferite stiluri, parte din ele cu mult gust și bogate, unele de o arhitectură și podoabă foarte umflate, fiecare însă cu mari curți împrejmuite în față și pe laturi. Însă chiar lîngă aceste palate și adesea aparținînd lor, se găsesc cele mai murdare și proaste garduri, grămezi de pietriș și gropi cu moloz etc... În nici un loc casele nu formează o linie dreaptă: una e înaintea, cealaltă e înapoi clădită, iar unele pe o latură, Bucureștiul întreg, în felul acesta, nu e un complex de străzi drepte, ci ca un ghem de piețe mici, împletite, prin care nici firul Ariadnei nu îți-ar putea servi ca orientare... În București se găsesc în toate părțile, lîngă splendide palate întinse, ale boierilor mari, cele mai murdare... colibe, gata să se dărîme în fiecare zi, iarăși într-un contrast uimitor cu grădini de o splendoare, care se află pretutindeni la spatele palatelor boieresti“. Doamna Slătineanu i-a spus că în curtea ei „poate să manevreze un regiment“. Fapt foarte adevărat, care se poate vedea și astăzi la fostele case boieresti ale generalului George Manu, Filip Lenș și Cesianu de pe Podul Mogoșoaiei (Calea Victoriei), care au grădini de cîteva mii de metri pătrați.

Despre casa în care locuiește consulul austriac, Lassalle spune că este înaltă de opt picioare și e construită la par-

ter din cărămidă, dar partea de sus este din lemn, care e „tencuită, ca și cînd ar fi din piatră“.

Ferdinand Lassalle a locuit în „Hotel de Londres“, situat pe Podul Tîrgului de Afară (Calea Moșilor, nr. 76). Era o construcție „foarte somptuoasă, clădită din piatră, cu o fațadă lungă, elegantă“. Mîncarea servită *à la carte* era bună, ca și la „Hotel de France“, al cărui proprietar era un francez. „Pești din cei mai buni, foarte bune legume, prăjituri splendide și un vin vechi de aici, cu patruzeci de creștări [ocaua]. Un vin pe care proprietarul l-ar putea vinde, în bună voie, ca vin de Burgundia“. Deci, după părerea lui, și pe bună dreptate, vinurile noastre erau bune și ieftine.

Prăvăliile marilor negustori de pe str. Lipscani și de pe alte străzi principale au „mobilă cu catifea roșie, splendidă și seara sînt luminate ferice de mai multe lămpi“, dar în preajma acestora, „care strălucesc de lux parizian și care sînt cu inscripții [firmе] franțuzești“, sînt multe prăvălii „dărăpănate și murdare“. Era și firesc, fiindcă urmele nefaste ale năpraznicului incendiu din martie 1847 nu se cicatrizară decît în parte pînă la acea dată, 1856.

Venind de la Giurgiu la București, Lassalle spune că a trecut numai prin cîmpie, care are un pămînt roditor, dar lipsit de un drum bun de legătură între cele două orașe. Cu toate acestea, în țară

¹ Ioan Racoviță (1830-1865), făcînd parte din familia moldovenească care a dat mai mulți domni Moldovei și Munteniei în epoca Fanariotilor, era fratele mai mic al lui Nicolae Racoviță (1838-1894), cu care a studiat la Berlin și care avea să fie ministru de culte în cabinetul Ioan Ghica, demisionat în martie 1871. Ioan Racoviță a murit în Italia, la Bologna, și a fost înmormîntat la Nisa.

² Elena, fiica lui van Donning, consilier intim al lui Maximilian, regele Bavariei, apoi ambasador la Geneva al guvernului bavarez. Ea a fost înmormîntată de marele sculptor J.B. Carpeaux (1827-1875), în grupul statuar „Geniul domului“, aflat la Opera mare din Paris.

„găsești rezultatele cele mai noi și mai înaintate ale culturii moderne, fără să ai nimic premergător acelor rezultate”. Deci nu găsești drumuri bune, dar găsești fir telegrafic care leagă Bucureștii cu Viena și cu Constantinopolul. I se pare foarte curios că nimeni nu s-a gândit pînă la acea dată la construirea unei căi ferate între Giurgiu și București, în legătură cu linia Dunării. Țara ar deveni astfel accesibilă comerțului mondial și, în 10-15 ani, comunicarea cu Bucureștii ar fi de 20 ori mai mare, „capitalul s-ar întregi, pămîntul ar fi încă o dată așa de scump”, iar calea ferată s-ar face ușor, deoarece distanța dintre cele două orașe este relativ mică, terenul de expropriat n-ar costa prea mulți bani, iar „transportul materialelor pe Dunăre ar fi foarte ieftin”.

Întorcîndu-se la descrierea Bucureștilor, Lassalle spune că pe străzile principale se pot vedea „echipaje din cele mai elegante, cu vizitii și servitori în livree splendide, de culori foarte strigătoare și mai ales roșii ca focul. Printre aceștia, grăbindu-se pe jos, populația, unii în haine din Apus, alții români bogați [boierii] cu frumosul biniș [haină boierească], iar alții, țărani... cu căciuli negre pe cap”. Arnăuții de la casele boierești sînt foarte eleganți: poartă fete roșu pe cap, jachete cu broderii aurite, iar la brăcinari au pistoale și cutite mari, cu plăsele strălucitoare. Coccoanele au rochii „de model parizian”. „Și coccoanele boierilor și femeile de rînd sînt mai toate frumoase și chiar poporul cel mai de rînd se distinge prin trăsăturile feței nobile, fine, care dovedesc coborîrea de la romani”.

Trăsurile, trase de cai minunați, sînt foarte elegante, „cam la fel cu așa-numitele *Victoriachaises* ale noastre, dar nu sînt droște ca la noi”. Acestea de aici sînt pe arcuri, au scaunele îmbrăcate cu catifea roșie, iar la picioare se află covora frumoase. Birjele din București sînt minunate, iar „trăsurile noastre par, pe lîngă acestea, ca un căruț de țară”; au un tarif de 40 creițari pe oră, deci „mult mai ieftine ca la noi”. „Adevărat e că și hrana cailor e aici mult

mai ieftină. În ceea ce privește trăsurile, Bucureștii ne este deci superior, nouă”.

Grădinile publice sînt numeroase. Lassalle nu cunoaște „alt oraș, afară de Paris, pe care să-l putem compara în privința aceasta cu Bucureștii”. Despre grădina Cișmigiului, aflată în mijlocul orașului,

e așa de frumoasă ca Cișmigiul, dar mult mai frumoasă decît oricare de la noi”. Grădina Tivoli, minunat iluminată și în seara respectivă avînd și foc bengal, are un *Café chantant* foarte bun, unde a văzut și o piesă de teatru. „Toate acestea, în toate privințele, imită cafenelele din Champs Elysées-

Pîmbare cu sania la Șosea, pe la 1856

În p. 55: Teatrul Național din București, așa cum arăta el în vremea călătoriei lui Lassalle

care nu cu mulți ani în urmă era o baltă mocirloasă, cu vegetație păduroasă și plină pe margini de gunoaiile aruncate de locatarii vecini, „astăzi — spune Lassalle — este o grădină mare și cea mai admirabilă, cuprinzînd lacuri curate, livezi frumoase, minunate alee, sălcii plîngătoare și diferiți alți pomi, trei catenele și un restaurant. Ea întrece cu mult tot ceea ce ar putea oferi Germania”. „Lumea mare” și „lumea mică” vin în număr mare în fiecare după-amiază să asculte muzica militară care într-o zi e românească, în alta austriacă, iar în cealaltă turcească.

În afară de grădina Cișmigiului, călătorul german a vizitat grădina Warenberg, iluminată splendid, unde a ascultat două muzici militare, una austriacă și alta turcească. „Grădina nu

Chiar și mobilierul, lumina în grădina Warenberg sînt imitația în toate a grădinilor pariziene și nu e chiar așa de rea”.

În legătură cu grădinile și cu alte aspecte ale orașului, Lassalle spune că, în general, ritmul de dezvoltare aici este foarte rapid și în toate direcțiile. „Și ce mai dezvoltare are să ia în viitor țara aceasta!”

Pe el și pe prietenul său Friedland, proprietarul Institutului de gaz aerian din Praga, cu care se vede că a vizitat orașul, i-au uimit noua și masiva construcție a Teatrului Național și Șoseaua Kiseleff. „La teatru am văzut o piesă românească și, cu toate că nu am înțeles limba, cu toate acestea nu ne-au scăpat din vedere excelența, finețea și rotunjirea jocului. Splendoarea saiei însă

și splendoarea costumelor întrec ce poți vedea în teatrele germane, afară de Opera din Berlin. Dresda și multe alte orașe nu se pot asemăna. Foarul însă întrece chiar cu mult pe acel al Operei din Berlin". În pauza spectacolului au mâncat „o farfurie de fructe zaharisite", care o să le rămână de neuitat, prin calitatea lor excepțională, cum n-au mai întâlnit nicăieri, prin țările pe unde au umblat pînă la acea dată.

Pe Șcseaua Kiseleff, „splendidă", foarte curată și stropită în fiecare zi, cu parc verde pe ambele laturi, în după-amiaza zilelor frumoase, familiile boierești se plimbă în trăsuri elegante, în timp ce muzica militară cîntă fără întrerupere. I se povestise că e minunată, dar el, care le văzuse pe cele de la Paris, n-a crezut pînă cînd n-a vizitat-o și atunci a rămas uimit. „Defilau cel puțin patru sute de trăsuri. Și între ele, ce strălucitoare echipaje! Și arnăuți în aur! Și costumele grecilor[?] Și lacheii în roșu, cu bărbi albe pînă la brîu! Și cocoanele, cocoanele! Frescheța [prospețimea] toaletelor, trăsăturile nobile ale feței, pe care tenul palid le făcea și mai interesante și mai doritoare".

Pușini călători străini au spus critic și *obiectiv* ce nu i-a multumit, comparînd cu starea lucrurilor din țara lor. Și mai cu seamă pușini au vorbit, ca Lassalle, despre frumusețea oamenilor, ca și despre minunatele noastre grădini, „superioare celor din Germania și asemănătoare cu cele din Paris", despre „splendida" Șosea Kiseleff. Lassalle este acela, printre mulți alți călători străini, care a prevăzut un viitor frumos și rapid al țării noastre, din toate punctele de vedere. Și nu s-a înșelat!

OVERLORD: CAPITOLUL

SECRET

(Urmare din p. 54)

te pentru traversarea în Franța a numai cinci divizii, în ziua invaziei. De asemenea, capacitatea de susținere în continuare a transporturilor era dureros de limitată.

Pentru a atinge țărmlul, Ike trebuia neapărat să-i păcălească pe germani, să-i facă să creadă că va debarca oriunde în altă parte, nu în Normandia; pentru a-și menține pozițiile pe coastă, el urma să-i înșele pe nemici că Overlord este o operație de disimulare. Altfel, germanii ar fi putut conta pe superioritatea lor de aproape 10 la 1 în trupe și blindate, aflate în Franța, și ar fi pus la punct un contraatac de asemenea proporții, încît să-i avertize pe aliați înapoi în mare, de unde veniseră. Aviația îi putea ține pe germani departe de Normandia, aruncînd în aer poduri și instalații feroviare, dar singure avioanele aliate nu erau în stare să imobilizeze diviziile germane de blindate. Numai o acțiune reușită de intoxicare ar fi putut realiza asta.

Pas de Calais reprezenta opțiunea evidentă ca obiectiv fals, pentru disimularea Normandiei, deoarece germanii înclinau deja să creadă că acesta va fi locul de debarcare. Sarcina era de a le întări această părere, de a o consolida, de a o osifica, pînă ce ea va deveni o dogmă atât pentru Hitler, cît și pentru Înalțul comandament al Wehrmachtului.

Cuvînt introductiv și notele serialului
Eugen PREDA
Verziunea românească
Sergiu CELAC

Armata fantomă, - comunicații radio false, spioni dubli - un singur scop: înșelarea conducerii celui de-al III-lea Reich asupra momentului și locului declanșării Overlord. În numărul următor al revistei, continuarea serialului Spionii lui Ike. Capitolele: Norvegia sau Normandia? Hitler înghite momeala; Patton caută publicitate; 200 rapoarte pentru o frază.

CIȘTIGĂTORII

CONCURSULUI

(Urmare din p. 22)

1. IOAN BEMBE, Arad
2. IULIAN IUGA, Constanța
3. CIPRIAN ILESCU, Focșani
4. NONUT TOMUTA, Sibiu
5. ARON OLAR, Cluj-Napoca
6. ION STATE, Brașov
7. VALENTIN RARINCA, Focșani
8. ION BLAGA, Alud
9. GHEORGHE MICULESCU, Caransebes
10. MIHAI MIRCEA, Turda
11. ELENA GABRIELA GIRJOABA, com. Brosteni, jud. Mehedinți
12. MIHAI STEPAN, București
13. GHEORGHE NIȚU, Craiova
14. VIRGILIU MANDACHE, com. Glodanu-Siliște, jud. Buzău
15. ILIE STANCA, Brașov
16. ION NEAGOE, Gura Văii, jud. Mehedinți
17. GHEORGHE TEODORESCU, com. Morărești, jud. Argeș
18. NICOLAE TRAIAN MANOLE, Oltenița, jud. Călărași
19. ANGHEL SAIDUC, Tulcea
20. DORIAN NĂSTASE, Tirgoviste
21. FLORENTINA POPA, Fetești
22. IOAN MOTIUC, Turda
23. ELENA AVASILCAI, Iași
24. NICOLAE M. IONESCU, sat Măgura, com. Tăteuști, jud. Olt
25. TRAIAN BIRAU, Drobeta-Turnu Severin
26. NICOLETA LEU, sat. Zdrăpți, com. Crisiclor, jud. Hunedoara
27. ANCA ROSCĂ, Bacău
28. EUGEN MERA, com. Ibănești, jud. Mureș
29. ADRIAN ȘERBĂNESCU, București
30. GHEORGHE N. ARNĂUTU, Brăila
31. VLADISLAV SILIVINSCHI, com. Peris, Sectorul Agricol Ilfov
32. VASILE A. ENUICA, com. Sasca Română, jud. Caraș-Severin
33. NICOLAE SIMINIUC, com. Chitila, Sectorul Agricol Ilfov
34. AURELIAN PETRESCU, Iași
35. MARGARETA FERARU, București
36. VASILE FRENKEL, Bala Mare
37. GRIGORE POP, Zalău
38. AURELIA N. STĂNICĂ, com. Almăj, jud. Dolj
39. DAN-MIRCEA GHEORGHE NICOLAU, București
40. FLORIAN TOGAN, Tirgu Mureș
41. GEORGETA FARMAZON, București
42. MIHAIL RADU, București
43. STERE I. RĂDUCAN, Făurel
44. EMIL STANCU, com. Dragodana, jud. Dâmbovița
45. ELENA FOCSA, Vaslui
46. IOLANDA CRISTEA, Alba Iulia

PREMIILE 121-200 — 80 abonamente pe 6 luni la MAGAZIN ISTORIC

1. MIRCEA LUPEA, Sibiu
2. FLORIN GH. BADEA, municipiul Gh. Gheorghiu-Dej
3. MARIANA NACU, com. Negrești, jud. Vaslui
4. MOISE SELEGAN, Arad
5. ANDREI STĂNIMIR, com. Chirnozi, jud. Călărași
6. MARIAN O. SLAVU, Deva
7. ALEXANDRU ANTONESCU, Oradea

(Continuare în nr. viitor)

ASA VĂ PLACE ISTORIA?

VERSAILLES: DACĂ OGLINZILE AR PUTEA VORBI...

ANDRÉ CASTELOT

De-a lungul secolelor, Versaillesul s-a implicat în marile evenimente ale vieții politice a Franței și în numeroase evenimente internaționale. Aici s-au semnat trei tratate între Franța și Austria (în 1756, 1757 și 1759); aici s-a încheiat tratatul care pune capăt războiului dintre coloniile americane și metropola engleză în 1783¹, Anglia recunoscând independența Statelor Unite. În seara de 2 septembrie 1983, cu ocazia bicentenarului tratatului, la Versailles a avut loc un spectacol-evocare istorică, de mare succes, intitulat Versaillesul și independența Statelor Unite. Tot la Versailles s-au reunit, pentru prima oară, Stările generale (adunările generale ale națiunii), la 5 mai 1789, în ajunul Revoluției franceze; aici s-au votat legile constituționale din 1875, care au stat la baza celei de-a treia Republici (1870-1940); și tot aici, în Sala oglinzilor, s-a semnat, la 28 iunie 1919, tratatul între Franța, aliații săi și Germania învinsă, tratat care consfințea noul raport de

forțe de la sfârșitul primei conflagrații mondiale. Până în 1953, palatul de la Versailles a rămas gazda congreselor desfășurate pentru alegerile la președinția celei de-a IV-a Republici franceze. Tot în decorul de la Versailles, al istoricului palat al Regelui Soare, a avut loc, în iunie 1982, a opta întâlnire, la nivel înalt, a șefilor de stat și de guvern din principalele state occidentale industrializate — „întruinirea celor șapte“ („clubul bogaților“), care au dialogat asupra dosarelor economice ale prezentului.

Cunoscutul istoric francez André Castelot, care a mai semnat în paginile revistei noastre², creionează, în cartea sa *Au fil de l'histoire*, apărută la Paris, în 1981, un portret al palatului de la Versailles, însușindu-i prin prezența citorva personalități care i-au străbătut celebrele săli. Reproducem din lucrarea amintită acest fragment, cu subtitlurile Magazinului istoric.

F.D.

Cum s-a născut Versaillesul? „Actul de naștere“ al orașului este semnat de Ludovic XIV, la Dunkerque. Prin acest act, regele oferă dreptul de proprietate asupra terenului oricărei persoane care dorea să construiască case la Versailles, cu condiția ca aceste case să fie ridicate sub supravegherea intendentului-șef al clădirilor regale și în schimbul unei inime taxe anuale.

Pentru a-i atrage pe nobili, regele acorda un privilegiu

extraordinar pentru acea epocă: hotăra ca noile construcții de la Versailles să nu poată fi puse sub sechestru. Privilegiul era cu atât mai ispititor pentru nobili, cu cât mai toți erau înglodăți în datorii și nu-și achitau niciodată furnizorii — sau, în orice caz, cit mai târziu cu puțință.

Nobilii s-au grăbit deci să construiască în acest nou oraș în care casa le era la adăpost de sechestru și de portărei și de unde puteau să-și bată joc de creditori, fiind, în același timp, la numai câțiva pași de Curte.

Construirea Versaillesului a atras numeroși muncitori, care s-au instalat în barăcile de lemn ridicate special pentru ei, cei mai înstăriți preferind însă hanurile din oraș. Mai bine de 30 ani, adevărații stăpâni ai orașului au fost astfel hangii. Pentru a hrăni această populație, ei au fost obligați să crească păsări și porci, pe care îi lăsaau să se plimbe în voie pe străzi. Din această perioadă s-au păstrat mai multe decizii, care încercau să impună locuitorilor orașului să nu-și mai lase porcii

¹⁻³ Magazin istoric, nr. 1-6/1976; 9/1967, 10/1970, 4/1972, 1-3/1978.

liberi pe șoselele Versailles-ului.

Între timp, la castel, ne po-vestește Doamna de Sévigné¹, „regele este încântat să facă onorurile Versaillesului, ca un simplu particular care primește vizite, în casa sa de la țară...”

Audiență la Regele Soare

Din acest moment, cele 306 oglinzi de cristal ale Galeriei oglinzilor, bine prinse în cele 17 arcade din fața ferestrelor ce dau spre bazinele și fin-țiile arzene de la Versailles, oglindesc un decor cu adevărat impresionant. Lustrele cu cele 2 000 lumini, consolele și sfesnicele din lemn aurit și-au găsit într-adevăr locul potrivit și dau celei mai frumoase galerii din lume o strălucire nouă.

În urmă cu exact 300 ani, în 1684, în apele acestor oglinzi, care tocmai fuseseră executate de manufactura regală din strada Saint-Antoine, din Paris, se răsfrângeau perdele albe din damasc de mătase și un mobilier din argint filigranat și cizelat. Cinci ani mai târziu, Tezaurul regal, aflându-se într-o situație disperată — fenomenul devenise permanent —, mobilierul era trimis la Monetăria regală; erau trimiși până și suportii pentru bustenii din cămine și coliviile păsărilor. Mobile din lemn sculptat și aurit înlocuiau acest mobilier în Galeria ale cărei proporții — 73 m lungime, 10,40 lă-time, 13 înălțime — ating perfecțiunea. Încercând să o imi-te, regele Ludovic II al Bavariei² mărește cu 22 metri galeria sa din Herrenchimsee, dar rezultatul este dezastruos. Iată de ce replica bavareză a Galeriei oglinzilor dezamă-gește.

Ah! dacă oglinzile acestora ar putea vorbi! Cite n-au „văzut” ele! Îndreptindu-se spre apartamentele Doamnei

de Maintenon³, cu manuscrisul tragediei sale *Esther* sub braț, mai mult ca sigur că Racine⁴ a aruncat o privire într-una dintre aceste oglinzi, veri-ficându-și finuta. Și tot într-una din ele s-a văzut Jean Bart⁵, în timp ce-și aprindea zgomotos pipa, fumînd, indiferent la măreția acestor locuri.

La 15 mai 1687, oglinzile „asistă” la un spectacol extra-ordinar: însoțit de patru se-natori, dogele Genovei pre-zintă Regelui Soare umilele scuze ale republicii care, cu un an în urmă, îndrăznise să vîndă arme corsarilor algerieni și să construiască galere pentru regele Spaniei, în acel mo-ment dușman al Franței. A-braham Duquesne bombarda-se atunci orașul Genova, timp de cinci zile, între 10 și 15 mai 1686, și-l distrusese în parte. În același timp, Ludovic XIV pretinsese dogelui să se pre-zinte la Versailles, exact în ziua în care urma să se impli-nească un an de la distrugerea capitalei sale. După ce tra-versează apartamentele mari și Salonul războiului, dogele — seniorul Lascaro — ajunge la ușa Galeriei. Depart, la celălalt capăt al Galeriei oglin-zilor, îl vede pe rege, inconju-rat de prinții de sînge, stînd pe tronul său de argint, drept în fața intrării în Salonul pă-cii. Nenorocitul doge își scoate pălăria de catifea roșie și, făcînd adinci plecăciuni, îna-ntează spre rege... care se află cam la 73 metri mai de-parte. Îi vorbește acestuia des-

pre „durerea republicii de-a fi dis-plăcut Maiestății Sale în-tr-un fel sau într-altul” și, de fiecare dată în timpul dis-cursului său, cînd pronunță numele regelui, dogele își scoa-te pălăria... iar Ludovic îl imită.

În anul următor, cînd amba-sadorii Siamului [Thailande] vin să se închine în fața rege-lui și să-i aducă daruri din partea marelui lor vizir, mo-bilierul din argint mai este încă în Galeria oglinzilor. La sfîrșitul discursurilor, traduse de către doi misionari ie-zuiți, ambasadorii și suita lor se retrag în Salonul războiului, de-a-ndarateala, ca nu cum-va să întoarcă spatele celui mai mare din regii pămîntu-lui.

Cu cîteva luni înainte de moarte, la 19 februarie 1715, Regele Soare, acoperit li-teralmente din cap pînă în picioare cu diamante și cu perle — în valoare de peste o sută de milioane de franci în monedă actuală —, avînd ală-turi pe urmașul său, un copil de cinci ani, viitorul Ludovic XV, îl primește, tot în Galeria oglinzilor, pe Mehmet Roza Beg, ambasadorul Persiei, ca-re-i aduce cadouri din partea șahului.

Mansart nu se lasă impresionat

De fiecare dată, Regele Soare este prezent în Galeria oglin-zilor în toată splendoarea sa. Dar dacă măreția monarhului ne impresionează, omul nu ne emoționează și nu ne mișcă deloc. Statuie de marmură, impodobită cu purpură și aur, omul nu trezește în noi nici un sentiment. Egoismul său monstruos, un egoism ce poa-te merge pînă la cruzime, orgoliul său fără măsură sau, mai degrabă, egocentrismul său ne îngheață.

Nimbul gloriei immortalizate de Le Brun⁶ pe tavanul ma-rii Galeriei aureolează un om dur, rece, inaccesibil, insen-

¹ Marchiza Françoise D'Aubigné de Maintenon (1635-1719) s-a ocupat de educația copiilor lui Ludovic XIV și al Doamnei de Montespan și, după moartea Mariei Tereza (soția regelui), s-a căsătorit în тайна cu Ludovic XIV (1684). Ea a exercitat o influență apreciabilă asupra suve-ranului, în special din punct de vedere religios. După moartea re-gelui, în 1715, s-a retras în casa de la Saint-Cyr, pe care o fondase pentru educația tinerelor fete de origine nobilă, dar și de condiție modestă.

⁴ Poetul Jean Racine (1639-1699), autorul tragediilor *Andromaca*, *Britannicus*, *Ifigenia*, *Fedra* etc. a fost, un timp, și istoriograful regelui.

⁵ Marinarul francez Jean Bart (1650-1702) s-a ilustrat mai ales prin faptele sale de corsar, după ce a ser-vit, un timp, în Olanda. Ludovic XIV l-a numit căpitan de vas, l-a dat titluri de noblete și gradul de șef de escadră. S-a remarcat în toate operațiile navale din războiul Ligii de la Augsburg (semnată în 1686 de Austria, Spania, Suedia și cîțiva prinți germeni împotriva lui Ludo-vic XIV).

¹ Marchiza Marie de Rabutin-Chantal de Sévigné (1626-1696), autoarea unei culegeri de *Lettres* (Scrisori), publicate în 1726, care conțin detalii interesante despre moravurile vremii.

² În timpul lui Ludovic II (1864-1886), Bavaria a intrat în Imperiul federal german (format odată cu încoronarea lui Wilhelm ca împărat al Germaniei, la 18 ianuarie 1871).

⁶ Charles Le Brun (1619-1690), pictor francez, protejat de Colbert și Ludovic XIV, pictorul nr. 1 al regelui. Director al Manufacturii regale de goblenuri și director al Academiei, Le Brun a prezidat decorația Ver-saillesului.

sibil, care nu se destăinuie niciodată nimănui și care „se ferește și de dragoste și de ură”. Stilul său de a domni, de a fi „regele” chiar și în cele mai neînsemnate momente ale existenței, fi umple de admirație pe trimiții monarhilor europeni.

Chiar și ambasadorul Angliei, lordul Stairs, a rămas încremenit când l-a auzit pe rege spunându-i:

— Domnule ambasador, întotdeauna am fost stăpîn la mine acasă, uneori chiar și la alții acasă. Nu mă obligați să-mi aduc aminte de acest lucru.

— Mărturisesc, recunosc diplomatul, că bătrînul „faraon” m-a impresionat.

Ludovic XIV fi impresionează desigur și pe ministrii săi, inclusiv atunci cînd le demonstrează că cunoaște pînă „în cel mai mic detaliu o problemă”. Secretarii săi de stat sînt tot timpul sub tensiune.

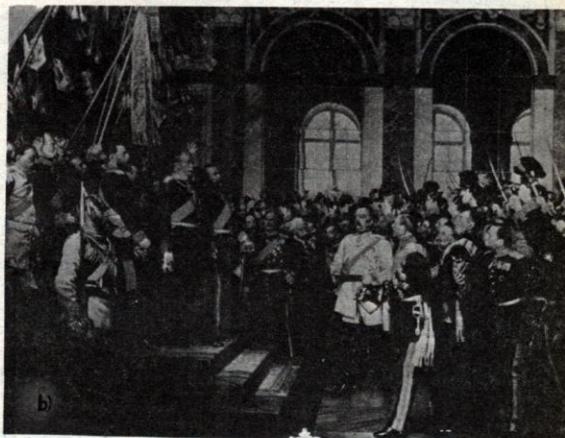
Și totuși, regele nu-l impresionează deloc pe un mare artist al timpului său, pe Mansart¹. El poate intra cînd dorește în saloanele regelui, îndrăznind chiar să se amestece în conversația acestuia.

Într-una din zile, Ludovic vine în parc să privească o nouă lucrare începută de arhitectul său. Este atît de cald, soarele atît de arzător, încît suveranul îl autorizează pe Mansart să-și acopere capul. Curtenii sînt scandalizați, regele le declară însă că dacă i s-ar întîmpla „ceva” lui Mansart, pierderea ar fi ireparabilă. „Pot face douăzeci de duci și pairi ca voi în numai un sfert de oră, dar pentru a face un Mansart sînt necesare secole întregi”.

Regele știa, fără îndoială, că, într-o bună zi, posterita-

¹ Jules Hardouin (1646-1708), zis Hardouin-Mansart (nepotul prin alianță al celebrului arhitect francez François Mansart — 1598-1666), a fost arhitectul nr. 1 al lui Ludovic XIV. El a construit palatul și capela de la Versailles, Domul invalizilor, piața Vendôme, Marele Trianon, palatul Marly etc.

Galeria oglinzilor: a) mai 1687. Regele Soare îl primește pe dogele Genovei; b) ianuarie 1871. După victoria Prusiei în războiul franco-prusian, aici se proclamă Imperiul german, sub conducerea lui Wilhelm I; c) iunie 1919. Se semnează tratatul de pace între Franța, aliații săi și Germania învinsă

tea îi va măsura gloria cu „metrul” de Versailles. Și totuși, puțin a lipsit ca acest cadru să fie distrus. Napoleon considera Versaillesul „o eroare pe care Ludovic XIV i-a lăsat-o pe cap”. Iar în

1811, arhitectul Pierre-François Fontaine¹ îl numea „pic-tic diform, ale cărui membre gigantice, încă și mai diforme, îi sporesc urciunea”.

„Aici toți părem mici!”

În 1837, pe cînd doar stilul gotic avea „farmec”, Versaillesul n-a fost salvat de la distrugere decît printr-o majoritate de trei voturi în Parlament. Astăzi însă, cînd se vorbește de Regele Soare, nu există unitate de măsură pentru mărimea sa decît „metrul” de Versailles! Montesquieu, iritat de arhitectura Versaillesului, exclama:

— Urâsc Versaillesul. Aici toți părem mici!

Toți, în afară de Ludovic XIV.

Datorită castelului, amintirea marelui rege supraviețuiește. Iar atunci cînd vreun nemulțumit pomenește de miliardele înghițite de Versailles — ducele de Saint-Simon (1675-1755) a fost primul dintre acești nemulțumiți, Voltaire (1694-1778) — al doilea, iar marchizul Mirabeau (1715-1789) i-a imitat —, atunci cînd auzim vorbindu-se despre „abisul de cheltuieli”, putem răspunde astăzi, ca și istoricul Philippe Erlanger²: Versaillesul a costat aproximativ cît un portavion... E-poca noastră cheltuiește sume astronomice, pentru construirea unor arme monstruoase și care, în plus, se demodează în numai cinci ani. Ea nu are dreptul să condamne o risipă care a dat naștere unei capodopere.

La 10 mai 1774, la ora 3.15 după-amiază, flacăra unei lumînări așezate la fereastra camerei regelui se stinge. Cutremurătoarea agonie a lui Ludovic XV ia sfîrșit...

Maria-Antoaneta se află în camera ei. Moștenitorul tronului este și el cu ea și se plimbă cu pași nervoși prin cameră. Deodată, povestește un martor, „s-a auzit un zgomot înspăimîntător, întru totul asemănător celui pe care-l face tunetul”; este mulțimea de curteni ce străbate în fugă Galeria oglinzilor și vine să-l salute pe noul rege. Auzind acest zgomot straniu, Maria-Antoaneta și Ludovic XVI tresar. Au înțeles... Cei care intră primii în încăpere văd pe această tinără regină de optsprezece ani și pe acest rege de numai nouăsprezece, în genunchi, plîngînd în hohote.

Unsprezece ani mai tîrziu, oglinzile ușii duble care dau spre biroul regelui reflectă silueta înveșmîntată în purpură a cardinalului de Rohan, iar Curtea, adunată în Galeria cea mare, aude cu uimire o voce — cea a baronului de Breteuil, ministrul lui Ludovic XVI, — dînd căpitanului gărzii personale a regelui un ordin care-i face să tresară pe toți cei prezenți: „Arestați-l pe Monseniorul cardinal!” O bombă să fi explodat în Galeria oglinzilor n-ar fi provocat, desigur, mai multă spaimă și uimire. Începea teribila Afacere a colierului³. Trei ani mai tîrziu,

¹ Proces scandalos în istoria Franței, care a contribuit mult la compromiterea Curții în preajma revoluției din 1789-1794. La insistențele unei aventuriere, care își aroga titlul de contesa Lamothé-Valois, cardinalul Rohan, dizgrațiat la Curte, a cumpărat un colier prețios, ca dar pentru regina Maria-Antoaneta, care vroia să cumpere acest colier, dar îl găsea prea scump. Cardinalul a fost încredințat că, prin acest cadou, își va câștiga reîntrarea la Curte. El a cumpărat colierul și l-a predat reginei prin aventuriera Lamothé. Dar cardinalul, din lipsă de bani, a întîrziat să plătească prețul colierului de 1 600 000 lire; giuvaergii au pretins plata și, nepri-mînd-o, au intentat proces neplatin-

izbucnea furtuna. Acesta fusese doar primul semnal.

...Oglinzile nu au reflectat scenele provocate de mulțimea de parizieni invadînd castelul, în dimineața zilei de 6 octombrie 1789. Mulțimea nu a trecut dincolo de camera reginei. Cîteva ore mai tîrziu, cortegiul regalității detronate părăsea Versaillesul pentru totdeauna.

La scurt timp după revoluție, într-una din zile, în oglinzile din Galerie s-a răsfîrînt chipul unui tînăr german, pe nume Meyer, care reușise să se strecoare în castel. „Domnea o liniște ca în morminte, scrie el; pașii mei răsunau prelung între zidurile abandonate ale castelului... Mi-am imaginat furtuna revoluției, catastrofele care au zdruncinat rostral acestor locuri. Seara era întunecoasă; norii care se învoldurau deasupra parcului anunțau furtuna”.

La 18 ianuarie 1871, oglinzile din cristal l-au putut „vedea” pe Wilhelm I, primind coroana imperială a Germaniei și realizînd astfel, sub sceptrul său, unitatea germană.

Cîteva luni mai tîrziu, în timp ce Parisul trăia orele furtunoase ale Comunei, Galeria oglinzilor a fost transformată într-un vast dormitor pentru deputați. Reprezentanții poporului s-au întins pe unde au apucat, pe banchete sau pe canapele, iar cei mai descurcăreți, folosind paravane sau perdele, și-au amenajat chiar un fel de camere.

În românește de
Mihaila MINOIU

cului. De aici s-a născut, în 1785, un scandal colosal, căci mulți credeau că regina s-a folosit de mijloace necinstite pentru a câștiga colierul. În decursul procesului, s-au relevat o mulțime de fapte foarte compromițătoare pentru Curte. Acest scandal a contribuit la ruinarea celor din urmă resturi ale autorității regale și la pregătirea terenului pentru izbucnirea revoluției de la 1789.

¹ Fontaine (1762-1853) a lăsat la Luvru și a înălțat arcul de triumf Carrousel din Paris.

² Magazin istoric, nr. 6/1970, 3/1973.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

OMAGIU MARII UNIRI

Împlinirea a 65 ani de la Marea Unire de la 1 Decembrie 1918 (nr. 12/1983) a fost întâmpinată de cititorii noștri și printr-un număr de evocări, însemnări sau articole consacrate măreșului eveniment, trimise redacției, dintre care amintim:

General maior (r) **VICTOR POPESCU**, din Satu Mare și ing. **CONSTANTIN C. GHEORGHIU**, din Brașov: Amintiri din acele zile, la care au fost participanți direcți.

SORIN DURDUN, din Curtea de Argeș, **CORNEL BUTA**, din Brașov, **IOAN STOICA**, din Timisoara: Ecurile peste timp ale Marii Adunări de la Alba Iulia. **CONSTANTIN GRECESCU**, din Ocna de Fier, jud. Caraș-Severin: O succintă evocare a luptătorului unionist Iosif Ciser, din Ocna de Fier.

VIOREL LEIUT, din com. Viștea, jud. Brașov: O semnare privind Stejarul Unirii, plantat în anul 1928, în satul Rucăr, com. Viștea, la împlinirea unui deceniu de la Marea Unire.

Prof. ION IVĂNESCU, din Jibou, jud. Sălaj, **NICOLAE TOMOIAȘ**, din Cluj-Napoca: Microinterviuri cu participanți la Marea Adunare de la Alba Iulia.

Prof. DANA Z. BONCO, din Beclan, jud. Bistrița-Năsăud: Însemnări privind contribuția românilor de pe Valea Someșului Mare la înfăptuirea unirii din 1918.

PUBLICAȚII BIBLIOGRAFICE

Am citit în nr. 3 și 4/1983 despre lucrările apărute sub egida Bibliotecii centrale universitare din București și așa dori să știu dacă această instituție de cultură editează și publicații periodice și care anume, ne scrie **ELENA PREDESCU**, din Constanța.

În cadrul Bibliotecii centrale universitare din București apar următoarele publicații de bibliografie curentă, care valorifică, prin grija colectivului acestei instituții, periodicele și cărțile străine intrate recent în colecțiile ei: Din sumarul periodicelor străine (cu seriile Filozofie, științe și probleme sociale / Istorie; Lingvistică, literatură; Drept); Cărți străine intrate în bibliotecile din R.S. România (seria Educație, învățământ); Sursă pentru dv. în colecțiile Bibliotecii centrale universitare (apare în 25 de serii, printre care filozofie, istorie, sociologie, literatură, matematică, fizică, chimie etc.).

DIN NOU LA CETĂȚENI

LAURENȚIU POPESCU, din com. Călina, jud. Vâlcea: Vreau să vin în ajutorul cititorului Cristian Popescu, din București care, în nr. 10/1983, a solicitat informații privind săpăturile arheologice de la Cetățeni. Un vast și interesant material, însoțit de ilustrații, referitor la aceste cercetări arheologice a fost publicat în revista Studiul și cercetări de istorie veche și arheologie, nr. 1 din 1974, sub titlul Date noi cu privire la tezaurul de la Cetățeni-Muscel.

La rîndul nostru precizăm că, după ce în nr. 9/1982 Magazin istoric a publicat, în premieră, rezultatele cercetărilor din 1981 de la Cetățeni — reședința vovodului Seneslau — o informare detaliată asupra acestora, datorată specialiștilor Lucian Chișescu, Anisoara Sion, Spiridon Cristoea, a apărut în Cercetări arheologice, vol. VI, publicația Muzeului național de istorie din București.

CITITORI ȘI ARTICOLE

Pe marginea unor articole apărute în paginile revistei noastre, ne-au mai scris și următorii cititori: **ALECU BĂDLĂUȚA**, din București (Martori seculari ai istoriei, nr. 9/1983); **ARTEMIE PAULIAN**, din com. Vama, jud. Suceava (Acea parte a Țării Românești numită Moldova, nr. 6/1976); **DAN IOAN**, din Satu Mare (Permanențele discordante dintre... „parteneri”, nr. 9/1983); **PETRE DANCIU**, din Cluj-Napoca (Simon Bolivar, nr. 8/1983); **C. BARBULESCU**, din Sibiu (Stefan cel Mare — apărător al continuității statale, nr. 4/1982).

EROUL CONSTANTIN MUȘAT

Prof. CONSTANTIN T. DOBRESCU, Filiala Arhivelor statului, din Ploiești: În orașul Buzeni locuitorii au înălțat un monument „din piatră și bronz” în „cinstea eroilor din localitate căzuți pe cîmpul de luptă pentru întregirea neamului românesc”.

Monumentul a fost executat de sculptorul bucurestean I. Dimitriu-Birlad și ing. Mircea Radu și a costat suma de 1 088 550 lei, fiind inaugurat la 9 septembrie 1928. Locuitorii au luat inițiativa ridicării acestui monument, pentru a aminti generațiilor viitoare eroismul celor 52 ostași originari din Buzeni, căzuți pe cîmpul de luptă al primului război mondial. Monumentul se numește „Caporalul Mușat aruncînd ultima grenadă”. Documentele de arhivă ne arată cine a fost acest erou și ce fapte de arme a săvîrșit.

Caporalul Mușat Constantin s-a născut în comuna Crucea, jud. Ialomița și era fiul lui Ioan și Chira Mușat. Era necăsătorit, croitor de meserie și făcea parte din Regimentul 2 grăniceri, fiind rănit și internat în Spitalul militar de la Iași. Comisia medicală de reformă a cerut ca Mușat Constantin să fie „reformat din cauză că i s-a amputat brațul stîng, ca consecință a unei plăgi provenită prin împușcare pe cîmpul de luptă. Cu multă bărbăție și însușit de cele mai frumoase sentimente de dragoste de țară, numitul soldat a stăruit să nu fie reformat și să fie trimis pe front ca aruncător de bombe, avînd mîna dreaptă în bună stare”. Pentru „pîia frumoașă ce a dat camarazilor lui de armă”, a fost citat pe armată și prin Înalt Ordin de zi nr. 32 din 12 februarie 1917. Eroul a murit în luptele din satul Nicorești, jud. Bacău, pe frontul de la Otuz în ziua de 31 iulie 1917 și a fost înmormîntat pe cîmpul de luptă. Mormîntul său se află pe teritoriul satului Bahna, comuna Bogdănești, jud. Bacău.

Am redat acestea pentru că puțin știu (mai ales tîna generație) cine au fost cei ce simbolizează eroismul ostașilor români căzuți pentru realizarea idealului multiscular al poporului nostru. O copie a acestui statui se află amplasată și în municipiul Brăila.

MULȚUMIRI

Mulțumim următorilor cititori pentru gândurile și urările adresate revistei cu prilejul apariției nr. 200, respectiv nr. 11/1983: **NICOLAE ONOFREI**, din Timisoara; **I.N. DĂRĂBĂNEANU**, din Beius, jud. Bihor; **TOMA ARTENE**, din com. Lesu, jud. Bistrița-Năsăud; **GHEORGHE PETROV**, din Turda; **NICU PETRIA**, din Slatina; **DORIN MĂNZAT**, din Baia Mare; **AL. BORZĂȘI**, din Turda; **SAMUIL IEPURE**, din com. Ciumbur, jud. Alba; **VICTORIA DUMITRESCU**, din Brăila; **TUDOR DRAGOMIROIU**, din Suceava.

SOLICITĂ MAGAZIN ISTORIC

Vă rog să publicați cererea mea pentru a putea procura la Magazin Istoric, din 1967 și pînă în 1974, ne scrie **SIMICI STEVAN**, din com. Moldova Veche, nr. 314, jud. Caraș Severin, care dorește, totodată, pentru completarea colecției următoarele numere: 10/1974; 3, 11/1976; 3/1979; 10, 12/1980; 10/1981; 1, 10/1982.

Solicită, de asemenea, numere din Magazin istoric, următorii cititori:

CONSTANTIN MARANGOCI, str. Aurel Vlaicu, Bl. A1, sc. A, et. III, ap. 13, Hațeg, jud. Hunedoara: 1-5/1967.

FLORIAN ALDEA, str. Cuza Vodă, nr. 57, bl. 44, sc. A, et. III, ap. 14, Pitești: nr. 3/1967; 9, 12/1972; 5, 6/1974; 2/1976, 1, 3, 7/1980; 10, 11/1981; 2, 8/1982.

DUMITRU TELEGA, com. Horodnic, nr. 559, jud. Suceava: nr. 10-12/1982.

ANTON CONSTANTIN, str. Mărășești, bl. B 15, sc. B, ap. 29, Tîrgu Neamț: 1-9/1967; 2-5, 9, 11, 12/1968; 2-9/1969; 4, 6, 7-10/1970.

ȘTEFAN MEOSU, sat Tismana, nr. 127, jud. Mehedinți: nr. 1-5, 7-9/1967; 1-5, 12/1968.

CONTENTS (Romanian History) 28 MARCH 1974-28 MARCH 1984. NICOLAE CEAUȘESCU, THE PRESIDENT OF THE SOCIALIST REPUBLIC OF ROMANIA: Gh. Rădulescu, Șt. A. Andrei ● V. Ursachi Le Temple of Zargidava ● M.P. Spedel, M. Gramatopol The Visage of Decebal on the Metopes of Adamclisi ● P.P. Panaitescu Mircea the Old (1386-1418) ● The XV-th ICHS: Magnus Mörner (Sweden) ● Gh. D. Palade Political Notes from the Late XIX-th Century ● The Voyage of I.I.C. Brătianu to Transylvania (II) ● Ș. Voinea-Semo A Dispute over the Legacy of the Cantacuzino Family ● G. Potra 1856: Bucharest Seen by Ferdinand and Lassalle

SOMMAIRE (Histoire roumaine) 28 MARS 1974-28 MARS 1984. NICOLAE CEAUȘESCU, PRÉSIDENT DE LA RÉPUBLIQUE SOCIALISTE DE ROUMANIE: Gh. Rădulescu, Șt. A. Andrei ● V. Ursachi Le Temple dace de Zargidava ● M.P. Spedel, M. Gramatopol La Figure de Decebal sur les métopes d'Adamclisi ● P.P. Panaitescu Mircea le Vieux (1386-1418) ● Le XV-e CISH: Magnus Mörner (Suède) ● Gh. D. Palade Notes politiques de la fin du XIXe siècle ● Le voyage de I.I.C. Brătianu en Transylvanie (II) ● Ș. Voinea-Semo Dispute autour de l'héritage des Cantacuzènes ● G. Potra 1856: Bucarest vu par Ferdinand Lassalle

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) 28 МАРТА 1974 г.-28 МАРТА 1984 г. НИКОЛАЕ ЧАУШЕСКУ, ПРЕЗИДЕНТ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ РЕСПУБЛИКИ РУМЫНИИ: Г. Рăдулеску, Ш.А. Андрей ● В. Урсачи Дакийский храм в Заргидаве ● М.П. Спедель, М. Граматопол Образ Децебала на метопах в Адамклиси ● П.П. Панайтеску Мирча Старый (1386-1418) ● XV МКШ: Магнус Мörner (Швеция) ● Г.Д. Паладе Политические заметки конца XIX-го века ● Поездка И.И.К. Брătianу в Трансильванию (II) ● Ш. Войня-Семо Тяжба по делу наследства семьи Кантакузино ● Г. Потра 1856 г.: Бухарест глазами Фердинанда Лассалля

INHALT (Rumänische Geschichte) 28. MÄRZ 1974-28. MÄRZ 1984. NICOLAE CEAUȘESCU, DER PRÄSIDENT DER SOZIALISTISCHEN REPUBLIK RUMÄNIEN: Gh. Rădulescu, Șt. A. Andrei ● V. Ursachi Der dakische Tempel von Zargidava ● M.P. Spedel, M. Gramatopol Die Abbildung Dezebäls in den Metopen von Adamclisi ● P.P. Panaitescu Mircea der Alte (1386-1418) ● Der XV IKGW: Magnus Mörner (Schweden) ● Gh. D. Palade Politische Aufzeichnungen vom Ende des 19. Jahrhunderts ● Die Reise I.I.C. Brătianu durch Transsilvanien (II) ● Ș. Voinea-Semo, Der Disput um das Erbe der Cantacuzinos ● G. Potra 1856: Bukarest — wie Ferdinand Lassalle es sah

SUMARIO (Historia romana) 28 DE MARZO DE 1974-28 DE MARZO DE 1984. NICOLAE CEAUȘESCU, EL PRESIDENTE DE LA REPÚBLICA SOCIALISTA DE RUMANIA: Gh. Rădulescu, Șt. A. Andrei ● V. Ursachi El templo dacio de Zargidava ● M.P. Spedel, M. Gramatopol La figura de Decebal en las metopas de Adamclisi ● P.P. Panaitescu Mircea el Viejo (1386-1418) ● El XV° CICH: Magnus Mörner (Suecia) ● Gh. D. Palade Apuntes políticos desde finales del siglo XIX ● El viaje de I.I.C. Brătianu en Transilvania (II) ● Ș. Voinea-Semo Disputa para la herencia de los Cantacuzinos ● G. Potra 1856: Bucarest visto por Ferdinand Lassalle

ABONNEMENTS : ILEXIM — Departamentul export-import presă, București, strada
13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136-137, telex : 11226

magazin istoric

București, Intrarea Ministeriului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100.

REDACȚIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu Năstășel, Ana Maria Șerbănescu, Marian Ștefan
TEHNOREDATOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesei,
Constanța Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la orașe și de la sate. Prețul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

